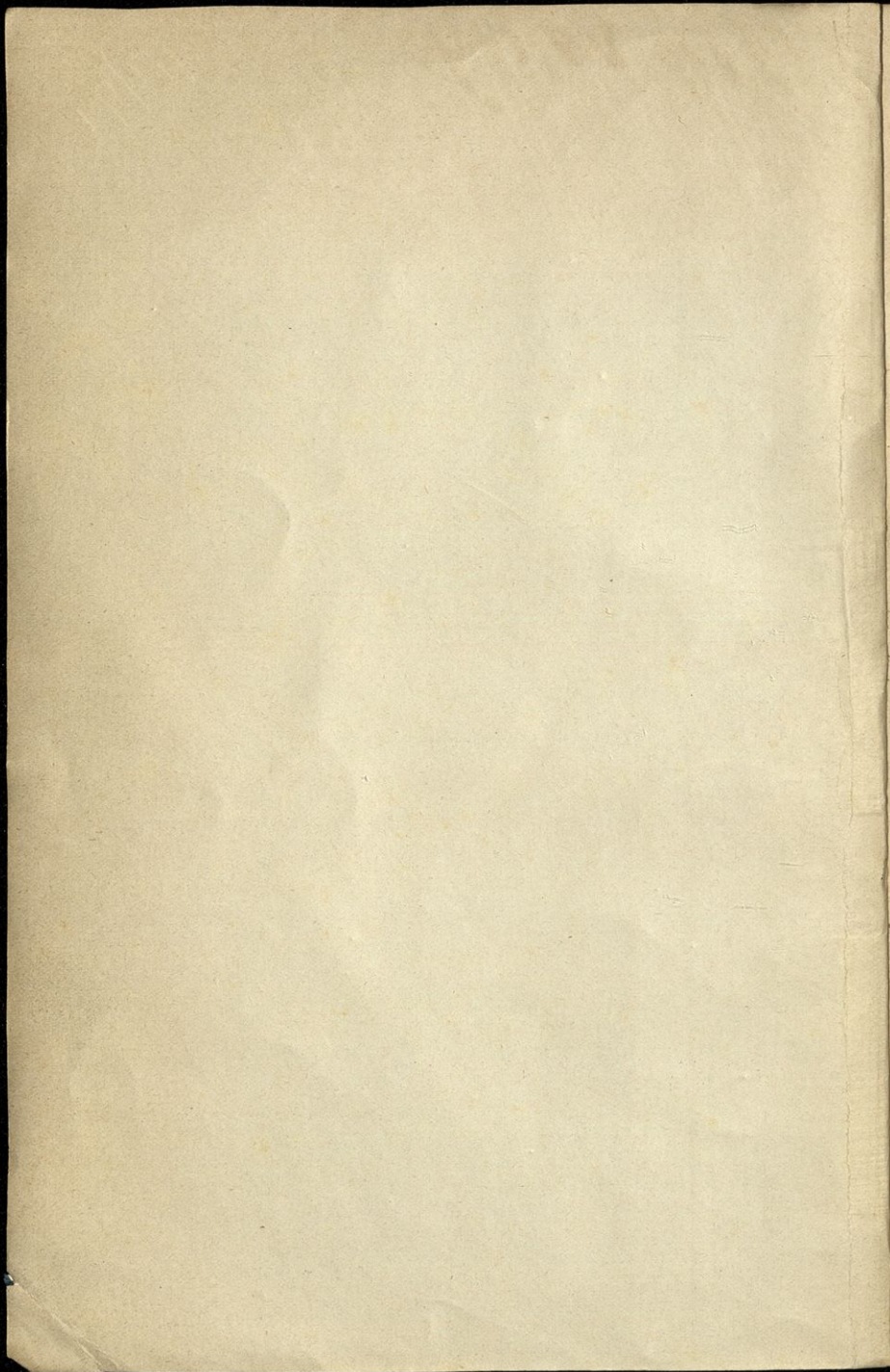

35189, VII, C, f. 61

Zgodovina starega veka.

Po Fr. M. Mayerjevi knjigi

za

nižje razrede srednjih šol

priređil

Anton Kaspert,

c. kr. profesor višje gimnazije v Ljubljani.

S 52 podobami.

Cena trdo vezani knjigi 2 K 30 h, mehko vezani 1 K 80 h.

V Ljubljani.

Založila in natisnila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg.

1894.

Predgovor.

Kakor znano, je visoko ministerstvo za uk in bogočastje nedavno izdalo naredbe, ki urejujejo zgodovinski pouk na nižjih razredih srednjih šol. Zaradi tega je bilo nujno treba nove knjige za zgodovinski pouk. Torej sem sklenil prirediti učno knjigo po Mayerjevi povestnici, ker se ta najbolj ujema z dotičnimi predpisi učnega oblastva in ker se je tudi popolnoma obnesla pri zgodovinskem pouku. Želeti je dalje, da se poučujejo učenci nižjih razredov na jednaki podlagi, ker se slovenski in nemški oddelki često združijo v višji gimnaziji v jeden razred. Knjižico podajem javnosti, iskreno želeč, da bi mladini vzbujala navdušenost za domovino in junaštvo.

Zajedno si štejem v dolžnost, v imeni učeče se mladine izreči visokemu odboru vojvodine Kranjske najtoplejšo zahvalo, ker je z velikodušno podporščino pomogel, da se je knjiga okrasila z mnogimi poučnimi podobami.

Takisto bodi najiskrenejša zahvala g. *Fr. Hubadu*, c. kr. ravnatelju učiteljske pripravnice, in g. *J. Lendovšku*, c. kr. prof. v Beljaku, ki sta me z besedo in dejanjem podpirala; prav tako zahvaljujem g. *K. Šego*, c. kr. prof. višje gimnazije in g. *A. Funtka*, c. kr. prof. učiteljske pripravnice, da sta radovoljno pregledala korekturne pole.

V Ljubljani, meseca septembra 1894.

A. Kaspret.

030055732

K a z a l o .

Zgodovina starega veka.

A. Najstarejši narodje.

Stran

I. Egipčani	1
II. Izraelci	5
III. Feničani	7
IV. Babilonci in Asirci	8
V. Medijani in Perzijani	10

B. Zgodovina Grkov.

Grška dežela.

I. Vera Grkov	17
II. Grške pripovedke	25
III. Šparta. Likurg	39
IV. Atene. Solon	42
V. Perzijanske vojne	44
VI. Periklej	55
VII. Alcibijad	60
VIII. Sokrat	63
IX. Epaminonda in Pelopida	64
X. Filip Macedonski	65
XI. Aleksander Veliki	69

C. Zgodovina Rimljanov.

Apeninski polotok.

I. Rimski kralji	76
II. Vojna s Porzeno	82
III. Ljudski tribuni. Menenij Agripa	82
IV. Korijolan	83
V. Furij Kamil. Mark Kurcij	84
VI. T. Manlij Torkvat	86
VII. Vojna s Tarentom. Pir	87
VIII. Prva punska vojna (264. — 241.)	88
IX. Druga punska vojna (218. — 201.)	89
X. Tretja punska vojna (149 — 146.)	93
XI. Marij in Sula. Prva državljanska vojna	94
XII. Pompej in Cezar. Druga državljanska vojna	97
XIII. Antonij in Oktavijan. Tretja državljanska vojna	102
XIV. Cesar Oktavijan Avgust	104
XV. Tiberij. Neron	108
XVI. Vespazijan. Tit. Cesarji posinjenci	109
XVII. Dijoklecijan. Konstantin Veliki	112
XVIII. Preseljevanje narodov in razpad zapadnorimskega cesarstva. Alarih, Atila	113

Zgodovina starega veka.

A. Najstarejši narodje.

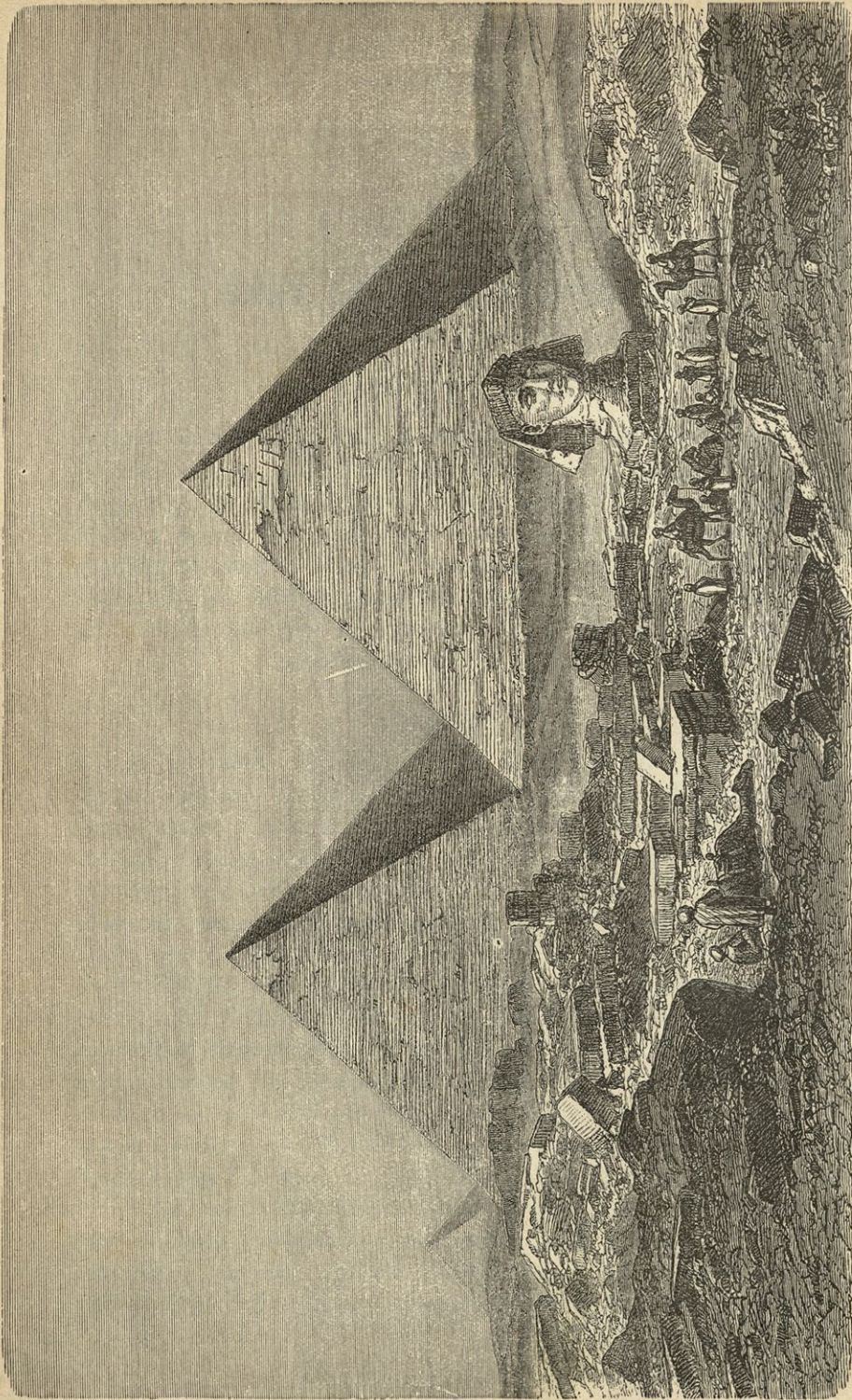
Najstarejša poročila o človeškem rodu zajemamo iz Svetega pisma. Prvi ljudje so živeli v notranji Aziji; odtod so se razkropili njih potomci na vse strani in osnovali razne narode. O najstarejših časih premnogih narodov ne vemo ali ničesar, ali pa so poročila nezanesljiva; zakaj narodje in države, oboje je že bilo, ko ljudje še niso znali pisati; zato je rod rodu ustno poročal dogodke, toda v svoja poročila je vpletal tako čudovite in inovrstne povesti, da često ni moči dognati, kaj se je dogodilo resnično.

I. Egipčani.

Prvi zgodovinski narod so bili Egipčani. Stanovali so po črnoprsteni Nilovi dolini, katero oklepa na vzhodu Arabsko, na zapadu Libijsko pogorje; samo proti severu se razširja v obsežno medvodje, «delta» imenovano. To deželo plodi Nil, ki jo redno vsako leto poplavi do obeh pogorij. Meseca julija reka narase ter izpremeni vso deželo v jezero, iz katerega kipe mesta kakor otoci. Ko voda meseca oktobra odteče, pokriva zemljo plodno blato; vanje sejejo, in kadar je pri nas zima, rase tam najbujnejše žito. Egipčani so že od nekdaj napravljali prekope, po katerih so navajali Nilovo vodo v oddaljene kraje, in kralj *Merid* (Moeris) je dal napraviti velikansko zbirališče vode, *Meridsko jezero*, v katerem so za prevelike suše hranili Nilovo vodo. Egipčani so delili svojo domovino na tri dele: *Gorenji Egipet*, glavno mesto so mu bile *Tebe* (Thebae), *Srednji Egipet* z glavnim mestom *Memfidom* (Memphis) in *Dolenji Egipet* z mesti *Heliopoljem* (Heliopolis), *Sajem* (Saïs) in *Peluzijem* (Pelusium).

V tej deželi je bila že 3000 let pred Kristom dobro urejena država, v kateri so po božje častili vladarje, faraone imenovane. Visoko so čislali tudi svečenike, ki niso samo opravljali božje službe,

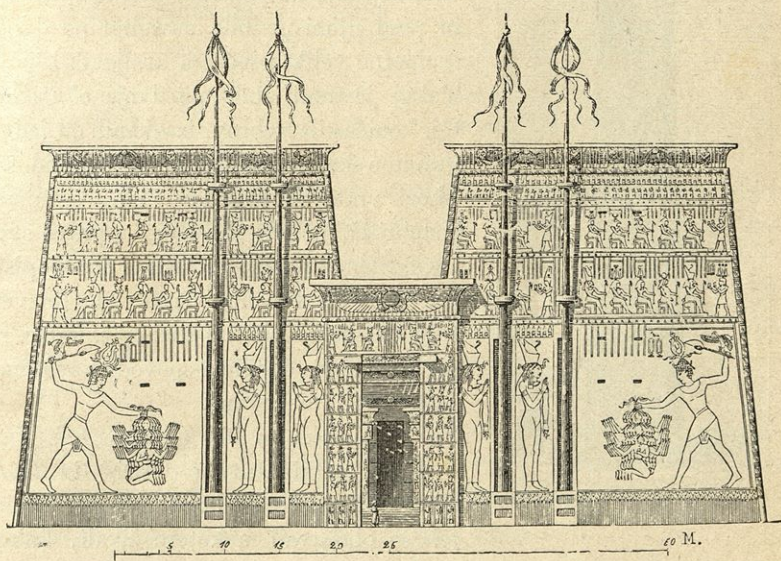
Pod. 1. Piramide pri vasi «Gizeh».

ampak tudi gojili umetnosti in znanstva, seosebno zdravilstvo in zvezdoslovje. Letu so določili 365 dnij, razdelili je na 12 mesecev po 30 dnij in mu dodali še 5 prestopnih dnij. Egipčani so bili dobri kovinarji in steklarji; takisto so izdelavali bombaževino za pražnja oblačila. Faraoni so zgradili velikanske stavbe, katerim se čudimo še dandanes. Tem prištevamo *piramide*, kraljeve nagrobne spomenike s štirioglato podlago in obstranskimi ploskvami, ki se na vrhu stikajo. Znotraj drže križema tesni hodniki k rakvi, kjer je ležalo truplo graditeljevo. Sedaj še stoji nad 60 piramid, najstarejša in največja na zapadni

Pod. 2. Sfing s človeško glavo.

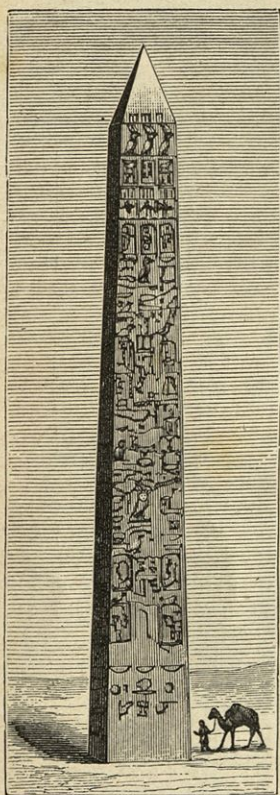

Pod. 3. Svetišče v Edfu-ji.

strani Nilove reke pri vasi «Gizeh» (Žize) blizu Kahire (pod. 1.), kjer je bila prestolnica *Memfid*. Največja med vsemi je tolika kakor Štefanov stolp na Dunaji (137 m). Poleg nje stoji velikanski *sfing*, to je levja podoba s človeško glavo. Izsekan je od jedne same skale, toda dandanes pokriva svišč skoro vse truplo; samo glava se še vidi.

Blizu Meridskega jezera je stal *labirint*, velika državna palača s 3000 sobami, izmed katerih jih je bilo pol nad zemljo, pol pod tlemi. Blizu *Teb*, poznejše stolice, izdolbli so v skalovje Libijskega pogorja grob vrhu groba in poleg groba, kamor so polagali tako zvane mumije. Egipčani so verovali, da se duša mrličev pozneje vrne v telo, zato so njih trupla marljivo mazlili in polagali v varne grobe. Čudovita

Pod. 4. Obelisk.

je bila lepota *svetiščem* in *palačam* tebanskih faraonov; njih razvaline stojе pri sedanjih vaseh *Luksorji* in *Karnaku*. V državni palači tebanski je bila velikanska dvorana, 94 m dolga in 50 m široka; na 134 stebrov se je opiral strop od kamenitih plošč. Ob potih v svetišča so stali zapored postavljeni *sfingi* (pod. 2.). Pred vhomom so se dvigala na obeh straneh stolpasta poslopja (*piloni*) (pod. 3.), in pred njimi je bilo navadno po dvoje čezmerno velikih sedečih kraljevih kipov. Tukaj je tudi stalo po dvoje *obeliskov*, t. j. koničastih stebrov, izsekanih od jedne granitne skale, visokih kakor stolp (pod. 4.). Skozi vrata si prišel v vežo, ograjeno s stebrišči, in šele skozi njo v pravo svetišče. Stene svetišč so krasili s podobopisi, *hieroglifi* imenovanimi (pod. 5.). Razven tega so pisali Egipčani na popir, katerega so izdelavali od ličja povodne rastline, «papyrus» imenovane.

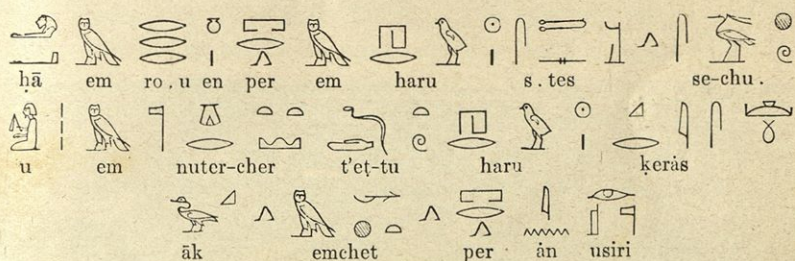
Egipčani so bili mnogobožci. Najbolj so častili *Ozirida* (Osiris) in *Izido* (Isis) in nebeškega boga *Amona*; poleg teh so obožavali nekatere živali, kakor

krokodile, faraonske podgane (ibise), pse in mačke. Sosebno so častili *Apa* (Apis), črnega bika, ki je imel posebna znamenja. Duhovniki sami so mu stregli v memfidskem svetišči ter mu kleče polagali klajo. Kadar je poginil, žaloval je ves narod, dokler niso dobili drugega.

Najmočnejša in najslavnejša je bila egiptovska država v dobi med *Tutmozijem III.* (Tutmosis, okolo l. 1600. pr. K.) in *Ramzem*

(Ramses) Velikim (okolo l. 1350.), zakaj oblast egiptovskih kraljev 1350. je sezala takrat daleč v Azijo. Toda sčasoma se je odkrušila dežela za deželo. Okolo l. 670. so si bojeviti Asirci osvojili celo Egipet, vendar so prepustili vladu dvanajstim domačim kraljičem. Med temi je bil najjemenitnejši *Psametih*, kralj sajski. Ko so zasedli prestol, prerokovalo se jim je, da tisti izmed njih zavlada vsemu Egiptu, ki bode bogovom daroval iz medene žrtvenice. Ko se nekega dne zbero v svetišči pri darovanji, razdeli višji duhovnik zlate žrtvenice med darujoče, toda slučajno prinese samo jednajst posodic. *Psametih*, ki je bil zadnji na vrsti, ni dobil nobene. Nato sname hitro z glave

Pod. 5. Egiptovsko podobopisje.

medeni šlem in daruje bogovom iz njega. Vsi knezi ostrme, potem pa preženo *Psametiha* v močvirne kraje Dolenjega Egipta. Tukaj mu je bilo prerokovano, da se vzdignejo iz morja medeni možje ter ga zopet posade na prestol. Skoro po tem pristanejo k obrežju grški pomorski razbojniki, odeti z medenimi oklepi. *Psametih* jih vzame v službo, premaga ostalih jednajst kraljičev in sam zavlada vsemu Egiptu.

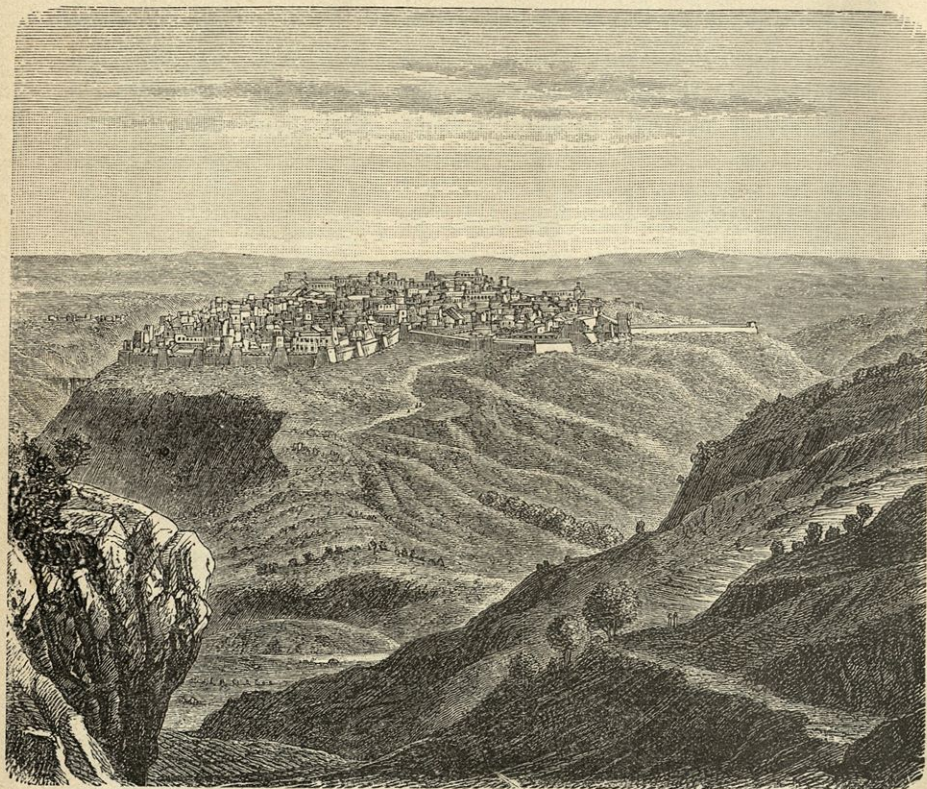
Neho, njegov sin in naslednik, pospeševal je marljivo trgovino in brodarstvo. Četrtega naslednika *Nehovega*, *Psamenita*, premagal je perzijanski kralj *Kambiz* l. 525. pri *Peluziji*, in od tedaj je bila 525. egiptovska dežela pokrajina perzijskemu kraljestvu.

II. Izraelci.

Izraelci so bivali dlje časa v Egiptu. *Abraham*, njih praded, preselil se je, kakor poroča Sveto pismo, iz Mezopotamije v Kanaan (*Palestino*), odkoder je odvedel njegov vnuk *Jakob* ali *Izrael* narod v rodoviti Egipet. Tukaj so faraoni tako hudo zatirali Izraelce, da so se ti pod vodstvom *Mojzesovim* sklenili vrniti v Kanaan. Ob pod-

nožji Sinajske gore je dal Mojzes Izraelcem deset zapovedij, katere mu je razodel Bog Jehova. Podlaga Mojzesovim postavam je vera v jednega samega Boga, in to vero so Izraelci ohranili, dasi so živeli med mnogobožnimi narodi. Po dolgih krvavih bojih so si pod voditeljem *Jozuo* osvojili Kanaan, obljubljeno deželo svojih očakov, in

Pod. 6. Jeruzalem.

jo po številu izraelskih rodov razdelili na dvanajst enakih pokrajin. Kanaan ali Palestina je del Sirskega višavja, ki se razteza od Sredozemeljskega morja do Evfrata in Sirsko-arabske puščave. Največja reka kanaanska je *Jordan*, ki iz prva teče skozi blatno jezerce *Merom*, potem pa skozi ribato *Genezaretsko jezero* (tudi *Tiberijsko* ali *Galilejsko morje* imenovano) in se naposled izliva v *Mrtvo morje*.

Izraelci so se morali tudi potem, ko so bili že naseljeni, krvavo bojevati s sosednimi narodi. Vodili so jih junaki, kateri se v Sv. pismu

imenujejo *sodniki*. Ko so jih hudo pritiskali Filistejci in Amoničani, pomazilil je višji duhovnik Samuel po želji narodu hrabrega vojščaka *Savla* za kralja. Ta junak je otel Izraelce. Premagal je obmejne sovražnike in uredil državo. Ko so pa Filistejci iz nova napadli deželo, bil je premagan in se je sam usmrtil. Njegov naslednik *David* je premagal vse sovražnike in razširil državo proti vzhodu do Evfrata, a proti jugu do Rdečega morja ter sezidal prestolno mesto *Jeruzalem* (pod. 6.). Zlagal je krasne pesmi, «psalme», s katerimi je poveličaval čast božjo. *Salomon*, njegov sin in naslednik, ki sluje za najmodrejšega kralja izraelskega, sezidal je s pomočjo feničanskih umetnikov v Jeruzalemu prekrasno svetišče, sebi pa prelepo palačo. Takrat je cvela obrtnost in trgovina z Indijo, ki je donasala mnogo dobička. Toda za predrage stavbe in sijajni dvor je nalagal tolike davke, da se je uprlo nezadovoljno ljudstvo. Že za Salomonovega sina je odpadlo deset severnih rodov in si ustanovilo *izraelsko* kraljestvo s prestolnico Samarijo; samo dva rodova sta ostala zvesta Salomonovim potomcem; ta sta osnovala judovsko kraljestvo s stolnim mestom Jeruzalemom. Zaradi vojen in verskih prepиров sta propadli obe državi. Dasi so pobožni možje, tako zvani *preroki*, svarili ljudstvo, vrnilo se je vendar malikovalstvo. Sargon, kralj asirski, napade l. 722. izraelsko državo, osvoji si po triletnem obleganju prestolnico Samarijo in odvede skoro vse Izraelce v (asirsko) sužnost. Judovsko kraljestvo je ohranilo svojo nezavisnost še nekaj časa, toda že l. 586. je babilonski kralj Nabukadnezar Jeruzalem razdejal in ujel kralja *Zedekijo*. Svetišče in kraljevo palačo so Babilonci požgali, najimenitnejše meščane pa odvedli v notranjo Babilonijo (babilonska sužnost).

722.

586.

III. Feničani.

Feničani, severni sosedje Izraelcev, bivali so po ozki primorski deželi na zapadni strani Libanonskih gorâ. Kraljev niso imeli, ampak njih mesta so bila urejena republikanski. Najbolj sta sluli mesti *Sidon* (Sidon) in *Tir* (Tyros). Dežela je bila malo plodna, imela pa je varna in pripravna pristanišča in mnogo lepega lesa za ladje, katera so sekali v cedrovih gozdih Libanonskega pogorja. Vse to je provzročilo, da so se Feničani poprijeli pomorske trgovine, in skoro so sluli za najpodjetnejši in najdrznejši trgovinski narod. Tržili so z blagom raznih deželâ: na *Ciper* (Cyprus) so hodili po baker, v Arabijo in Indijo po dišave in slonovino, v Egiptet po žito, kože in steklo, v Hispanijo po srebro in druge dragocene kovine. Pripluli

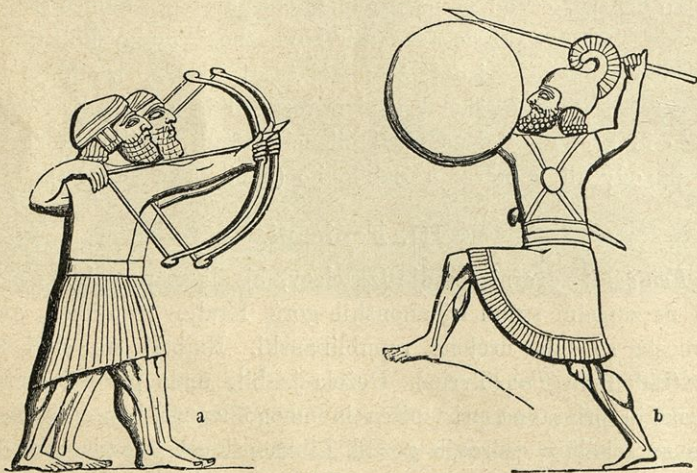

600. so celo na Angleško, kjer so zamenjavali cin, od obal Baltiškega morja pa so dobivali jantar. Na povelje egiptovskega kralja Neha so feničanski mornarji okolo l. 600. pr. K. objadrali afriško zemljino. Odrinili so iz Rdečega morja in se vrnilo skozi Gibraltarsko ožino. Feničani so bili spretni rudarji in kovinarji ter so izumili *barvanje na škrlat*. Razširjali so izumke drugih narodov, kakor črkopisje, steklarstvo, kovanje denarja, merila in uteži. Na otokih in po deželah ob Sredozemljskem morji so ustanovili mnogo *naselbin* (kolonij). Najimenitnejša je bila *Kartagina* (Karthago), katero so v 9. stoletju ustanovili tirski izseljenci in kraljeva hči *Didona* (Dido). Izmed sedanjih pomorskih mest so bila nekdanj feničanska: Palermo, Barse-lona, Malaga, Kadis i. dr.

Feničanska mesta so si najprej osvojili Asirci, pozneje Babilonci in Perzijani. Dandanes je dežela pusta, in razvaline pokrivajo kraje, kjer so bila nekdanj ljudnata mesta.

IV. Babilonci in Asirci.

Na višavji *Armenskem* izvirata *Evfrat* (Euphrates) in *Tigris* (Tigris), ki tečeta proti jugovzhodu po nižavi *Mezopotamski* (Sinear)

Pod. 7. Asirski pešci.

in se iztekata v Perzijski zaliv. V južnem delu te nižine se je razvilo v starodavnih časih *babilonsko* kraljestvo. Stolno mesto je bilo *Babilon*, zgrajeno ob bregovih dolenjega Evfrata. Njega ozidje je

imelo v okrožji 70 kilometrov, 250 stolpov in sto bronastih vrat. Prekopi so napajali skrbno obdelano deželo, zato je žito plenjalo tako dobro, da je dajalo po dvestotero do tristotero setev.

Ob Tigridu je bila *Niniva* (Ninive), prestolnica *asirskega* kraljestva. To mesto je bilo po obsegu še večje. Asirci so bili bojevitější od Babiloncev (pod. 7.). Njih državo je baje utemeljil *Nin* (Ninus), ki je neki podjarmil vso Prednjo Azijo in Egipet. Njegova vdova

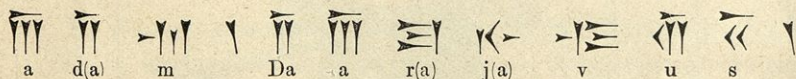

Pod. 8. Noša asirskega kralja.

Semiramida (Semiramis), ki je kraljevala namesto nedoraslega sina Nina, osvojila si je baje celó Etijopijo in napadla Indijo. Njena vojska je štela tri milijone pešcev in stotisoč velblodov, katere je odela z volovskimi kožami, da so bili podobni slonom. Toda spodletelo ji je; premagana se je morala vrniti domov. Dejanski se ni vojskoval z imenovanimi deželami niti Nin, niti Semiramida, ampak poznejši asirski kralji. Veliko asirsko kraljevstvo so razrušili l. 606. 606. podložni narodje, ki so se hoteli iznebiti asirskega jarma. V to svrhu se zveže medijanski kralj *Cijaksar* (Cyaxares) z Nabopolazarjem,

babilonским namestnikom, in oba obležeta Ninivo. Kralj (pripovedka ga imenuje *Sardanapala*) branil se je dve leti za močnim zidovjem. V tretjem letu je Tigrid toli narasel, da je podrl nekaj ozidja. Skozi ta predor planejo sovražniki v mesto. Sardanapal ukaže nato narediti veliko grmado, na kateri se sežgè s svojimi zakladi. Zmagovalec sta Ninivo razdejala, asirske dežele pa si razdelila. Po Nabopolazarjevi smrti je kraljeval v novi babilonski državi do l. 561. njegov sin *Nebukadnezar*. Ta kralj si je osvojil vse dežele do Sredozemeljskega morja in razrušil tudi judovsko kraljevstvo. Nekoliko nad Babilonom je dal izkopati veliko zbirališče vode in iztrebiti zasute prekope; poleg tega je razširil in olepšal prestolnico s krasnimi stavbami. Premostil je Evfrat, sezidal novo kraljevsko palačo in popravil razdejano Belovo svetišče ali babilonski stolp, s katerega so opazovali zvezde. Svoji ženi, ki je bila porojena gorjanka, zgradil je vrtove, podprte s kamenitimi oboki. Po njegovi smrti je babilonsko kraljevstvo razpadlo in se stopilo s perzijanskim.

Pod. 9. Klinaste pismenke.

Babilonci in Asirci so bili večji raznim obrtom in umetnostim. Njih tkanine, krasna oblačila, preproge in lepotine so prodajali trgovci po vsem svetu. Ker ni bilo dobiti v Mezopotamiji kamenja, gradili so palače in mestno ozidje z opeko, stene pa so krili z glinastimi ali alabasterskimi ploščami, na katere so slikali dejanja kraljev (pod. 8.) ali prizore iz življenja deželanov. Obožavali so zvezde, njih najvišji Bog pa je bil *Bel* ali *Bal*. Duhovniki, Kaldejci imenovani, bavili so se marljivo z zvezdarstvom; določili so, kako teka in kdaj mrkne luna ter so razdelili leto na mesece in sedemdnevne tedne.

Babilonci so prvi kovali novce ter izumili mere in uteži. Pisali so s klinastimi pismenkami, zato se imenuje njih pisava klinasta (pod. 9.).

Medijani in Perzijani.

Perzijanska država se je razvila iz medijanske ter je združila vse doslej imenovane dežele in vsa navedena kraljevstva.

Med nižavjem Mezopotamskim in Indom se vzdiga visoka planota *Iranska*, katero oklepa na severni strani Kaspijsko morje in

Paropaniz, na južni Perzijski zaliv in Eritrejsko morje. V sredi je zemlja pusta; samo ob robovih so plodne krajine. Na severovzhodu je bila *Baktrija*, na jugu Kaspijskega morja *Medija* in ob Perzijskem zalivu *Perzija*, katere najimenitnejša mesta so bila: *Perzepolj* (Persepolis), *Pasargade* (Pasargadae) in *Suza* (Susa). *Baktri*, *Medijani* in *Perzijani* so spoznavali vero *Zoroastrovo*. Ta je učil, da sta dva glavna bogova: *Ormuzd*, bog svetlobe in vsega dobrega, in *Ariman*, bog temine in zlobe. Med obema je večer boj, v katerem vsakdo kot zaveznik pomagaj Ormuzdu s tem, da kroti vse zlo, tako v prirodi kakor v duši svoji. Ormuzdovo predpodobo so videli v najčistejšem življi, v ognji. Duhovniki te vere so se zvali *magi*. Najmogočnejša je bila medijanska država za kralja *Cijaksara*, ki je vladal štirideset let in utrdil prestolnico *Ekbatano* s sedmerim obzidjem. Ali že njegov sin *Astijag* (Astyages) se je uklonil perzijanski oblasti.

Kakor pripovedujejo, razložili so magi Astijagu ponočne sanje, da ga rodni vnuk pahne s prestola. Ko je njegova hči *Mandana* (Mandane), omožena s knezom podložnih Perzijanov iz roda Ahemenjev, povila sinčka *Cira* (Cyrus), izročil je dete svojemu služabniku *Harpagu* (Harpagus), češ naj ga umori. Ali Harpag je dal dete pastirju, da ga vzgoji. Ko nekoč igrajoči dečki *Cira* izvolijo za kralja, pridruži se jim sin imenitnega Medijana. Ker pa neče opraviti naročenega dela, ukaže ga *Cir* zgrabiti in našvigati. Nato se oče kaznovanega dečka pritoži pri Astijagu. Ta pokliče pastirčka predse in spozna svojega vnuka. Ker ni Harpag zvršil njegovega povelja, razljutil se je kralj tako, da je dal njegovega sinčka umoriti in pri obedu njegovo meso očetu postaviti na mizo. Ko Harpag pokusi jedilo, prineso sluge glavo in ostanke sinčkov. Nesrečni oče je bil ob tem groznem pogledu na videz miren, ali v srci je sklenil, da se osveti. Ko se je Astijag prestrašil zaradi *Cira*, potolažili so ga magi, rekoč: «Če je deček kraljeval v igri, izpolnile so se sanje; ne boj se, da bi kraljeval še drugič». Nato pošlje vnuka njegovim roditeljem v Perzijo. Ko *Cir* dorase, pošlje mu Harpag zajca in mu naroči, naj ga sam razpara. *Cir* ga res razpara in najde v njem pismo, v katerem ga Harpag nagovarja, naj Astijagu izneveri Perzijane. Nato skliče *Cir* najimenitnejše Perzijane ter jim naroči, naj ves dan trebijo polje, zaraslo s trnjem. Ko dotrebijo, ukaže jim, naj pridejo drugi dan zopet, toda praznično oblečeni. Sedaj jih pogosti z vinom in najboljšimi jedili. Ko jih potem vpraša, kateri dan jim

je bolj ugajal, odločijo se vsi za drugega. Cir jim pravi: «Kakor danes, imeli bode te vedno vsega dovolj, ako potegnete z mano in se otresete medijanskega jarma». Jednoglasno so sklenili Astijagu odpovedati pokorščino. Ko ta zvé, kaj namerjajo Perzijani, oboroži vojsko in ji postavi Harpaga na čelo. Toda ta prestopi z vso vojsko k Ciru. Nato oboroži Astijag Medijane, stare in mlade, ter gre 558. ž njimi na svojega vnuka. Ali ta ga premaga in ujame (l. 558.). Cir je lepo ravnal s svojim dedom in ga imel do smrti pri sebi. Sedaj so bili Perzijani gospodje, Medijani pa njih podložniki.

B. Zgodovina Grkov.

Grška dežela.

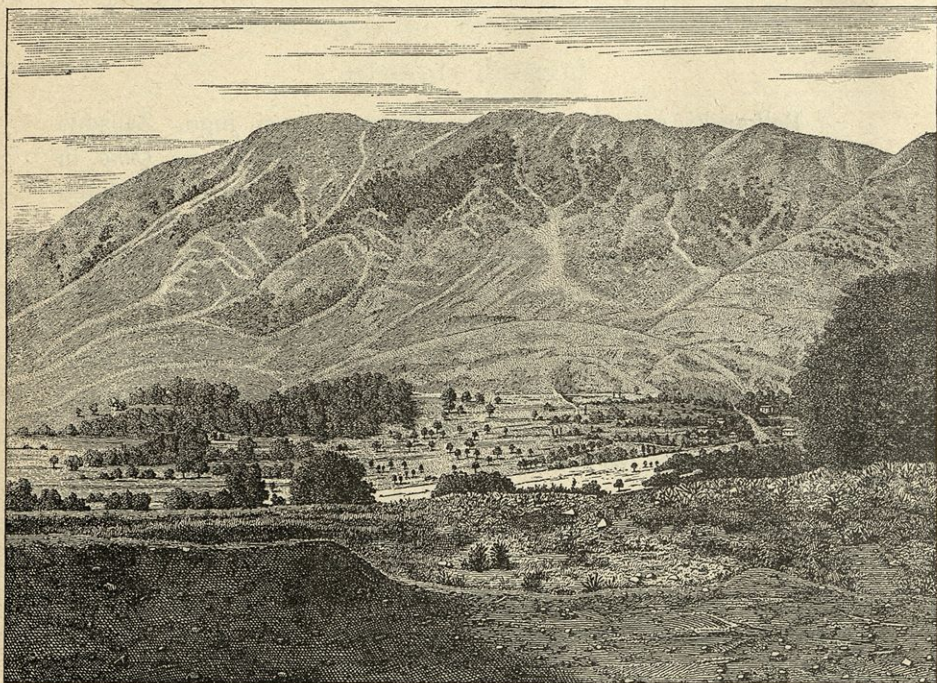
Balkanski polotok se razteza od severa proti jugu. Zapadno obrežje obliva *Jadransko* in *Jonsko* morje, vzhodno pa *Črno* in *Egejsko* morje. *Helespontska* ožina (Dardanelska vrata) drži iz Egejskega morja v *Propontido* (Propontis, Marmorsko morje); odtod prideš skozi *Bospor* (Carigrajska vrata) v *Pont Evksin* (Pontus Euxinus, Črno morje). Polotoka severni širši del je v starih časih obsejal tri pokrajine: 1.) *Ilirijo*, ob vzhodni obali Jadranskega morja (Dalmacija, Bosna, Albanija) z mesti: *Epidamen* (Epidamnus) ali *Dirahij* (Dyrachium, Drač), *Skodra* (Scodra, Skader), *Salone* (Salonae, Solin pri Spletu) in *Jadera* (Zader); 2.) *Tracijo*, med Črnim in Egejskim morjem s *Traškim Herzonezom*, t. j. polotokom; 3.) *Macedonijo*. Macedonci so bili Grkom sorodni, Ilirci in Tračani pa so bili barbari (Negrki). Kakor v Macedoniji so imeli Grki tudi v Traciji naselbine, med katerimi sta najbolj sluli *Pidna* (Pydna) in *Amfipolj* (Amphipolis). Med rekama *Aksijem* (Axius) in *Strimonom* (Strymon) se proži v morje polotok *Halcidiški* (Chalcidice) s tremi skalnatimi grebeni; na najvzhodnejšem se vidi od daleč *Atoška* ali *Sveta* gora. Tudi na tem polotoku je bilo mnogo grških naselbin, kakor *Olint* (Olynthus) in *Potideja* (Potidaea).

Samo južni ožji del Balkanskega polotoka se je imenoval *Grecija*. Grško obrežje ima mnogo zalivov, dežela mnogo pogorij, katera oklepajo rodovite doline. Sicer je bilo treba vedno marljivo obdelavati zemljo, zato pa je kmetu dajala dovolj žita, vina in olja. Podnebje je bilo milo, zrak čist, nebo malone vedno temnomodro. Na tej zemlji se je razvil preदारoviti grški rod, ki je s svojo omiko prekosil vse narode starega veka.

V *Severni Greciji* loči pogorje *Pind* (Pindus) pokrajino *Epirsko* od *Tesalije*. V Epiru je bila *Dodona*, starodavno preročišče *Zenovo*

(pod. 10.). Tukaj so prerokovale svečenice prihodnjost iz šumenja sve-tega hrasta. Tesalija, obkoljena s *Kambunskim* gorovjem in *Olimpom* (Olympus) do *Ete* (Oeta), je vodnata, plodna kotlina, sosebno pripravna za konjarstvo. Na jugu Olimpske gore stoji gora *Osa* (Ossa); med obema je tekla po *Tempski* (Tempe) dolini reka *Penej* (Peneus). Ob tej je stalo najimenitnejše mesto *Larisa* (Larissa), potem *Farzal* (Pharsalus) in *Jolk* (Jolcus) ob Pagazejskem zalivu. Po *Termopilski*

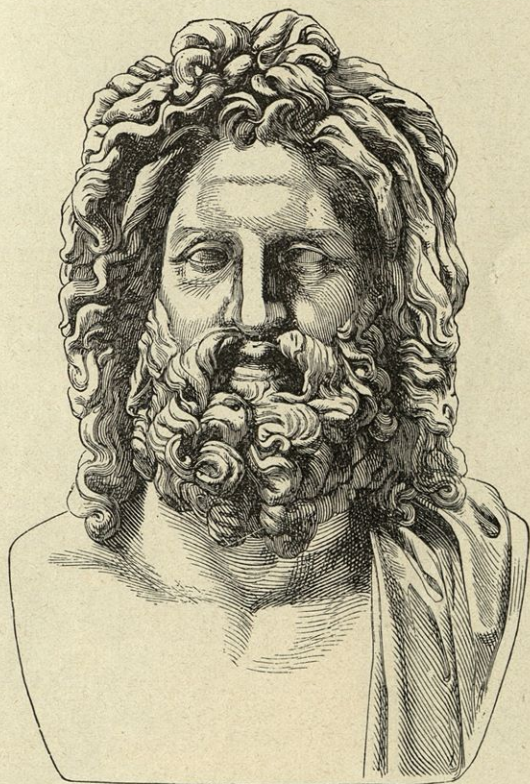

Pod. 10. Dodona.

(Thermopylae) soteski prideš iz Severne Grecije v *Srednjo Grško* ali *Helado*. Na zapadu sta bili gorati deželi *Akarnanija* in *Etolija*, ob Korinskem zalivu pa *Ozolska Lokrida* (Locris), nji na severu mala *Dorida* (Doris), katere se je držala vzhodna *Lokrida*. Te se je na jugovzhodni strani oklepala *Focida* (Phocis) s svetim *Parnasom* (Parnassus), ob čegar vznožji je stalo sveto mesto *Delfi* (Delphi) z Apolonovim svetiščem. Na jugovzhodu Focide se je razprostirala *Beocija*, kotlasta nižina, po kateri je tekla *Cefis* (Cephisus), ki se je izlival v *Kopajsko* jezero. Beocija je bila s svojimi zelenimi travniki in

pašniki kaj pripravna za živinarstvo; med mnogimi mesti so bila sosebno imenitna: *Tebe* (Thebae), *Plateje* (Plataeae), *Levktra* (Leuctra), *Heroneja* (Chaeronea) in *Avlida* (Aulis). Jugovzhodne strani Beocije se je dotikal trikotni polotok *Atika* (Attica). Samo uro hoda od zapadnega obrežja so bile *Atene* (Athenae) ob skalnatem holmci, ki je

Pod. 11. Zen.

imel na vrhu utrjen grad *Akropolj* (Acropolis). Med tremi atenskimi pristanišči je bilo *Pirejsko* (Piraeus) najimlenitnejše. Na severozapadu je bila *Elevzina* (Eleusin), kjer so skrivnostno častili boginjo *Demetro* (misterije). Severovzhodno od Aten kipi gora *Pentelik* (Pentelicus), na kateri so lomili lep marmor za krasne stavbe Atenskega mesta; tik vzhodnega obrežja, na pobočji omenjene gore je bila *Maratonska* (Marathon) vas. Proti jugu se je raztezal medoviti *Himet* (Hymettus) in v južnem kotu srebrnati *Lavrij* (Laurion) s *Sunijskim* (Sunium) rtičem.

Ozko *Korintsko* medmorje veže Helado s *Peloponeškim* polotokom (Morea). V sredini se dviga *Arkadsko* višavje, katero okle-

Pod. 12. Hera.

pajo okrog in okrog obrobne gore; od njih se cepita proti jugu dve pogorji, *Tajget* (Taygetus) in *Parnon* (Parnon), ki strmo sezata v morje

do rtiča *Tenarskega* (Taenarum) in *Malejskega* (Malea). Najimnitnejši mesti sta bili *Mantineja* (Mantineia) in *Tegeja* (Tegea). Arkadijo oklepajo nastopne lepe dežele pomorske: *Korintija* z bogatim trgovinskim mestom *Korintom* (Corinthus); *Flijazija* (Phliasia); *Sicijonija* (Sicyonia); *Ahaja*; *Elida* (Elis) z *Olimpijo* (Olympia) ob *Alfeji* (Alpheus); rodovita *Mesenija* z *Meseno* (Messene) ob vznožji *Itomske* (Ithome) gore; *Lakonija* s *Šparto* ob *Evrotu* (Eurotas); *Argolida* (Argolis) med *Saronskim* in *Argolskim* zalivom s starodavnimi mesti: *Argi* (Argos), *Nemeja* (Nemea), *Micene* (Mycenae) in *Trezen* (Troezen).

Grecijo obkolja mnogo otokov. V *Jonskem* morji so *Jonski* otoci, med temi *Korcira* (Corcyra, Korfu) in *Itaka* (Ithaca, Teaki); v *Saronskem* zalivu *Egina* (Aegina) in tik Atike *Salamina* (Salamis). Pred Beocijo in Atiko se razteza otok *Evbeja* (Euboea) z rtičem *Artemizijskim* (Artemisium) in z mestoma *Halcido* (Chalcis) in *Eretrijo* (Eretria). Daleč v morji so bili okolo svetega otoka *Dela* (Delos) razpostavljeni *Cikladi*, med katerimi je slul otok *Par* (Parus) s svojim lepim marmorjem in *Naks* (Naxos); ob maloazijskem obrežji so bili *Lemen* (Lemnos), *Lezb* (Lesbos), *Hij* (Chios), *Sam* (Samos) in *Rod* (Rhodus), in med naposled imenovanimi so *Sporadi*, t. j. raztreseni otoci. Največji grški otok je raztegnjena *Kreta* (Creta) ali *Kandija*.

Pod. 13. Hestija.

I. Vera Grkov.

Najstarejši prebivalci v Greciji so se zvali *Pelazgi*. Naselivši se po dolinah, obdelavali so zemljo in zidali trdne gradove, oklenjene

Pod. 14. Palada Atena.

z velikanskim (ciklopskim) zidovjem. Za Pelazgi je prišlo mnogo sorodnih plemen, ki so se spojili ž njimi, tako *Dorci*, ki so se najprej nastanili v Tesaliji, *Jonci*, *Ejolci* in *Ahajci*. Vsi ti rodovi so se pozneje skupno imenovali *Heleni*, Rimljani pa so jih zvali *Grke*.

V starodavnih časih so se v Greciji naselili tudi feničanski trgovci. Občujé ž njimi, naučili so se Grki ladje tesati, rudo kopati,

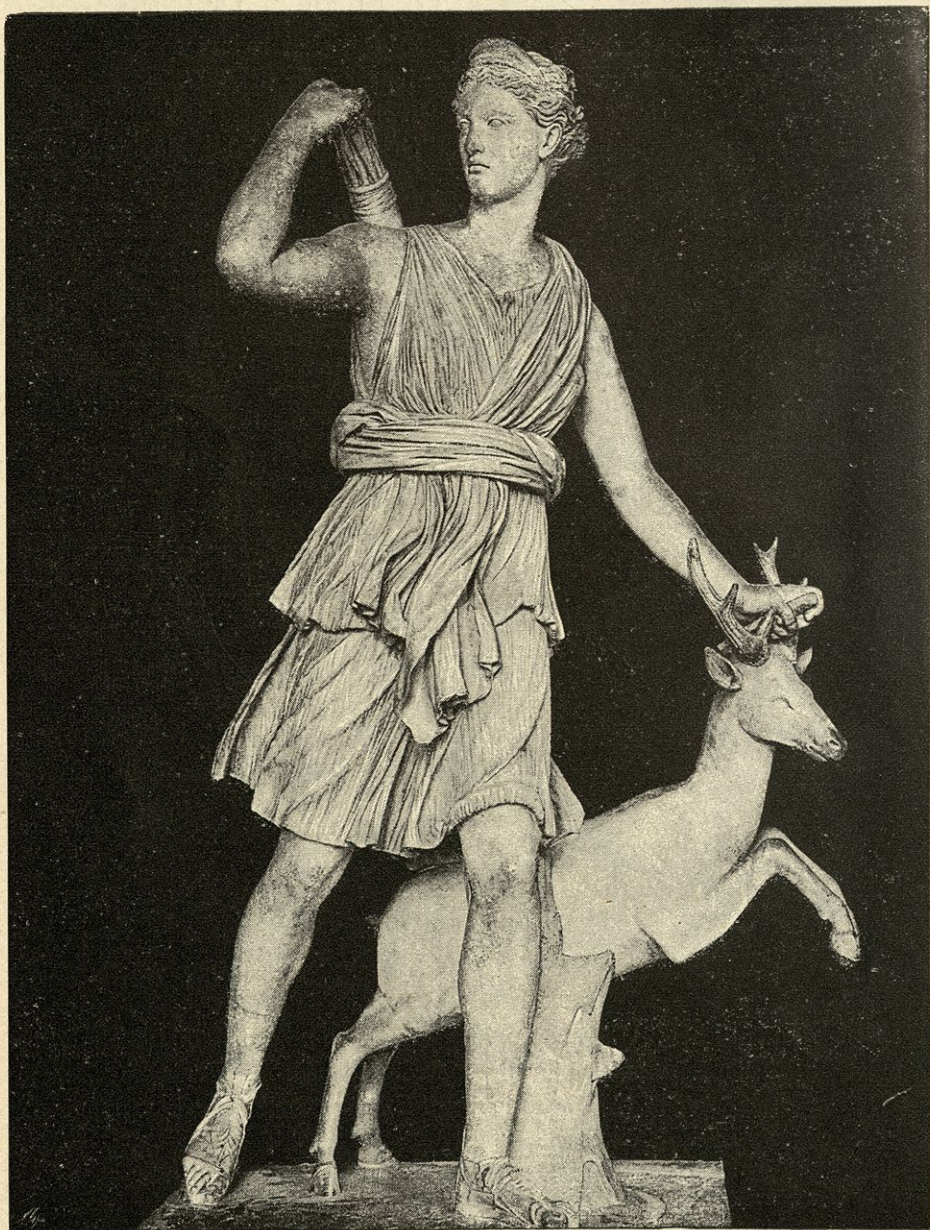
Pod. 15. Apolon.

s črkami pisati, rabiti merila in uteži in mnogo drugih koristnih stvari. Toda sčasoma so Grki popolnoma izpodrinili Feničane. Že takrat se je razvilo njih bogoslovje, kakor nam kažeta dve pesmi *Homerjevi*, *Ilijada* in *Odiseja*.

1. Grški bogovi.

Grški bogovi so bivali na *Olimpu*, gori tesalski, kjer so v krasni palači, sedeč ob zlatih mizah, jeli ambrozijo in pili nektar. Oče bogov

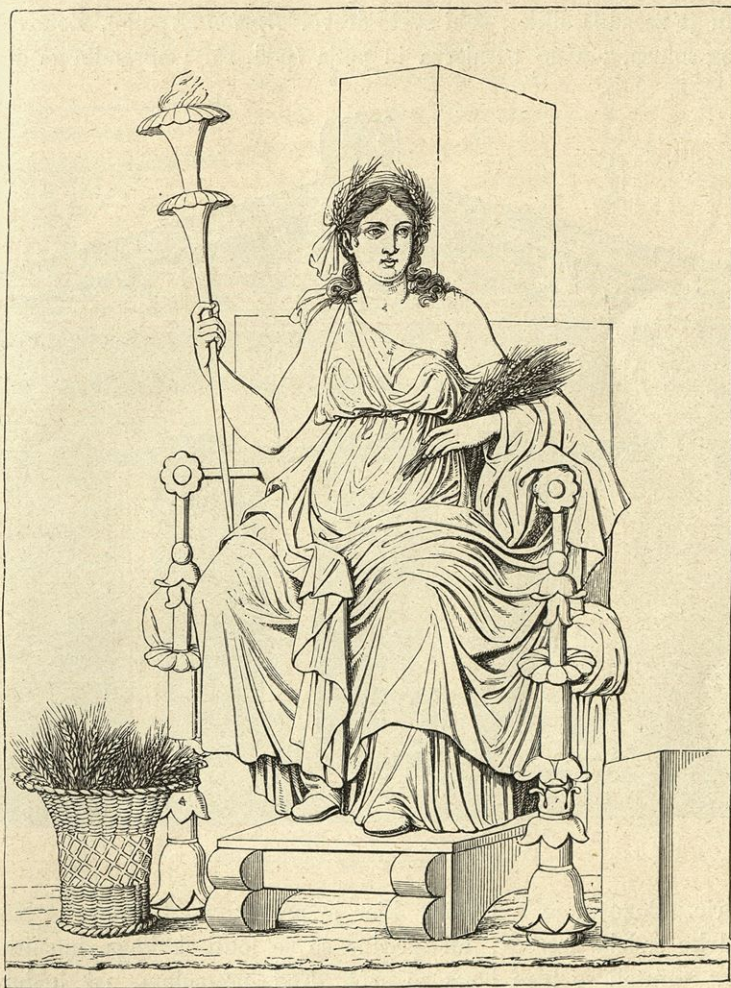

Pod. 16. Artemida.

in ljudij je bil *Zen* (Zeus, pri Rimljanih Juppiter imenovan), ki je pehnil nekdanj svojega očeta Krona s prestola, premagal njegove brate Titane in tako zavladal nebu in zemlji (pod. 11.). On brani pravico

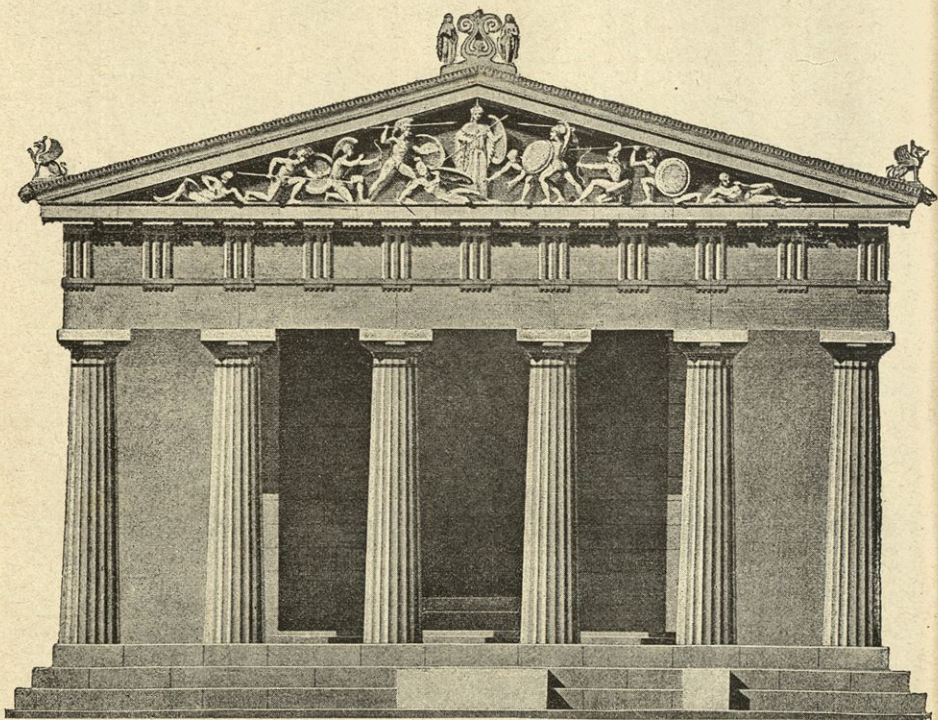

Pod. 17. Demetra.

in postavo ter daje kraljem oblast. Kadar zmaje s kodrasto glavo, strese se Olimp; kadar zavihti svoj ščit, egido, zagrmi in zabobni vihar po vsem svetu; strašne strele mu lete iz roke. Žena njegova je *Hera* (Junona) (pod. 12.), častita boginja nebes; sestra njegova je

Hestija (Hestia, Vesta) (pod. 13.), zaščitnica domačega ognjišča in družine. Njegova hči *Palada Atena* (Pallas Athene, Minerva) (pod. 14.), boginja modrosti in junaštva, skočila je oborožena s šlemom, ščitom in kopjem iz Zenove glave. Sosebno je ščitila mesto Atensko, na čegar gradu je zasadila oljiko, sebi sveto drevo. *Apolon* (Apollo), Zenov sin, je bog solnea, takisto pesništva in petja (pod. 15.); spremlja ga devet

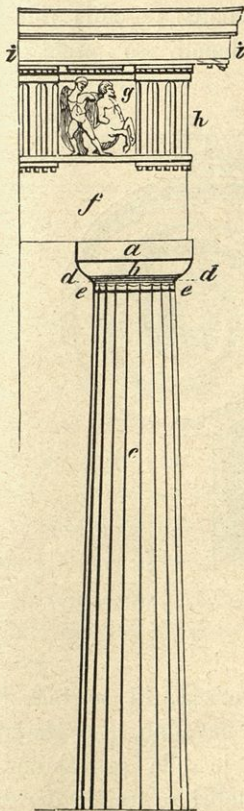

Pod. 18. Atenino svetišče na otoku Egini.

modric. Bogoval je v Delfih, kjer je prerokoval bodočnost. Kadar je Grke zadela nesreča, ali predno so se lotili kakega imenitnega dela, vprašali so tega boga za svēt. Nad prepadom, od koder je puhtela para, stal je zlat trinožec, na katerega je sedala svečenica *Pitija* (Pythia). Ko jo je omamila para, izgovarjala je posamezne besede, iz katerih so poleg nje stoječi duhovniki delali stihe in ž njimi odgovarjali vprašalcem. Odgovori so bili čestokrat temni in dvoumni. *Artemida* (Artemis), Apolonova sestra, boginja lune in lova, drevi brzonoga čez hribe in doline (pod. 16.), *Herma* (Hermes), *Merkur*

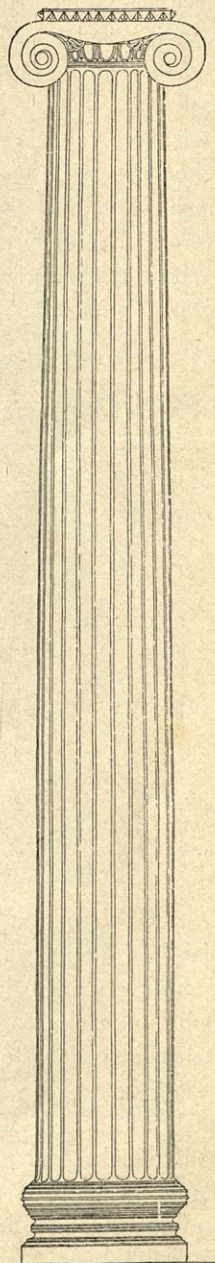

(Mercurius), Zenov petokrillati sin, v levici držeč palico glasnikovo, je poslanec svojega očeta in bog trgovine. *Hefest* (Hephaestus, Vulcanus), Zenov sin in bog ognja, koval je izvrstno orožje. Njegova žena je *Afrodita* (Aphrodite), *Venera* (Venus), boginja lepote. *Ar* (Ares), *Mart* (Mars), Zenov sin, je bog vojne. Na zemlji sta stolovala *Demetra* (Demeter), *Cerera* (Ceres) (pod. 17.), boginja rodovite zemlje, kateri je *Pluton*, kralj podzemeljskega sveta, ugrabil hčerko *Perzefono* (Proserpina), in *Dijoniz* (Dionysus) ali *Bah* (Bacchus), bog vina. Na glavi je nosil bršljinov venec, v desnici pa palico «tirz» (thyrsus), ovenčano s trtnim cvetjem.

Pod. 19. Dorski steber z ogredjem.

že na tem svetu preganjale *Erinije* ali *Evmenide*, pahnejo se v *Tartar* (Tartarus), kjer morajo večno trpeti. Tu stoji *Tantal* (Tantalus) v vodi do prsij, in nad njim visi najslastnejše sadje, a kadarkoli segne po sadji in vodi, vselej se mu umakneta; *Sisif* (Sisyphus) vali vkreber velikansko skalo,

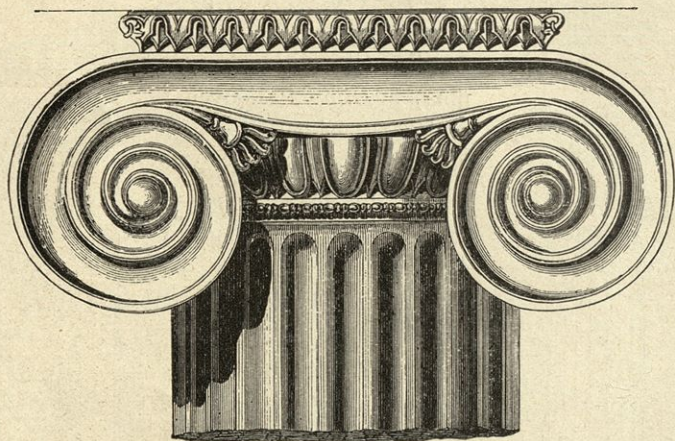

Pod. 20. Jonski steber.

ki se pa vselej zopet zakota s hriba; *Danajide* neprestano zajemajo vodo z rešeti.

Pozejdon (Poseidon, Neptunus), drugi brat *Zenov*, bog morja, vozi se z belimi konjiči v prekrasnem vozu po morski gladini; s trizobom vzburja penee valove in jih zopet pomiri. Konj, ki ga je nekoč ustvaril *Atencem*, bil je njemu posvečena žival. V Egejskem morji je stoloval pomorski bog *Nerej* (*Nereus*) s svojimi petdesetimi hčerami (*Nerejide*), izmed katerih je *Tetida* (*Thetis*) porodila *Ahila* (*Achilles*), prvega grškega junaka. Ob studencih so prebivale *Nimfe* (*Vile*).

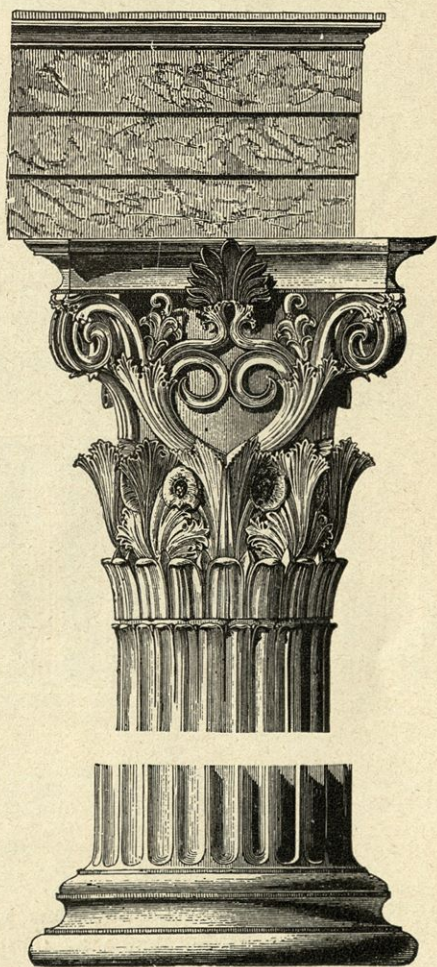
Pod. 21. Glavica jonskega stebra.

2. Svetišča in igre.

Grki so gradili bogovom na čast lepa svetišča, ki so bila le bivališča posameznih bogov, a pobožniki se navadno niso shajali v njih. Bila so kaj preprosta. Njih osnova je bila pravokotna; stebri ali stolpi so obkoljali stene (pod. 18.). Stebri so trojni: *dorski* steber ima žlebasto, gori zoženo deblo in preprosto glavo (pod. 19.); *jonski* ima tudi podstavec in glavico nakrašeno s polžastimi zavoji (pod. 20. in 21.). *Korintski* steber se razlikuje od jonskega po sosebno bogato nakrašeni glavici (pod. 22.). Stebri nosijo tramovje in streho. Ta se je nagibala na obe dolgi strani ter je delala pročelje na ozkih straneh. Kipi so krasili trikotna pročelja in druge dele svetišč. Grki so častili bogove z darovi, slovesno obhajali njih praznike in prirejali *bojne igre*, med katerimi so najbolj slule *olimpijske*. Samo Grki so

se smeli udeleževati narodnih iger, katere so se vsako četrto leto prirejale v elidski *Olimpiji* Zenu na čast. Tu je stal v Zenovem svetišči (pod. 23.) velik kip tega boga od zlata in slonove kosti, katerega je izklesal *Fidija* (Phidias), najslavnejši kipar grški. Na podolgastem prostoru, «stadij» imenovanem, tekali so, roko-borili, skakali in metali kopja in bronasto ploščo (*discus*) (pod. 24.); na dirjalski (hipodromu) so dirjali na vozeh. Zmagovalca so proslavili z vencem, spletenim od vejic svete oljike, ter slovesno oklicali njegovo in rojstnega mesta ime. Kadar se je vrnil, vzprejeli so ga doma častno in ga pri vseh svečanostih posadili na častni sedež; postavili so mu celo kipe v rojstvenem kraju in v svetem logu v Olimpiji (pod. 25.). Po olimpijskih igrah so šteli Grki leta; štiriletno dobo od slovesnosti do slovesnosti so zvali *olimpijado*. Leto 776. je bilo prvo leto prve olimpijade.

776.

II. Grške pripovedke.

Najstarejših držav nas spominjajo junaške pripovedke, ki proslavljajo dela posameznih junakov, *herojev*, ali pa njih skupna podjetja.

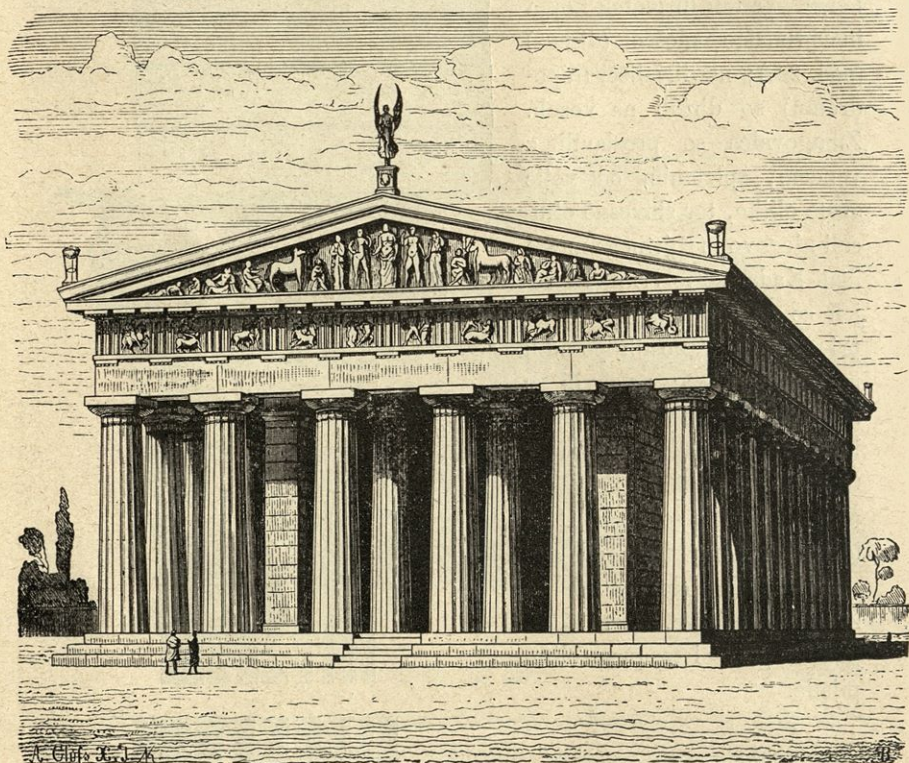
Pod. 22. Korintski steber.

1. Heraklejš.

Heraklejš (Heracles, Hercules), najslavnejši junak vseh Grkov, bil je Zenov sin. Ko je še ležal v zibelki, poslala je boginja Hera, ki ga

je sovražila, dve kači, da ga usmrtita. Toda Heraklej zgrabi z vsako ročico jedno za vrat in ji zadavi. Ko dorase, sreča na razpotji dve ženski. Prva, po imeni Naslada, obljubi mu vse radosti sveta, če pojde za njo; druga, imenovana Krepost, obeta mu življenje, polno truda in nevarnosti, a zato ga čaka večna čast in slava. Heraklej gre

Pod. 23. Zenovo svetišče v Olimpiji.

za Krepostjo. Na povelje delfskega preročišča gre služiti micenskega kralja *Evristeja* (Eurystheus) in zvrši po njegovem ukazu dvanajst težavnih del. Najprej ubije leva, ki je grozno razsajal po nemejski okolici; odslej je nosil nepredorno levjo kožo namesto plašča. Nato odseče vse glave kači, ki je kraj lernajskega močvirja pri Argih (Argos) morila ljudi in živali. Osti svojih pušic pomoči v nje strupeno kri, da so odslej nezaceljivo ranile vsakogar. Po tem lovi boginji Artemidi posvečeno, neutrudno košuto zlatih rogov in bronastih

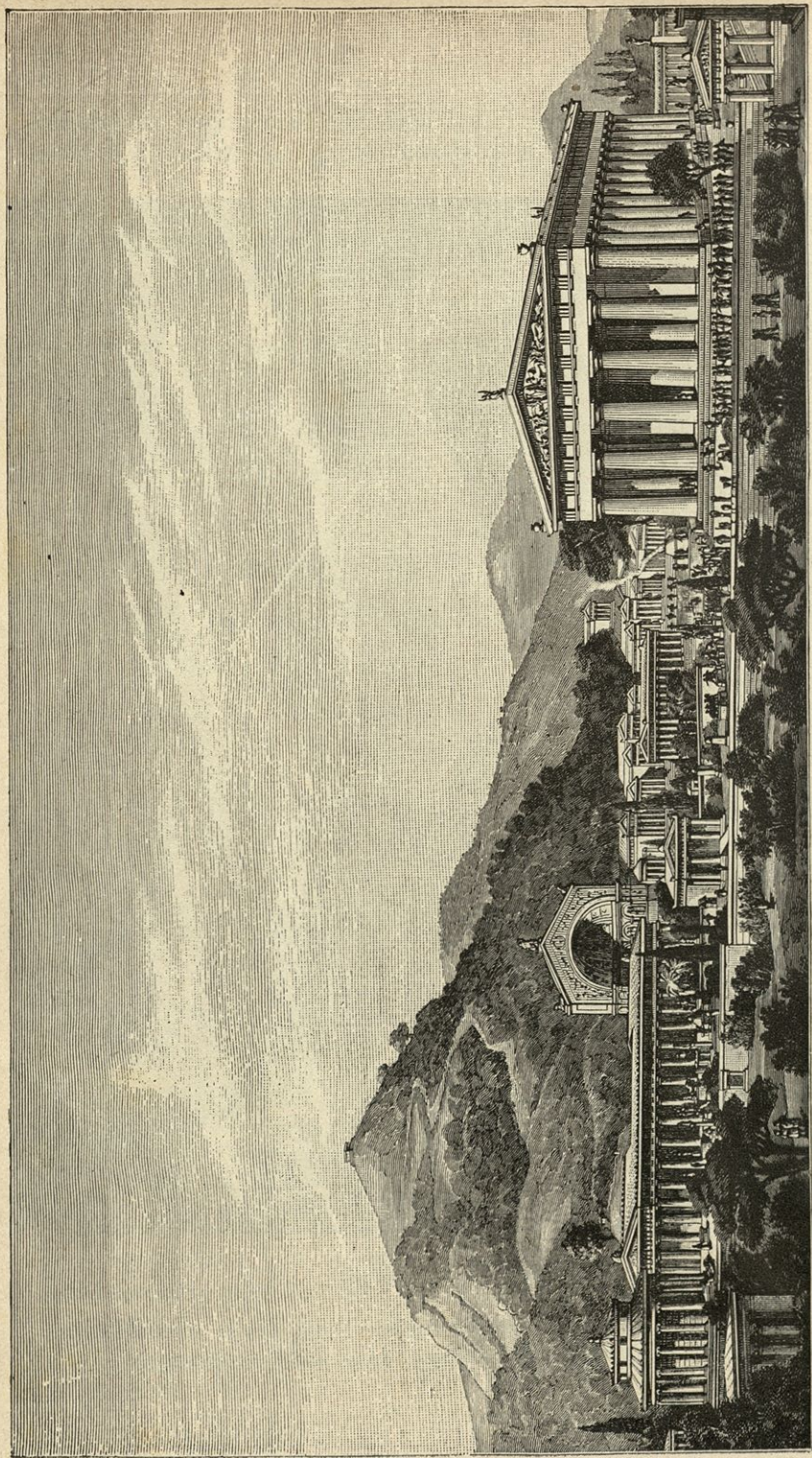
nog, dokler se ne zgrudi vsa upehana. Nato pripodi na vrh Eri-
mantske gore mrjasca, ki je strašno razsajal po Arkadiji; ondu ga

Pod. 24. Ploščometalec.

ujame in ga živega prinese Evristeju. Dalje pobije stimfalske ptice
z železnimi krili, kljuni in kremplji, ki so nosile v zrak ljudi in živali

Pod. 25. Slavnostni prostor v Olimpiji.

ter jih požirale na visoki skali. Takrat je po otoku Kreti grozno razsajal divji bik; Heraklej ga ukroti in živega pritira v Micene. Potem očedi hlev elidskega kralja *Argije* (Augias); ondu je stalo 3000 goved, in že mnogo let niso izkidali gnoja iz njega. Heraklej navrne skozi hlev dve reki, ki odplavita ves gnoj. Traški kralj *Dijomed* (Diomedes) je imel konje, katere je krmil s človeškim mesom. Heraklej zgrabi kralja in ga vrže v konjska žrela, ukročene konje pa privede v Micene. Dalje premaga bojevite *Amazonke*, ujame njih kraljico *Hipolito* (Hippolyte) in ji vzame dragoceni pas. Daleč na zapadu je bil otok, kjer je pasel orjak *Gerjon* (Geryon) svoja goveda. Heraklej pride do njega, ubije ga in odvede živino preko Italije in Sicilije v Argolido; ob Gibraltarskem prelivu postavi velikanska stebra kot spomenika svojih del. To sta bila Heraklejeva stebra. Nato mu ukaže kralj prinesiti zlatih jabolk z vrta *Hesperid*, ki je bil daleč nekje v zapadni Afriki. Jabolka je čuval stoglav zmaj. Na poznejšem potovanji pride Heraklej na goro Kavkaško in ugleda tu *Prometeja* (Prometheus). Ta je tedaj, ko so še bogovi skrivali ljudem nebeške darove, z Zenovega ognjišča ukradel ogenj ter ga prinesel na zemljo. Zato ga je Zen prikoval na goro Kavkaško, in orel mu je vsako jutro izkljuval jetra, ki so mu pa porasla ponoči. Heraklej ga oslobodi in spravi s Zenom. Zlata jabolka mu je prinesel orjak *Atlant* (Atlas), oče *Hesperid*, ki je nosil na svojih ramah svod nebeški. Heraklej prevzame velikansko nebesno oblo na svoje rame, dočim je šel *Atlant* po zlata jabolka. Ko se ta ž njimi povrne, ne mara si več oprtati nebeškega svoda. Heraklej naprosi orjaka, naj vsaj za toliko časa vzame breme nase, da si podloži blazino. Ko pa oprta orjak svod nebeški, odide Heraklej z zlatim sadom domov. Naposled privleče strašnega *Cerbera* (Cerberus) iz podzemeljskega sveta in ga spravi zopet nazaj. Za tako junaštvo ga je Zen vzprejel v Olímp in ga oženil s *Hebo* (Hebe), boginjo večne mladosti.

2. Tezej.

Tezej (Theseus) je bil kakor Heraklej junak in dobronik ljudem. Oče mu je bil *Egej* (Aegeus), kralj atenski, mati pa hči trezenskega kralja. Porodil se je v Trezeni. Ko se je oče vrnil domov, naročil je materi, naj ga skrbno vzgoji in ga šele potem pošlje v Atene, kadar bode odvalil skalo, pod katero je skrila svoj meč in svoje opanke. Ko *Tezej* dorase, potegne izpod skale meč in opanke ter se ž njimi napoti v Atene. Pot je držal skozi razvpite kraje, po katerih

so prežali razbojniki na potnike. Tezej pomori vse. Najprej ugonobi hrusta, ki je pobijal potnike z železnim batom. Potem naleti na *Sinida* (Sinis), pripogibalca smrek. Ta je s silno močjo pripogibal po dve smreki in nanji privezaval noge nesrečnikov; potem je izpustil drevesi, da sta se razbrsnili in človeka raztrgali. Tezej ukroti tega grdina in ga umori prav tako, kakor je hotel on njega. Drug gorostas je bival na skali ob morji in vsakega potnika prisilil, da mu je umival noge; ko je klečal pred njim, pehnil ga je v morje. Tezej zgrabi razbojnika in ga trešči v globoko morje. Blizu Aten naleti na razbojnika *Prokrusta* (Procrustes), ki je vabil mimogredoče ljudi, naj se odpočijejo v njegovi hiši. Ko je shojenec legel, privezal ga je na posteljo. Če je bil potnik krajši od nje, pretegnil mu je ude; če je bil daljši, odsekal ga je toliko, kolikor ga je molelo iz postelje. Prokrust odvede tudi Tezeja v spalnico, ali ta zgrabi in položi grdega morileca v tezalnico ter mu odseče predolge noge.

Kot izkušen junak pride Tezej k svojemu očetu, ki ga vzprejme jako vesel. Skoro si pridobi še večjo zaslugo za mesto Atene. Atenci so morali vsakih devet let kretskemu kralju *Minoju* (Minos) poslati sedem mladeničev in sedem devic, da so jih vrgli *Minotavru* (Minotaurus) v žrelo. To je bila grozna pošast s človeško postavo in bikovo glavo, stanujoča v *Dedalovem* (Daedalus) labirintu, velikanskem poslopji s toliko sobami in hodišči, da ni bilo moči najti izhoda. Da oslobodi Atence groznega davka, uvrsti se Tezej med nesrečne žrtvovance in se napoti v Kreto. Pred odhodom je obljubil očetu, da razpne, ako se vrne zmagovito, bela jadra namesto črnih. Na Kreti mu je pomagala *Arijadna* (Ariadne), hči Minojeva; dala mu je klopčič, čegar nit je privezal na labirintska vrata in polagoma odvijal, idoč v palačo. Tu ubije Minotavra in pride, nit navijaje, srečno iz labirinta. Potem pobegne z oslobojenimi mladeniči in deklicami. Tudi Arijadna gre ž njim, ali nezvestnik jo ostavi na otoku Naksu. Zato so ga bogovi kaznovali s tem, da je pozabil, kar je obljubil očetu. Ta je stal na skali in težko pričakoval sina. Ko pa ugleda na jadreniku prihajajoče ladje črna jadra, skoči brezupen v morje, katero so zvali po njem Egejsko. Sedaj je Tezej zasedel v Atenah kraljevski prestol in uredil atensko državo.

3. Argonavti.

V *Orhomenu* (Orchomenus) je kraljeval *Atamant* (Athamas), ki je zavrgel svojo ženo *Nefelo* (Nephele). Ker je stregel po življenji

sinu *Friksu* (Phrixus) in hčeri *Heli* (Helle), privede jima skrbna mati zlatega ovna, ki je letal po zraku. Oba ga zasedeta in zbežita čez morje; toda Hela pade z ovna in utone v morji, ki se je zvalo odslej Helespontsko. Friks pa je srečno prišel v Kolhido, deželo ob vzhodnem obrežji Črnega morja. Tu je bogovom daroval ovna, njega zlato runo pa je obesil v svetem logu. Ondu ga je stražil po ukazu kralja *Ejeta* (Aeeta) zmaj, ki ni imel nikoli spanja.

Nekaj let pozneje je kraljeval v *Jolku* (Jolcus) *Pelija* (Pelias). Kraljestvo si je svojil njegov strijčnik *Jazon* (Jason), in Pelija ga je obljubil zadovoljiti, ako mu prinese iz Kolhide zlato runo. Jazon privoli in zbere najslavnejše junake svojega časa, *Herakleja*, *Tezeja*, dvojčka *Kastorja* (Castor) in *Poluka* (Pollux), božjega pevca *Orfeja* (Orpheus) in mnogo drugih. Narede si veliko ladjo, *Argo* imenovano, za katero je sama Palada Atena v *Dodonski* dobravi stesala vedeževalni hrast. Na tej ladji so jadrili proti vzhodu. Zato so se zvali *Argonavti*. Po čudnih dogodkih pridejo v Kolhido. Kralj Ejet jim obeta izročiti zlato runo, če Jazon dovrši tri težavna dela. Ejet mu ukaže, naj razorje ledino z dvema bikoma, bruhajočima ogenj, poseje zmajeve zobe in pobije oborožene velikane, ki vzrasto iz njih. Vse to opravi Jazon s pomočjo kraljeve hčere *Medeje* (Medea), ki je znala čarati. Dala mu je mazilo, ki ga je varovalo ognja bruhajočega bika. Močni Jazon privede živali iz hleva, vpreže ji in razorje ledino, in ko vzrasto oboroženi velikani, vrže kamen mednje; nato planejo drug na drugega in se pomore. Ker mu Ejet tudi sedaj neče izročiti runa, omami Medeja zmaja z bajilom, Jazon pa vzame kožo ter zbeži z Medejo in njenim malim bratom. Ko se kralj Ejet drevi za Argonavti in jih malone doide, umori Medeja svojega bratca in razmeče razkosane ude, da se oče zamudi, pobiraje kosce. Tako so Argonavti utekli, a šele po mnogih nezgodah so se vrnil v Jolk. Toda kraljevega prestola Jazon ni zasedel. Ko je pozneje zavrnel svojo ženo Medejo, pomorila je ta rodne otroke svoje in zletela na zmajevem vozu v zrak. Jazon je umrl pod ladjo *Argo*. Ko je nekoč zaspal pod njo, razsula se je in ga ubila.

4. Edip.

Kadem (Cadmus), kraljevič sidonski, napotil se je iskat svoje sestre *Evrope*, katero je bil ugrabil Zen. Prišedši v Delfe, vpraša boga za svēt. Apolon mu veli, naj gre za kravo, ki mu pride na-proti, in naj sezida mesto tam, kjer bode legla. Kadem stori tako.

Ko sreča kravo, gre za njo in sezida tam, kjer leže, grad *Kadmejo* (Cadmea) in pod njim mesto *Tebe*. Njegov pravnuk je bil *Laj* (Laius), a tega žena *Jokasta* (Jocaste). V Delfih so mu prerokovali, da ga umori rodni sin. Zato ukaže sinu prebosti noge in ga položiti na goro. Toda pastirji najdejo dete in je izroče korintskemu kralju, ki vzgoji najdenčka kakor svojega otroka. Zaradi oteklih nog ga je zval *Edipa* (Oedipus). Ko Edip dorase, očita mu nekoč korintski mladenič, da ni kraljevič, temveč najdenec. Ves osupel se napoti v Delfe in vpraša boga po svojem rojstvu. Ta ga posvari, naj se nikar ne vrača domov, inace ubije očeta in vzame mater za ženo. Meneč, da je njegova domovina Korint, gre Edip v Beocijo. Spotoma sreča v soteski voz, na katerem sedi starček. Voznik ukaže, naj se umakne. Ker se neče, vname se prepir, in Edip ubije voznika in starčka. Ta je bil Laj, oče Edipov. Takrat je strašila Tebance grozna pošast, sfing imenovana. Sedela je pred mestom ob cesti nad globokim prepadam in dajala uganko mimogredočim ljudem. Kdor je ni ugenil, tega je vrgla v brezdno. Zastavica slove: «Kdo hodi zjutraj po štirih, opoldne po dveh, zvečer po treh nogah?» Ko zastavi zagonetko Edipu, odgovori ta: «To je človek.» Pošast se zvali v brezdno, meščani pa proslave Edipa, svojega rešitelja, in ga oženijo z Jokasto, vdovo kraljico in materjo njegovo. Iz tega zakona sta bila dva sina, *Eteoklej* (Eteocles) in *Polinik* (Polynices), in dve hčerki, *Antigona* (Antigone) in *Ismena* (Ismene). Zvedevši, da se je hudo pregrešil, iztakne si Edip oči in bega z Antigono po svetu, dokler ga v Kolonu pri Atenah ne reši smrt bede in bridkosti.

V Tebah sta nekaj časa skupno vladala *Eteoklej* in *Polinik*; a poslednji se umakne hudobnemu bratu in pribeži v Arge, kjer nabere šest knezov, da pahne z njih pomočjo brata s prestola. V ljutem boji prebode brat brata, nato zasede njiju strijc, *Kreont* (Creon), kraljevski prestol. Ker je Polinik s tujo vojsko napal svojo domovino, prepove Kreont, da bi pokopali njegovo truplo. Antigona pa vender pokoplje truplo predragega brata pred mestom. Razljučeni kralj jo dá zato živo vzdati. Antigona se mirno uda svoji usodi, zakaj storila je le svojo sveto dolžnost. Toda njenega zaročenca *Hemona* (Haemon), Kreontovega sina, užalosti to tako hudo, da se z mečem prebode vpričo očeta; takisto se usmrti Kreontova žena. Do živega ganjen, stal je Kreont ob grobu dragih svojcev. Tako je pomrl Kadmov rod v bedi in nadlogi.

5. Trojanska vojna.

a) Parid odvede Heleno.

Kraj Helesponta je stala v ravnini, po kateri teče Skamander, *Troja* ali *Ilij* (Ilium), mesto kralja *Prijama* (Priamus). *Parid* (Paris), jeden njegovih sinov, pasel je nekoč na gori *Idi* (Ida) očetove ovce. Kar pridejo k njemu tri boginje, da jim razsodi prepir. Ko je namreč *Pelej* (Peleus), kralj Mirmidoncev, praznoval poroko s *Tetido* (Thetis), pomorsko boginjo, povabili so v svate vse bogove in boginje, razven *Eride* (Eris), boginje prepira. Užaljena vrže med zbrane svate jabolko z napisom «Najlepši!» Takoj se vname prepir med Hero, Ateno in Afrodito, zakaj vsaka je hoče imeti. Naposled se pogode, da razsodi prepir Parid, in ta prisodi jabolko Afroditi, katera mu je za to obljubila najlepšo ženo. Skoro potem pride Parid v Šparto, kjer ga gostoljubno vzprejme kralj *Menelaj* (Menelaus). Toda nehvaležni Parid mu odvede ženo *Heleno* z mnogimi zakladi v Trojo.

b) Grški kralji se pripravijo na boj. — Ifigenija v Avlidi.

Da bi se osvetili za to sramoto, pripravijo se grški kralji na boj. Njih ladje so se zbirale na *Avlidskem* pristanišči. *Agamemnon* (Agamemnon), kralj micenski, starejši brat Menelajev in najmogčnejši knez, bil je njih vodja. Z Itake je še prišel premeteni *Odisej* (Odysseus), iz Argov silni *Dijomed*, iz Pila (Pylus) modri in zgovorni *Nestor*, iz Salamine drzni *Ajant* (Aiax). Najslavnejši junak pa je bil bogovom jednaki *Ahil*, kralj tesalskih Mirmidoncev, sin Pelejev in Tetidin.

Ker so bili vetrovi neugodni, niso mogli odpluti, zakaj boginja Artemida se je togotila, ker je Agamemnon ubil nji posvečeno košuto. Naposled oznani vedež *Kalhant* (Calchas), da Agamemnon utolaži boginjo, če ji daruje hčer *Ifigenijo* (Iphigenia). Ko svečenik zavihti morilni nož nad nedolžno devico, odnese jo Artemida v oblakih in položi na nje mesto košuto na žrtvenik. Skoro priženejo ugodni vetrovi ladje k trojanski obali.

c) Hektor in Ahil.

Mesto je oklepalo močno obzidje, katero je sezidal Pozejdon sam; razven tega so imeli Trojanci mnogo zaveznikov in odličnih junakov; prvi med vsemi pa je bil *Hektor* (Hector), Prijamov sin in mož *Andromahin* (Andromache). Bojevali so se deset let. Grki so potegnili ladje na kopnino in napravili velik tabor ter ga zavarovali z okopom. Vojvode so se borili na bojnih vozeh, drugi vojščaki pa peš.

Celó bogovi so se udeleževali bojev. Apolon in Ar sta pomagala Trojancem, Atena pa Grkom, ki so se zvali takrat Ahajci ali Danajci. Kakor nam pripoveduje Homer v Ilijadi, spre se v desetem letu te vojne Agamemnon z Abilom. Preteč pravi Ahil: «Nič več me ne bodeš videl na borišči; kadar pobije Hektor tvoje vojake, bodeš se pač kesal, da si osramotil najboljšega junaka.» Nato se umakne v svoj šator. Agamemnon se je sicer trudil potolažiti ljutega kneza, toda nobena beseda ga ni ganila. Zmaga za zmago se je naklonila Trojancem; malone vsi grški knezi so se morali ranjeni umekniti v tabor. Zaman je odbijal Ajant Trojancev naskoke; naposled se je moral tudi on umekniti sili. Hektor je razbil vrata grškega tabora z velikansko skalo. Trojanci so drli vanj in naskakovali ladje. «Zapalite jih!» vzklikne Hektor; «Zen nam naklanja zmago, pokončajmo ladje, ki so nam prizadele toliko zla!» Nato mečejo Trojanci goreča polena na ladjo, da se takoj vname.

Sedaj stopi *Patrokel* (Patroclus) v šator svojega najzvestejšega prijatelja Ahila in ga naprosi, naj mu dovoli z Mirmidoncei zgrabiti za orožje. Ahil privoli v to in zajedno izroči prijatelju svojo vojaško opravo. Patrokel iztira s svojimi Mirmidoncei sovražnike, meneče, da jih podi Ahil sam, iz grškega tabora in jih drevi do mestnega obzidja. Tukaj se mu postavi Hektor v bran, prebode ga s kopjem, vzame mu orožje ter se sam opravi ž njim. To začuvši, zajoka Ahil na glas po svojem prijatelji. Na prošnjo matere Tetide mu skuje Hefest ponoči novo orožje in prekrasen ščit. Zjutraj drugega dne se spoprijazni Ahil z Agamemnomom in odhiti potem na boj. Vsi Trojanci beže pred grozovitnikom; samo Hektor se mu hoče ustaviti. Ko pa prilomasti Ahil, upade mu srce in urno zbeži. Trikrat ga zapodi Ahil okolo mesta, potem Hektor postoji in se pripravi na boj. «Pogodiva se pred vsevidečimi bogovi!» pravi Ahilu; «ako naklonijo meni zmago bogovi, ne bodem gnjavil tvojega trupla, temveč izročim je Ahajcem, da je slovesno pokopljejo. Obljubi jednako ravnati z mojim truplom!» Srdito odgovori Ahil: «Nikdar se ne bodem pogajal s tabo. Kakor levi in ljudje, kakor volkovi in jagnjeta ne sklepajo prijateljstva, takisto ga ne sklepava midva.» Rekši zažene kopje v svojega nasprotnika, ali ta se hitro pripogne, in strelilo odleti visoko nad njim. Nato zažene Hektor svoje kopje, ki pa odskoči od ščita nasprotnikovega. Sedaj plane Hektor z mečem na Ahila, ali ta pobere njemu namenjeno kopje in prebode silovitniku vrat. Smrtno ranjen se zgrudi Prijamov sin. Težko dihajoč prosi Ahila: «Ne dajaj mojega

trupla psom, pošlji je v Ilij, da je pokopljejo Trojanci!» — «Ne bodeš pokopan,» odgovori strmogledi Ahil, «najsi mi dado Trojanci dvajsetero odkupnino in najsi te Prijam preplača z zlatom.» — «Poznam te,» pravi umirajoči Hektor, «poznam tvoje jekleno srce, toda osvetijo me bogovi.» Rekši izdihne dušo. Zmagovalec priveže truplo za noge na svoj bojni voz in je vleče po bojišči v tabor. Trojance je bolelo v srce, ko so z mestnega obzidja gledali žalostno usodo svojega junaka. Drugi dan pride Prijam v Pelejevičev šator in ga kleče prosi, da mu izroči nepokopano truplo njegovega sina. «Usmili se me!» pravi Prijam, «je li kdo prebil toliko kakor jaz? Ali ne poljubljam roke, ki je pobila moje sinove?» Spominjaje se svojega postarnega očeta, zatara Ahil svoj srd, dvigne potrtega kralja in mu izpolni željo. Hektorjevo truplo ukaže umiti, pomaziliti in položiti na Prijamov voz. Zajedno dovoli jednajstdnevno premirje, da ga slovesno pokopljejo. Mladi junak, ki je od jeze razvnet ravnal skoro nečloveško, bil je tako živo ganjen, videč zapuščenega starčka in spomnivši se rodnega očeta, da so se zopet vnela blaga čuvstva v njegovem srci.

d) Troja premagana.

Ali tudi Ahila je zadela nesreča pred Trojo. Parid ga ustrelil v peto, v jedini boleči del njegovega telesa, in mrtev se zgrudi na tla. Njegov in Patroklov pepel so položili v zlato žaro in na njo nanесли ob morski obali visoko gomilo. Toda bojev še ni bilo konca. Vedež je prerokoval Grkom: «Troja se ne uda, dokler ji ne izmaknete *paladija*.» Paladij, podoba Palade Atene, padel je iz nebes in je slul za najmogočnejšega zaščitnika Trojanskega mesta; Troja je bila nepremagljiva, dokler je hranila to svetinjo med svojim obzidjem. Odisej in Dijomed sta bila toli drzna, da sta odnesla podobo. Vtihatapita se v mesto, izmakneta ponoči podobo in jo prineseta v tabor. A tudi sedaj se Troja ne uda. Ne siloma, ampak zvijačno so premogli mesto. Po Odisejevem nasvetu stešejo Grki velikanskega konja, v čegar trebuh zlezejo najhrabrejši junaki, dočim odplujejo ladje za otok *Tened* (Tenedus). Grk, ki je nalašč zaostal in prišel Trojancem v pest, prerokoval jim je, da nihče ne bode mogel posiliti mesta, ako vanje spravijo konja. Trojanski vedež *Laokoont* (Laocoon) jih svari darila Danajcev. Kar priplavata dve veliki kači po morji, ovijeta se okolo svarilca in obeh njegovih sinov ter zadavita vse tri (pod. 26.). Sedaj so Trojanci verjeli Grku. Takoj podero obzidje in privlečejo konja v mesto. Ponoči zlezejo junaki iz konja

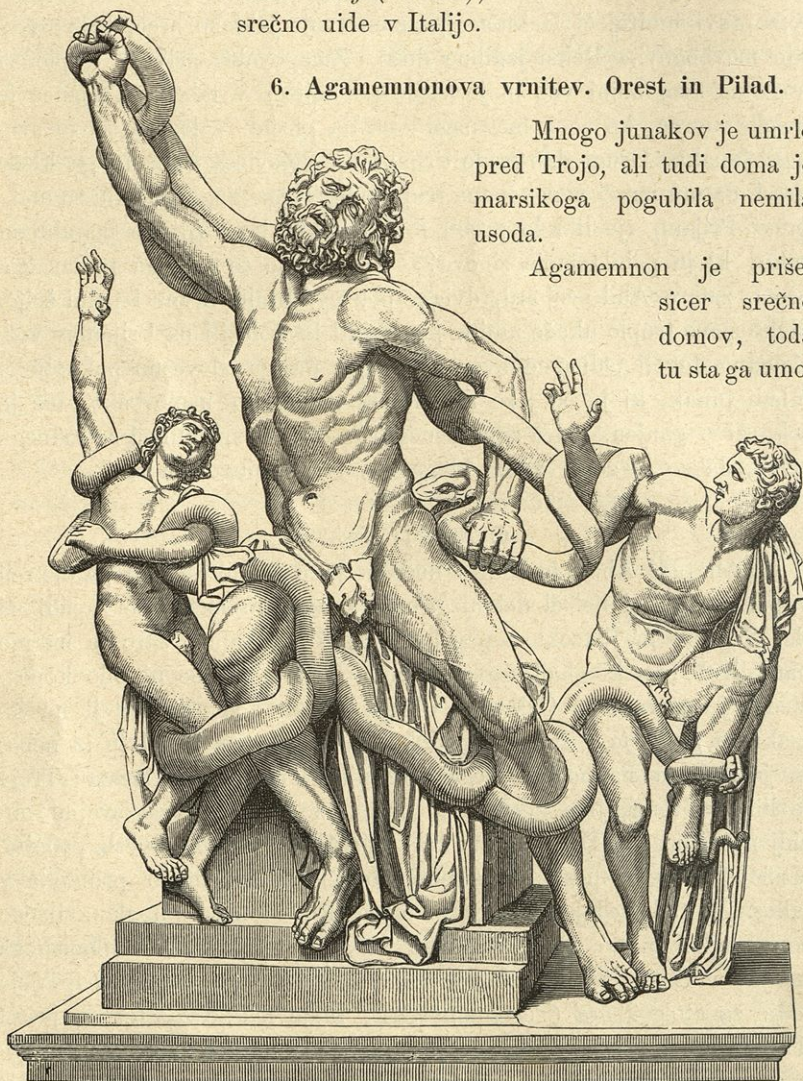

in odpro vrnivšim se Grkom mestna vrata. Vname se strašen boj, in skoro zgori Troja; može pobijejo, žene pa odvedejo v sužnost. Samo *Enej* (Aeneas), Anhizov in Afroditin sin, srečno uide v Italijo.

6. Agamemnonova vrnitev. Orest in Pilad.

Mnogo junakov je umrlo pred Trojo, ali tudi doma je marsikoga pogubila nemila usoda.

Agamemnon je prišel sicer srečno domov, toda tu sta ga umo-

Pod. 26. Laokoont in njegova sinova.

rila *Klitemnestra* (Clytaemnestra), žena njegova, in *Egist* (Aegisthus), ki sta se bila v tem poročila. Egist je hotel umoriti celó *Oresta* (Orestes),

Agamemnonovega mlajšega sina, zakaj bal se je, da bi se mu ne osvetil. Toda *Elektra* (Electra), sestra njegova, odpravi ga v Focido k svojemu strijcu, kralju Strofiju. Ta ga vzgoji s svojim sinom *Piladom* (Pylades), ki je bil odslej njegov najzvestejši prijatelj. Ko Orest dorase, gre s Piladom v Micene, da se osveti za očeta. Ko stopita mladeniča v kraljevo palačo, ubije Orest svojo mater in njenega moža. Zaradi tega grozovitega umora popadejo Oresta Erinije ter ga preganjajo brez miru in pokoja, koderkoli hodi. Prišedši v Delfe, potoži se bogu Apolonu. Ta mu veli, naj gre v *Tavrido* (Tauris), scitsko deželo, in naj prinese domov podobo Artemide, sestre njegove. Orest se napoti s Piladom, zvestim svojim spremljevalcem, v Tavrido. Ko stopita na scitska tla, zgrabijo ju barbari in ju privedejo v Artemidino svetišče, da se po stari deželni šegi darujeta bogovom. Duhovnica tega svetišča je bila Ifigenija, katero so bili semkaj prevedli bogovi. Ko ju vpraša, odkod in čegava sta, začuje, da je jeden njiju Orest, njen brat. Nato se mu sestra razodene. Osvojivši si boginjino podobo, hočeta utéci, toda zaradi nasprotnih vetrov jima ni moči odpluti. Zdajci prihiti *Toant* (Thoas), kralj tavridski, z oboroženci, da ju privede nazaj. Kar se prikaže boginja Atena in veli kralju, naj pusti svečenico in mladeniča s podobo domov. Rešen groznih Erinij, zasede Orest prestol očetov ter se oženi s *Hermijono* (Hermione), hčerjo Menelajevo, ki mu je za doto prinesla špatsko kraljestvo.

7. Odisej.

a) Odisejeve bloditve.

Kaj čudnih dogodkov je doživel zviti Odisej. Kakor pripoveduje Homer v svoji Odiseji, zanesel ga je vihar na otok *Lotofagov*. Tu so okusili tovariši njegovi sladkega «lotosa» in vpricho tega pozabili domovine. Iz težka jih spravi Odisej na ladje, na katerih prijadrajo do dežele *Ciklopov*. To so bili orjaki s samo jednim očesom sredi čela. Izteknivši *Polifemu* (Polyphemus) oko, Odisej srečno uide smrtne nevarnosti. Nato pripluje s tovariši do otoka, kjer je kraljeval *Ejol* (Aeolus), bog vetrov. Vzprejel jih je sicer prijazno, toda pri odhodu je dal Odiseju meh, v katerem so bili zaprti vsi burni vetrovi. Odisej je sam krmil ladjo; ko ga pa posili spanec na morji, razvežejo radovedni tovariši meh, in zdajci izhrume viharji, ki zaneso ladje nazaj na otok Ejolov. Ali ta jih sedaj osoren odpravi in prepusti usodi. Sedmi dan pridejo k divjim *Lestrigoncem*, ki so lučali skale na Odisejeve ladje ter jih najrajst razbili, mornarje pa po-

tolkli. Samo z jedno ladjo dospe Odisej na otok čarovnice *Circe* (Circe). Ta izpremeni njegove tovariše v svinje, toda Odisej jo prisili, da jih zopet počloveči. Nato prijadra na otok *Siren*, ki so z milim glasom zvabliale mimo ploveče mornarje v pogubo. Odisej zamaši z voskom svojim tovarišem ušesa, sam pa se priveže na jadrenik. Tako srečno prejadra nevarno otočišče. Potem se je morje toli zožilo, da so imeli pred sabo samo ozek preliv. Na desni strani je brložila v skalovji *Scila* (Scylla), grozna pošast z dvanajstimi nogami in glavami, na levi strani je prežala strašna *Haribda* (Charybdis), ki je pogoltnila vse, kar se ji je približalo. Odisej se je ognil Scili, a v tem se je toli približal Haribaldi, da je zgrabila in požrla šest njegovih tovarišev. Naposled prijadra na otok *Trinakrijo* (Trinacria), kjer so se pasla Apolonova goveda. Strogo prepove tovarišem, da bi se doteknili svetih živalij; toda ko jim poide na ladji vsa hrana, zakoljejo nekatere in jih speko. Zato jih je bog hudo kaznoval. Ko odplujejo, udari strela v ladjo in jo razbije. Vsi tovariši utonejo, samo Odisej srečno priplava na otok Vile *Kalipse* (Calypso), pri kateri mora ostati sedem let. Naposled si steše čolnič in odrine domov. Ze ugleda od daleč *Sherijo*, otok fejaški, v tem trenutku pa zahruje strašen vihar; čoln se razsuje, in slavni junak pluskne v razburjeno morje. Toda milostiva pomorska boginja se ga usmili in ga prinese na otok *Fejaški*. Odisej leže za grm, kjer sladko zaspi.

b) Odisej v gostih pri Fejajkih.

Drugi dan pride *Navzikaja* (Nausicaa), hči fejaškega kralja *Alcinoja* (Alcinous), s svojimi tovarišicami k morju perilo prat. Po pranju so deklice bile žogo. Ko jim pade igrača v morje, zakriče na ves glas in vzbude spečega Odiseja. Deklice zbeže, ko se jim približa Odisej; samo *Navzikaja* ostane. Zvedevši, da se je tujcu razbila ladja, ukaže mu prinesiti obleko in hrane ter ga povabi na očetov dom.

Narod fejaški je mirno živel na svojem otoku; v veselih zabavah so mu pohajali dnevi, in gostoljubno je vzprejemal nesrečnike, katerim se je razbila ladja. Ko stopi Odisej zvečer v krasno palačo, sedi kralj *Alcinoj* za mizo in poleg njega dvanajst fejaških knezov; kraljica z deklami pa prede pri ognjišči. Odisej poklekne pred njo in jo naprosi gostoljubnega vzprejema. Ta se mu dovoli. Tujcu na čast priredi *Alcinoj* krasno svečanost. Ko pevec ob veselem obedu opeva Grkov junaštvo in najbolj proslavlja itaškega kralja, zaigrajo Odiseju solze v očeh. S plaščem si zakrije obličje in bridko zajoka

zaradi žalostne usode svoje. Ko ga Alcinoj vpraša, zakaj ga je ganila pesem tako globoko, pravi junak: «Jaz sem Odisej, čegar slavo je ravno opeval pevec.» Sedaj jim pripoveduje, kako je bila razdejana Troja, kako je on begal po svetu, in vsi osupli ter živo ganjeni poslušajo njegove besede. Nato ukaže Alcinoj stesati ladjo in spremiti gosta na otok itaški, katerega ni bil videl devetnajst let.

e) Odisej pride domov in kaznuje snubače.

V tem so prevzetni snubači nadlegovali njegovo zvesto ženo *Penelopo* (Penelope) in jo hoteli prisiliti, da si jednega izmed njih izvoli za moža. Vsak dan so se shajali v kraljevem gradu in predržno zapravljali njegovo imovino; njegovega sina *Telemaha* (Telemachus) pa so hoteli celó umoriti. Ko so bili snubači čimdalje nadležnejši, obljudi Penelopa izpolniti njih željo, če počakajo vsaj toliko časa, da stke svojemu tastu preprogo. Ali kar je podnevi natkala, to je ponoči razparala. Opazivši zvijačo, zahtevali so še silneje, da se odloči. Sedaj pride Odisej. Boginja Atena ga je izpremenila v starega berača, in beraško oblečen stopi v dvorano svoje palače, kjer se snubači ravno gosté. Samo svojemu sinu Telemahu se je bil razodel. Penelopa prinese težki lok in pušice svojega moža ter pravi, da vzame onega za moža, ki napne lok in ustrelí pušico skozi ušesa dvanajstih zaporedoma postavljenih bradelj. Noben snubač ga ne more napeti. Nato pravi Odisej: «Blagi snubači, dajte ga tudi meni, da poskusim vpričo vas, če se me še drži nekdanja moč.» Snubači se raztogote ob beračevi predrznosti, toda Telemah mu poda lok. Vesel si ga Odisej ogleda, s krepko roko napne tetivo, in pušica zasvrči skozi ušesa. Potem razgrne beraško obleko, zgrabi lok in skoči na prag; poleg njega se postavi Telemah z mečem in sulico. «Sedaj namerim drugam,» pravi Odisej in ustrelí pušico snubaču v grlo, ki je ravno nastavljal zlat kozarec, da se mrtev zgrudi na tla. Vname se grozen boj. Osupli snubači spoznajo Odiseja, ki nikomur ne prizanese. Ko spravijo mrličé iz dvorane, pokličejo Penelopo, kateri je bila Atena udihnila trden spanec. Vesele solze ji oblijo lice, ko objame moža, katerega je pogrešala toliko let.

III. Šparta. Likurg.

Okolo l. 1100. so se bojeviti *Dorci* izselili iz severne Grecije 1100. in šli proti Peloponezu. Vodili so jih knezi, ki so bili potomci Heraklejevi. V *Navpaktu* (Naupactus) si stešejo brodove, na katerih

priso do Peloponeza. Po krvavih bojih zasedejo polotok in utemelje tri države: *Argolido*, *Mesenijo* in *Šparto*. Ahajci in Jonci, prejšnji prebivalci, so se ali udali ali izselili; poslednji so se nastanili na otokih in obalih Male Azije. Tukaj so sezidali mnoga pozneje eve-toča mesta, med katerimi sta najbolj sluli mesti *Milet* (Miletus) in *Efez* (Ephesus).

Izmed treh novih držav peloponeških je bila *Šparta* ali Lacedemon najmogočnejša. Zmagovalni *Dorci* so bili gospodarji; stanovali so v stolnem mestu Šparti in so se zato zvali *Špartanci*. Boj in lov sta jim ugajala najbolj. Ahajci, ki so se udali dobrovoljno, zvali so se *Perijeki* ali Lacedemonci. Obdelavali so zemljo, redili živino in kot hoplitje hodili na vojno. Ahajci, katere so posilili z orožjem, sužnjevali so Špartancem in jim obdelavali polja. Zvali so se *helotje*. Ker so se zmagovalci in posiljeni rodovi hudo sovražili, nastale so zmede, ki so slabile njih bojevitost. Zato je dal *Likurg* (Lycurgus), zarojenec kraljeve rodovine, ki je prehodil mnogo sveta, s podporo 820. blagomislečih rojakov okolo l. 820. državi novo ustavo. Po tej sta načelovala Dorcem kakor doslej *dva kralja*; poleg njiju je bila *geruzija* ali starejšinstvo, ki je štela 28 vsaj šestdesetletnih mož, in *efori*, ki so iz prva skrbeli samo za javni mir in red, pozneje pa so si osvojili vso oblast in klicali celo kralja na odgovor. Kar je presodila geruzija, to se je predložilo *narodni skupščini*, ki je sklep potrdila ali pa odklonila. K narodni skupščini so hodili vsi Špartanci, katerim je bilo nad trideset let.

Likurg je baje dal razne postave, kako je živeti Špartancem in kako se vzgajaj mladina. Odpravil je ves srebrni in zlati denar; plačevalo in kupovalo naj bi se samo z železnimi penezi. Prepovedal je vsako potrato. Kdor sezida hišo, rabi naj samo pilo in sekiro. Likurg ni dovolil svojim sodržavljanom, da bi hodili v tujino, ker bi se privadili tujim šegam; tujcem je celo prepovedal zahajati v deželo. Mesto ni smelo imeti obzidja, češ, nadomeščaj je hrabrost meščanov. Mladina se vzgajaj tako, da se bode brez ugovora ravnala po postavah in šla pogumno v boj za domovino. Vsako slabotno novoporojeno dete so vrgli v prepad ob Tajgetu. Krepki otroci so ostali do sedmega leta pri roditeljih, potem so jih vzgajali v javnih zavodih. Vadili so se tekanja, skakanja, borenja in orožja, hodili bos in gologlavi, spali na trstji ali slami. Delalo se je na to, da ne čutijo bolečin in lahko trpe glad in žejo, mraz in vročino. Hrane so jim dajali tako pičlo, da so morali časih krasti, če so se hoteli nasititi. Krasti ni

bilo sramotno, če jih niso zasačili. Tako so se vadili mladeniči zvi-
jače in prekanjenosti. Vsako leto so na Artemidin praznik krvavo
bičali mladeniče; kdor je zastokal od bolečine, prišel je v sramoto.
Večkrat se je pripetilo, da so se bičani mladeniči molče zgrudili
mrtvi na tla. Dečki in mladeniči so morali spoštovati starost in na
vsako vprašanje odgovoriti kratko in jedernato. Zato so se zvali
kratki in krepki odgovori «lakonski». Navadili so se tudi pesmij,
ki dajo pogum in srčnost. Jednako so se vzgajale špartanske
deklice.

Odrasli Špartanci so imeli takisto samo vojne vaje. Ob miru
so obedovali skupaj, po petnajst pri jedni mizi. Hrana je bila kaj
navadna. Vsakdanja jed je bila črna juha: svinjsko meso s soljo in
kisom, skuhan v krvi. Ob vojni se je ostri red nekoliko olajšal.
Vojščaki so si okrasili lase in se lepo oblekli. Kadar so se razvrstili
v boj, daroval je kralj kožo in zajedno ukazal, naj se ovijejo z venci,
piskači pa naj piskajo na piščal; zajedno je sam zapel. Bil je veli-
časten in zajedno velikanski prizor, kadar so korakali po udarci;
nikjer ni bila vrsta vojakov pretrgana, nikogar ni obhajal strah,
ampak vsi so bili veseli in pripravljeni umreti za domovino. Kdor
je pribežal iz bitke brez štita domov, tega so vsi zasramovali. Neka
Špartanka je svojemu sinu, gredočemu na vojno, izročila ščit, rekoč:
«Vrni se ž njim ali na njem!»

Ko so se te naredbe zakonito uveljavile, sklical je Likurg baje
narodno skupščino, in oba kralja, vsi meščani in gerontje so mu
prisegli, da se bodo tako dolgo ravnali po njegovih postavah, dokler
se ne vrne. Prišedši v Delfe, vpraša preročišče, ali so njegove postave
dobre. Preročišče mu odgovori, da bodo Špartanci slavni in mogočni,
dokler bodo živeli po njih. Likurg poroči božji odgovor v Šparto,
sam pa se ne vrne več domov, da bi prisega vezala Špartance na
veke. Dobrovoljno stradaje, sklenil je življenje. Pred smrtjo je ukrenil,
da se njegov pepel raztresi v morje.

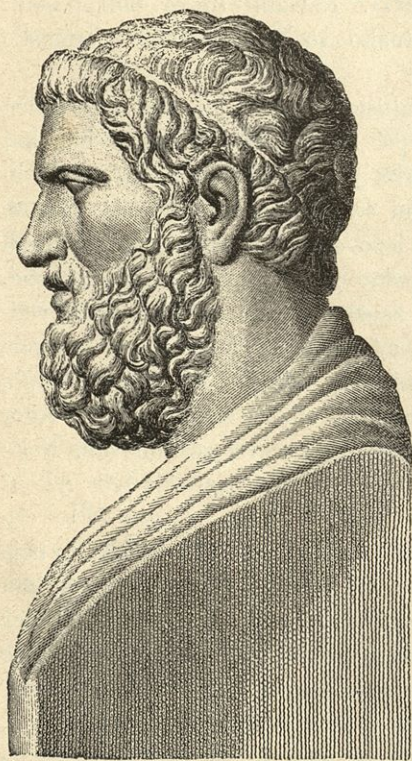
Likurgove postave so bile podlaga špartanski državi. Špartanci
so skoro razširili svojo oblast na vse strani. Spravili so podse *Me-
sence*, s katerih predniki so bili nekdanj skupno zasedli Peloponez, in
so jih zaslužili (pohelotili). Ko so se pozneje udali tudi Arkadci in
Argivci, bili so Špartanci *voditelji* (hegemoni) peloponeškimi državam.
Na zaveznem zboru so sedeli Špartanci na prvem mestu in določevali
število vojščakov za skupno peloponeško zavezno vojsko, katero so
v vsaki skupni vojni vodili sami.

IV. Atene. Solon.

1. Atene pred Solonom.

Ko so si Dorci osvojili Peloponez, kraljeval je v Atenah Nestorjevič *Koder* (Codrus). Dorci so udarili v Atiko in pretili Atenam. Apolon jim je obljubil zmago, če ne store kralju Kodru nič žalega. Tudi Atenci so zvedeli za ta božji izrek. Takoj se napoti Koder, kmetsko oblečen, v dorski tabor in se ondu prepira, dokler ga ne ubijejo. Videč, da so ubili atenskega kralja, vrnejo se Dorci domov. Atenci so tolikanj čislali blagodušnost svojega kralja, da se jim ni zdel nihče več vreden kraljeve časti.

Pod. 27. Solon.

Na čelo državi so postavili jednega, pozneje devet *arhontov*, t. j. vladarjev. Te so volili samo iz imenitnih rodovin bogatih posestnikov, ki so se polastili vse državne oblasti. Ali narodu so napočili sedaj hudi časi. Pravice ni imel, in visoki davki so ga težili. Nezadovoljno, tlačeno ljudstvo je zahtevalo od gospodujočih rodovin, naj se postave napišejo. Posestniki se udado in naroče arhontu *Drakon*u, naj zapiše postave. Drakonove postave so bile tako ostre, da je ljudstvo

reklo: «Pisal jih je s krvjo.» Ljudstvo je bilo še bolj razljučeno nego prej.

2. Solon.

V tem so Megarci vzeli Atencem Salaminski otok. Večkrat so Atenci poskušali izgnati sovražnika z otoka, a spodletelo jim je vsakokrat. Naposled so sklenili, s smrtjo kaznovati vsakogar, ki bi jim nasvetoval novo vojno zoper Megarce. Takrat je živel v Atenah *Solon* (pod. 27.), mož iz Kodrovega rodu. Prepotoval je mnogo sveta

in se je naučil mnogo koristnega. Kakor mnogi bojaželjni mladeniči, tudi on ni mogel prebiti izgube Salaminskega otoka. Nekega dne pride na trg, vede se kakor blazen in predava pesem, s katero zbrano množico navdušuje za nov boj. Vneto ljudstvo začne iz nova vojno in izžene Megarce s Salamine. Potem so Atenci tolikanj zaupali Solonu, da so ga l. 594. izvolili za arhonta in pooblastili, da spiše nove postave. 594.

Najprej je Solon spravil zadolženo ljudstvo z bogatimi rodovinami. Dal je nove milejše dolžne postave, po katerih je bilo prepovedano zaslužjevati dolžnike. Nato je državljane razvrstil po dohodkih njih posestva na štiri razrede ter vsakemu razredu odmeril pravice in dolžnosti. Na čelu države je obdržal devet *arhontov*, ki so bili vsako leto izvoljeni izmed prvorazrednikov. Poleg njih je Solon postavil *svetovalstvo*, ki je štelo 400 svetovalcev; v to so se vsako leto volili možje samo iz prvih treh razredov. Vse važne stvari je odločevala *narodna skupščina*, obsežajoča vse atenske državljane, ki so smeli pri zborovanji govoriti in kaj nasvetovati. Najvišje sodišče je bil *areopag*, ki je nadziral državljanov npravno vedenje.

Solon je tudi skrbel za vzgojo atenske mladine. Mladičji so se vadili v glasbi in čitali dela slavnih pesnikov. V *gimnazijah* so tekali, skakali, borili se in metali disk in kopje, da bi se jim jednako merno izurilo telo in razbistril um. Prepovedal je obrekovati pokojnike in lenariti, roditeljem pa je naložil dolžnost, da so svoje otroke učili rokodelstva.

3. Pizistrat in njega sinova. Klisten.

Ko je Solon dal svoje postave, odpotoval je v *Sarde* (Sardis) k bogatemu lidijskemu kralju *Krezu* (Croesus). V tem so se vneli v Atenah novi prepiri. Te je porabil bogati in slavohlepni *Pizistrat* (Pisistratus), da bi se priljubil narodu. Ranil je nekega dne samega sebe in se pripeljal na trg, trdeč, da so ga njegovi nasprotniki zvijsčno napadli. Solon, ki se je bil takrat že vrnil domov, spoznal je lest, narod pa je vender sklenil, da varuj Pizistrata 50 mož, oboroženih s kiji. To stražo je Pizistrat pomnožil ter ž njo zasedel Akropolj. Tako se je postavil l. 560. za samovladarja ali tirana. Izgnali so ga sicer dvakrat, 560. naposled pa se je vender obdržal. Toda vso svojo oblast je uporabljal domovini na korist: vladal je milo, pospeševal umetnosti in znanstva, krasil Atene z lepimi stavbami in množil atensko ladjevje. Po njegovi smrti (527) je zavladal njegov ponosni sin *Hipija* (Hippias) in

510. kot sovladar njegov brat *Hiparh* (Hipparchus). Tudi sinova sta bila iz prva dobra vladarja, vendar sta marsikomu kratila pravice. Nekoč ukaže Hiparh plemeniti devici stopiti iz slovesnega izprevoda, katerega so Atenci priredili na čast boginji Ateni. Zato sta se njen brat *Harmodij* (Harmodius) in njegov prijatelj *Aristogiton* (Aristogiton) zarotila zoper oba samosilnika. Toda zarotniki so umorili samo Hiparha. Razljučeni Hipija je vladal odslej silno strogo, in zato je mnogo imovitih rodovin ostavilo domovino, a s pomočjo Špartancev se jim je vendar posrečilo, l. 510. izgnati samosilnika, ki je pobegnil k Perzijanom. Sedaj so hoteli plemenitniki dobiti vso oblast, toda ustavil se jim je *Klisten* (Clisthenes), ki je z novimi postavami ščitil ljudstvo proti vsakemu nasilstvu. Uvedel je *ostracizem* ali *sodbo s čepinjami*, da bi se nikdar kak državljani ne postavil za samosilnika. Narodna skupščina je imela namreč pravico, izobčiti iz države moške, ki so hlepeli po samovladi. Pri javnem zborovanju so napisali imena takih mož na lončene tablice, in čegar ime je napisalo vsaj 6000 državljanov, moral je iz mesta; vendar mu ta obsodba ni ukratila ni časti ni imetja.

V. Perzijanske vojne.

1. Perzijanska kralja Kambiz in Darij.

Po smrti kralja Cira, ki je utemeljil perzijansko kraljevstvo, zasedel je prestol njegov sin *Kambiz* (Cambyses). Ta je gnal veliko vojsko v Egipt, premagal kralja Psamenita pri Peluziji ter si osvojil deželo. Pred odhodom je ukazal skrivaj umoriti rodnega brata *Smerda* (Smerdis), da bi se v tem ne polastil prestola. Nekov Medijan, ki je bil umorjencu močno podoben, oznanil se je za pravega Smerda in je stopil na prestol. Ko je došla Kambizu ta novica, napotil se je hitro domov, ali spotoma se je slučajno ranil z mečem in je umrl l. 522. Krivi Smerd je kraljeval le kratko. Prevara se je razkrila, in perzijanski velikaši so umorili sleparja ter postavili na prestol mladoletnega *Darija*, Histaspovega sina.

Med to premeno so zgrabili podložni narodje za orožje, da bi otrsli perzijanski jarem. Toda novi kralj je po krvavih bojih zadušil njih upor. Najdrznejši so bili uporni Babilonci. Kralj je dvajset mesecev oblegal mesto; naposled se je perzijanski vojskovodja *Zopir* (Zopyrus) žrtvoval za kralja. Odreže si nos in ušesa ter se do krvavega biča. Nato se kakor ubežnik prikrade v mesto in pravi,

da ga je razmesaril kruti Darij, kateremu se hoče sedaj osvetiti. Babilonci mu izroče krdelce, s katerim je dogovorno z Darijem večkrat premagal Perzijane. Nato ga prevarjeni meščani postavijo na čelo vsi vojski, in sedaj ni bilo težko izročiti mesta Perzijanom. Darij je zvestega vojvodo zelo častil; večkrat je rekel: «Ljubši bi mi bil nepoškodovan Zopir nego dvajset mest, kakeršno je Babilon».

Darij (pod. 28.) se po pravici imenuje drugi utemeljitelj perzijanskega kraljestva. Njega podložniki so ga častili kakor boga. Kdor se mu je približal, pokleknil je pred njim. Stoloval je v Perzepolji, kjer si je sezidal krasno palačo, ali pa v Suzi, v Ekbatani ali v Babilonu. Varovala ga je telesna straža 10.000 vojakov nesmrtnikov in mnogo dostojanstvenikov v bliščeči opravi. Po gizdavem dvoru so se ravnali velikaši, in skoro se

Pod. 28. Darij.

je omehkužil ves narod, ki je bil prej čil in krepak. Darij je razdelil svojo kraljevino na dvajset dežel ali *satrapij*, katere so upravljali *namestniki* (satrapi). Satrapije so plačevale dvoru vsako leto

določene davke in dajale razne pridelke. Trdne državne ceste so se križale na prenočiščih in poštnih postajah, in gradovi so varovali nevarne krajine.

Toda ta dobro urejena kraljevina ni zadovoljila Darija; hotel je imeti tudi evropske dežele.

Leta 515. gre na Scite, pastirske narode v nižavi ob severni obali Črnega morja (pod. 29.). Preko Bospora napravi most na ladjah in gre čezenj s silno vojsko. Premagavši grška pomorska mesta in traške narode, dospe do Istra (dolenjega Dunava). V tem so priplule ladje, katere so mu bili pripravili maloazijski Grki, iz Črnega morja v Ister, in ko so mu napravili tudi čez to reko most,

Pod. 29. Scitski strelec.

šel je s svojo vojsko čezenj. Toda Sciti se niso hoteli bojevati z Darijem, ampak so se umikali vedno dalje v svoje pustinje. Ker je perzijanski vojski že pohajal živež, vrnil se je Darij proti Istru. Most so stražili grški in traški tirani, med njimi Atenec *Miltijad* (Miltiades), ki je imel velika posestva na traškem Herzonezu;

udal se je sili Darijevi in se pridružil velikemu ladjevju. Nekega dne priteko še pred Darijem scitski konjiki do levega brega in nagovarjajo Grke, naj podero most in ugonobe kralja in njega vojsko. Miltijad jim nasvetuje prav tako, ali *Histijej* (Histiaeus), miletski tiran, pridobi jih za to, da se ohrani most. To je otelo Darija in perzijansko vojsko. Ker se je Miltijad bal kraljeve kazni, pobegnil je v Atene, Histijej pa je dobil za plačilo okrajino ob reki Strimonu v Traciji.

2. Vstaja Joncev. Aristagora.

Histijej si je ob Strimonu sezidal trdno mesto in si skoro pridružil veliko imetje, zato ga je nezaupni Darij pozval v Suzo, rekoč, da mu bode zvest prijatelj in svetovalec. Toda Histijej je

skoro spoznal, da je kraljev ujetnik; pozval je tedaj *Aristagoro*, svojega zeta in naslednika v Miletu, da izneveri maloazijske Grke Perzijanom. Toda predno se je vnel upor, odpotoval je Aristagora v Grecijo, da izprosi v grških mestih pomoči. Špartanskemu kralju *Kleomenu* (Cleomenes) je predložil na medeni tabli načrtano karto, toda kralj je odrekel vsako pomoč, zvedevši, da je v Suzo tri mesece hoda. Jonec ga je hotel celó podkupiti ter mu je ponujal veliko denarja. Že omahuje Kleomen, kar pristopi njegova mladoletna hčerka, rekoč: «Beži, tatek, da te tujec ne podkupi!». Nato je Aristagora odpotoval v Atene. Atenci mu dajo dvajset, Eretrijci pet oboroženih ladij. In vendar jim je vse spodletelo. Sicer so Jonci zasedli Sarde, kjer je bil namestnik kraljev brat *Artaferen* (Artaphernes) ter so sežgali mesto (l. 500.). Ko so se pa umikali perzijanski vojski, bili so premagani; takisto je bilo njih ladjevje potolčeno blizu Miletu pri otoku *Ladi* (Lade). Nato so Perzijani zasedli Milet in ga razrušili. Tako se je končal upor, in silneje nego prej so gospodovali Perzijani v grških mestih. Histijeja pa, ki se je bil izneveril Dariju ter pridružil upornikom, ujel je Artaferen in ga dal pribiti na križ.

Kako se je začudil Darij, zaslišavši, da sta se drznili dve grški mesti, pomagati njegovim upornim podložnikom! Tudi Hipija, pregnani tiran atenski, ki je takrat živel v Suzi, netil je sovraštvo v srci kraljevem; vsak dan je moral sužnik pri obedu kralju zaklicati: «Gospod, spominjaj se Atencev!»

3. Darijevi vojni zoper Grke. Miltijad.

Leta 493. pošlje Darij svojega zeta *Mardonija* (Mardonius) z ladjami in vojsko zoper drzne Grke. Toda strašen vihar razbije ob Atoškem rtu brodovje, vojsko na kopnini pa potolčejo traški narodje.

Pod. 30. Hoplit.

Mardonij, ki je bil sam ranjen, vrnil se je nato v Azijo. Predno začne novo vojno, pošlje glasnike v vse grške države, naj zahtevajo vode in prsti, znamenji pokoritve. Večina držav stori grozečemu kralju po volji, Atenci pa vržejo poslance v brezno kakor na smrt obsojene zločince, Špartanci pa v vodnjak, zasmehljivo klicaje: «Tam doli si vzemite vode in prsti!»

490.

Pod. 31. Miltijad.

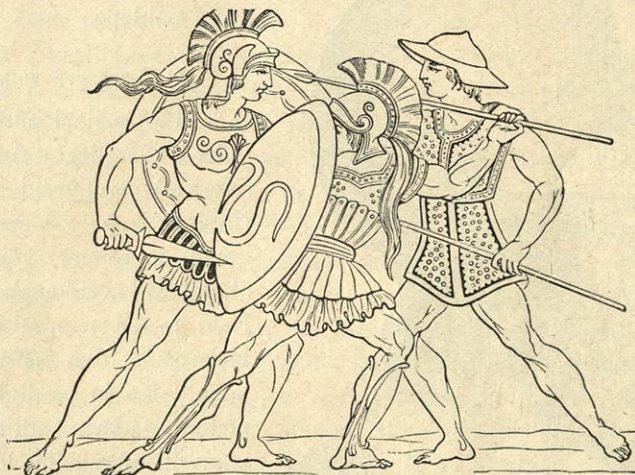
Leta 490. odpluje 500 ladij pod poveljništvom *Datida* (*Datis*) in *Artaferna* preko Egejskega morja proti Evbeji. Osvojivši si Eretrijo, pristanejo Perzijani pod vodjo Hipijo k atiški obali ter se utabore na *Maratonskem* polji. Atenci pošljejo brzega poslanca v Šparto prosit pomoči. A Špartanci so se izgovarjali, da pred ščipom ne smejo na vojno. Atenci so si torej pomagali sami. Oborože 10.000 hoplitov (pod. 30.) s šlemom, ščitom, oklopom in dolgim kopjem. Ta mala, a drzna četa gre na Perzijane pod vodstvom desetih vojvod, med katerimi je bil tudi oni Miltijad (pod. 31.), ki je nekdaj bežal pred osvetoželnim Darijem. Že stoji na boj pripravljena sovražniku nasproti, kar se ji pridruži 1000 Platejcev. Na povelje Miltijadovo planejo Grki urno na 100.000

Perzijanov in pritisnejo nanje tako hudo, da zbeže sovražniki proti brodovom. Tu se vname iz nova hud boj, vendar se Perzijanom posreči, potegniti brodeve v morje in ž njimi zbežati. Grki takoj odpravijo sla v Atene, da poroči zmago. Ko prisopiha v mesto, veselo zakliče: «Meščani, zmagali smo!» in se zgrudi mrtev na tla. Perzijani objadrajó Sunijski rt, pričakujé, da zaskočijo mesto brez brambe. Ali ko se zmagovalci na bojišči nekoliko odpočijejo, odvede jih Miltijad v mesto, in že so pripravljene na nov boj, predno pri-

jadrajo Perzijani. Ko ti na bregu ugledajo znane junake (pod. 32.), vrnejo se v Azijo. Drugi dan primahajo Špartanci, ogledajo si bojišče in pohvalijo junaške Atence, nato se vrnejo domov.

Zmagovitega Miltijada so Atenci izredno častili, a le kratko je užival njih naklonjenost. Izročili so mu 70 ladij, da bi kaznoval parske otočane, ker so se bili udali Perzijanom. Ali spodletelo mu je to podjetje, zato ga je obsodilo sodišče na veliko globo. Ker je ni mogel plačati, zaprli so ga, in slavni mož je umrl v ječi.

Pod. 32. Helenski vojaki.

4. Kserksova vojna. Konec bojev.

a) Aristid in Temistoklej.

Po Miltijadovi smrti sta bila *Aristid* (Aristides) in *Temistoklej* (Themistocles) (pod. 33.) najveljavnejša Atenca. Nesebični, domoljubni in pošteni Aristid je toli presezel vse someščane, da so ga sploh zvali «Pravičnega». Temistoklej je bil kot deček vedoželjen in v učenju tako vnet, da so se mu čudili učitelji; ko je dorasel, bil je hraber, oprezen in slavohlepen. Junaški se je bil v bitki maratonski, in ko so nato povsod slavili ime Miltijadovo, ni zahajal več v družbo svojih prijateljev; celo spati ni mogel po cele noči. Ko so ga vprašali, kaj mu je, dejal je: «Slava Miltijadova mi ne dá spati». Delal je zlasti na to, da bi bila njegova domovina tolika in tako mogočna, da pobije Perzijane, ki gotovo prej ali slej prihrume še z večjo silo, in da jim izvije pomorsko gospodstvo. To je bilo moči doseči samo

z velikim brodom. V to zvrho si Temistoklej pridobi dovolitev, da se z dohodki Lavrijskih rudnikov štejejo bojne ladje. Zvali so jih troveslače (trijere), ker je imela ladja na obeh straneh po tri veslarske klopi. Zajedno je predlagal, naj se utrde trije zalivi pri *Pirejski* vasi na pomorski in suhi strani. *Aristid* je pobijal te visoke naklepe, toda narod, katerega je Temistoklej že pridobil zase, obsodil ga je po ostracizmu, da mora iti v tujino. Potem je Temistoklej brez ovire zvršil svoje naklepe.

b) Kserksova vojna.

Po Darijevi smrti je zasedel l. 485. njegov sin *Kserks* (Xerxes) kraljevski prestol. Nabiral je po vsi svoji kraljevini ogromno vojsko in oboroževal velikanske ladje. Nato je dal napraviti preko Helesponta dva mostova na ladjah. Ko ju pa divji valovi podero, ukaže srditi kralj pomoriti stavitelje in bičati nepokorno morje ter ukarjati z utopljenimi verigami. Ne dolgo nato napravijo druga nova mostova. Ko se prvi dan prehoda zarana zasvetijo prvi solnčni žarki, daruje *Kserks* iz zlate čaše bogu *Solncu* in jo potem zažene

Pod. 33. Temistoklej.

v morje. Sedem dnij in sedem nočij so prehajale azijske čete čez mostova v Evropo, po enem pehota in konjica, po drugem tovorilke s pratežem. Na Doriškem polju si ogleda *Kserks* svojo vojsko: štela je nad poldrug milijon bojevalcev, ki pa so bili prav tako različni po šegah in navadah kakor po nošnji in orožji; dalje nad 1200 velikih vojnih ladij, katere so si izposodili pri Feničanih, Egipčanih in maloazijskih narodih. Ta ogromna sila se je pomikala l. 480. po *Traciji* in *Macedoniji* proti *Grški*. Podoba je bila, da se ji ne bode mo-

goče ubraniti. Vzlic tej nevarnosti niso bili Grki jedini; nekateri so bili skoro nebrižni. Vender je Temistoklej še o pravem času pregovoril Špartance in njih peloponeške zaveznike, da so se zavezali v skupno obrambo z Atenci in drugimi Grki.

c) Leonida.

Iz Tesalije se je vila med Malijskim zalivom in goro Eto v Srednjo Grecijo tako ozka pot, da se na dveh krajih voz ni mogel ogniti vozu. Blizu teh ožin, imenovanih «pile», t. j. vrata, izvirali so topli vreli, zato so zvali sotesko *Termopile* ali Topla vrata. Tu se je postavil špartanski kralj *Leonida* (Leonidas) s kopico Grkov in 300 Špartanci. Kako se je začudil Kserks, zvedevši, da hoče ta četa ustaviti njegovo vojsko! Pošlje torej k Leonidi glasnika, naj mu izroče orožje. «Pridi sam ponje!» odgovori mu junak. Ko se ošaben Perzijan Grkom zagrozi, da je Perzijanov toliko, da bodo njih pušice zatemnile solnce, pravi nekov Špartanec: «Tem bolje, bojevali se bomo vsaj v senci». Štiri dni je stal tu Kserks, nadejaje se, da odidejo Grki. Peti dan ukaže svojim vojakom iti proti soteski; toda Grki odbijejo vsak napad. Dva dni so se bojevali, a niti za jeden korak niso mogli Perzijani naprej. Tu se Perzijanom ponudi izdajica *Efijalt* (Ephialtes), da ponoči privede preko gorâ čete Grkom za hrbet. Ko Leonida to začuje, odpusti večino svojih vojakov; svoje Špartance in Tespijane, ki dobrovoljno ostanejo pri njem, pa odvede iz soteske proti Perzijanom. Tu so se bili Heleni tako hlabro, da je dal Kserks svoje vojake naposled z bičem poditi proti soteski. Po junaškem boji se zgrudi slavni Leonida, in grozen boj se vname za njegovo truplo. Ko Grki zapazijo, da jim stoje Perzijani tudi za hrbtom, umaknejo se v najožjo sotesko in se branijo tu, obkoljeni od obeh stranij, dokler se ne zgrudi poslednji junak. Tam, kjer so umrli Leonida in njegovi junaški tovariši, postavili so pozneje spomenik z nastopnim napisom:

Lacedemoncem naznani, popotnik, tu da ležimo
Mrtvi, ker velel takó je domovine ukaz.

d) Salaminska pomorska bitka.

V tem se je postavilo grško ladjevje, sestavljeno od ladij posameznih držav, blizu *Artemizijskega rta*. Vrhovnega poveljnika bi bilo voliti izmed Atencev, ki so oborožili največ ladij, toda vladohlepni Špartanci so zahtevali vodstvo zase, dasi so bili malo večji brodarstvu. Ali Temistoklej je pregovoril Atence, da so se na korist

domovini udali Špartancem; nato so izvolili špartanskega kralja *Evrribijada* (Eurybiades) za vrhovnega poveljnika, Temistoklej pa je vodil samo atenske ladje. Tudi perzijansko ladjevje se je postavilo blizu Artemizijskega rta, a škodovali so mu nekaj hudi viharji, nekaj pa boji z grškimi ladjami. Ko pa je Grkom došla žalostna novica, da si je Kserks osvojil Termopilsko sotesko, odplulo je njih brodovje v *Salaminski* zaliv. Atenci so bili silno osupli. Delfsko preročišče jim je nasvetovalo, naj se branijo za lesenim zidovjem, in Temistoklej je trdil, da méni Apolon ladjevje, ki bodi zavetje vsem siromakom. In res so spravili Atenci žene in otroke na ladje ter jih izročili v varstvo pomorskim mestom peloponeškim. Nedolgo potem so pridrli Perzijani v Atene in zažgali zapuščeno mesto. V tem je tudi perzijansko ladjevje priplulo k Salaminskemu zalivu. Ko so Grki ugledali morje s perzijanskimi jadri pokrito, upadlo jim je srce. Poveljniki posameznih oddelkov so se hoteli vrniti domov, da ubranijo ožjo svojo domovino. Da bi ostali Grki stanoviti in da bi se bili s Perzijani, poskusi drzni Temistoklej nevarno in brezupno reč. Pošlje namreč h Kserksu zvestega sužnika, da mu poroči: «Grki se menijo razkropiti; če jih obkoliš, ne uteče ti nihče». Nato ukaže kralj na obeh straneh z ladjami zapreti zaliv. Aristid, ki je živel na Egini v pregnanstvu, pritekel je hitro in je prvi grškim poveljnikom poročil to namero. «Dokaj je bilo med nama tekme,» dejal je Temistokleju, «danes se kosajva, kdo li najbolj ustreže domovini!»

480. Tako so bili obkoljeni Grki dné 20. septembra l. 480. prisiljeni ostati do bitve pri *Salamini*, kjer so dvakrat večje ladjevje sijajno premagali. Na visoki skali sedeč, gledal je Kserks svoje vojake; ko pa je videl, kako se pogrezuje ladja za ladjo, trgal je od jeze obleko raz sebe.

Temistoklej je predlagal Grkom, naj odjadrajo v Helespont in podero mostova, toda Aristid se je temu uprl, rekoč: «Še jeden most mu rajši naredimo, da brž ko mogoče pobegne iz dežele». Drugi so pritrdili Aristidu. Nato pošlje Temistoklej sužnika h Kserksu, da mu poroči: «Temistoklej brani Helenom podreti mostova, steci tedaj hitro v Azijo!» Te besede kralja tako splaše, da sklene vrniti se v Azijo. Mardoniju zapove, naj ostane s 300.000 možmi na Grškem, on sam pa gre z ostalo vojsko domov po tisti poti, po kateri je prišel. Ko dospe vojska brez reda do Helesponta, tedaj so bili že viharji podrli mostova, in vojska se je morala na ladjah prepeljati v Azijo.

e) Platejska bitka.

Ko je Mardonij prezimil v Tesaliji, predlagal je spomladi l. 479. Atencem zavezo, da bi jih ločil od drugih Grkov. Toda Atenci so mu odgovorili po nasvetu Aristidovem: «Dokler se solnce ne umakne s svojega tira, ne zavežemo se s Kserksom, temveč postavili se mu bomo moško, nadejaje se pomoči od bogov in herojev, katerih sve-tišča je požgal kralj hudobnež». Na te pogumne besede žene Mardonij svojo vojsko proti Atenam. Hudo izkušani meščani zopet ostavijo mesto, in Perzijani drugič zažgo hiše, postavljene za silo. Nato se umakne Mardonij v Beocijo in se utabori blizu *Platej*. Toda špartanski kralj *Pavzanija* (Pausanias) privede vojsko preko Istma in jo združi z atensko, katero je vodil Aristid. Pri Platejah Grki sijajno zmagajo. Mardonij sam je bil ubit, in njegova vojska se je razpršila na vse strani. Prav tisti dan sta Špartanec *Leotihid* (Leotychides) in Ateneec *Ksantip* (Xanthippus) z grškim brodovjem pri rtu *Mikalskem* (Mycale), nasproti otoku Samu, užugala ostalo perzijansko ladjevje.

f) Atensko vodstvo.

Ko so bili Grki junaški potolkli premnožico perzijansko, sezidali so zopet Atenci podrte hiše, ogradili po nasvetu Temistoklejevem mesto z visokim obzidjem in dobro utrdili luko Pirejsko. Špartanci in drugi zavidni Grki bi jim bili radi branili obzidati mesto, toda spodletelo jim je. Moški in ženske, otroci in starčki, vse je šlo na delo, in skoro so dogradili mestno obzidje.

V tem so se dalje vojskovali s Perzijani. Grško brodovje je vodil špartanski kralj *Pavzanija*, atenskim ladjam pa sta zapovedovala *Aristid* in *Cimon* (Cimon), Miltijadov sin. *Pavzanija* je oblegal *Bizantij* (Byzantium), jeden zadnjih branikov perzijanskega gospodstva v Evropi, in si ga osvojil. A temu slavohlepnemu kralju odslej ni več prijala špartanska preprostost; živel, nosil in vedel se je le perzijanski in je tako pohujševal svoje rojake. Celó s Perzijani se je skrivši zavezal, nadejaje se, da ž njih pomočjo zagospodari Grkom. Ker je s svojo ošabnostjo žalil Grke, izročili so vodstvo brodovja Atencem, in Aristid je večinoma vse otoke in vsa pomorska mesta združil pod *vodstvom atenskim* (476). Sčasoma je število zaveznikov naraslo do 300, ki so ali dajali ladje ali pa plačevali primerno vsoto v zavezno blagajnico, ki je bila shranjena na *Delskem* otoku. Razsrjeni Špartanci so pozvali kralja domov in se niso več udeležili

vojne. Ali ker Pavzanija tudi sedaj ni hotel razdreti svoje zveze s Perzijani, ukažejo efori, ki so bili obveščeni o vsem, naj se dene v ječo. Nato zbeži v svetišče boginje Atene, meneč, da bode tu na varnem, zakaj iz svetišča niso smeli nikogar siloma spraviti. Toda Špartanci so zazidali vrata, in izdajalski kralj je umrl od gladu.

g) Temistoklejeva poslednja usoda.

Tudi Temistoklej je umrl malo slavno. Sicer so ga proslavljali kot rešitelja Grške, toda vedel se je tako samosvestno, da so mu Atenci njegovo ošabnost vzeli za zlo ter ga po čepinskem sodišči obsodili na pregnanstvo. Ko se je mudil v Argih, zatožili so ga Špartanci, da je sporazumno s Pavzanijo koval izdajalne naklepe. Prišli so atenski biriči, da ga primejo. Kakor Atenci so ga preganjali tudi Špartanci. Nikjer v Greciji mu ni bilo varnega zavetja, zato se je napolil k perzijanskemu kralju *Artakserksu* (Artaxerxes), Kserksovemu nasledniku, ki ga je gostoljubno vzprejel in preskrbel z obilimi dohodki. Nekoliko let potem je začel kralj novo vojno zoper Grke in zahteval od Temistokleja podpore. Ali ta se je baje otroval, da mu ni bilo treba izdati domovine. Malo let prej je sklenil pravični Aristid svoje dolgo, prečastno in blaženo življenje. Vsako službo je opravljal tako nesebično, da ni po smrti zapustil nič imetja. Država je plačala pogrebščino in dala doto njegovim hčeram.

h) Konec perzijanskih bojev.

Poslednje boje je bojeval s Perzijani *Cimon*, po Aristidovi smrti najveljavnejši mož v Atenah. Leta 469. je v dvojni bitki ob reki *Evrimedontu* (Eurymedon) v Mali Aziji potolkel brodovje in perzijansko vojsko na kopnini. Kot starček je šel še jedenkrat na Perzijane, ki so imeli otok *Ciper* v svoji oblasti, in je oblegel mesto *Citij* (Citium). Ali tu je dohitela junaka smrt l. 449. Njegovi podpoveljniki so zakrivali vojski smrt ter premagali Perzijane na kopnini
449. in na morji pri mestu *Salamini*. To leto (449.) so prestale perzijanske vojne. Grška mesta v Mali Aziji so bila slobodna, in perzijanske ladje se niso več prikazale v Egejsko morje.

Po teh zmagah so dospele Atene do vrhunca svoje moči. Atenci so ravnali s svojimi zavezniki kakor s podložniki ter jim tudi po končani perzijanski vojni nakladali vsako leto visoke davke. Veliki pomorski državi atenski je bila enakovrstna zaveza onih držav, katere je vodila Šparta.

VI. Periklej.

1. Periklej državnik.

Po Cimonovi smrti je ravnal *Periklej* (Pericles) (pod. 34.), sin slavnega Ksantipa, zmagačca pri Mikalskem rtu, državno krmilo atensko. Priroda ga je bogato obdarila na duši in na telesi; povsem izobražen je bil tudi blagega srca. Bil je hraber vojak in spreten vojskovodja, toda največjo zaslugo si je pridobil za domovino kot državnik. S prepričevalno besedo je vodil po svoji volji narod atenski. «Strele in grom mu lete iz grla,» dejali so njegovi rojaki in ga sploh zvali «Olimpljana», to je nebeščana.

Atence je pregovoril, da so sezidali dva dolga zidova, ki sta vezala Atene s pristaniškim mestom Pirajem in oklepala obe mesti kakor jedno trdnjavo. Pozneje so še prizidali tretji zid. Toda Atene naj bi ne bile samo najtrdnjše in največje mesto, ampak tudi najlepše. Grki so sploh ljubili umetnost. Po vseh mestih so gradili svetišča

z božjimi kipi; z umotvori so krasili gledališča, ceste in trge. Najslavnejšim rojakom so postavljali sohe ali doprsne podobe. Po Periklejevem načrtu naj bi Atene s krasnimi stavbami presežale vsa druga grška mesta. Dognal je pri narodnem zboru, da se je pregradil *Akropolj* (pod. 35.). Po končanem delu so držale na zapadni strani na vrh široke, od marmorja izsekane stopnice do *Propilej*,

Pod. 34. Periklej.

krasnih vrat s slopovjem, skozi katera se je prišlo na grajsko planoto, okrog in okrog obzidano. Odtod je bil krasen razgled na mesto, kjer je bilo vse živo delavnih ljudij, dalje na luke Pirejske, kjer je stal jadrenik tik jadrenika, in naposled na sinje morje in otok Salamino. Na gradu je stala pod milim nebom velika medena soha boginje *Atene Prvoboriteljice* (Promachos), in pozlačena ost nje-nega kopja se je lesketala do Sunijskega rta. Še mnogo drugih

Pod. 35. Atenski Akropolj.

kipov je bilo na odprtih prostorih, med stebri in v prelepih svetiščih (pod. 36.). Najlepše svetišče je bilo *partenonsko* (Parthenon), Ateni posvečeno (pod. 37.). Sezidano je bilo popolnoma od marmorja, in v njem je stala soha boginje od zlata in slonovine, katero je tudi naredil *Fidija*, najslavnejši grški umetnik in Periklejev prijatelj.

Med slikarji je seosebno slul *Polignot* (Polygnotus), ki je s svojimi učenci naslikal podobe, kažeče prizore iz vojne trojanske in bitke maratonske. Lopa z njegovimi podobami se je zvala *«Pojkile»*, to je pisana.

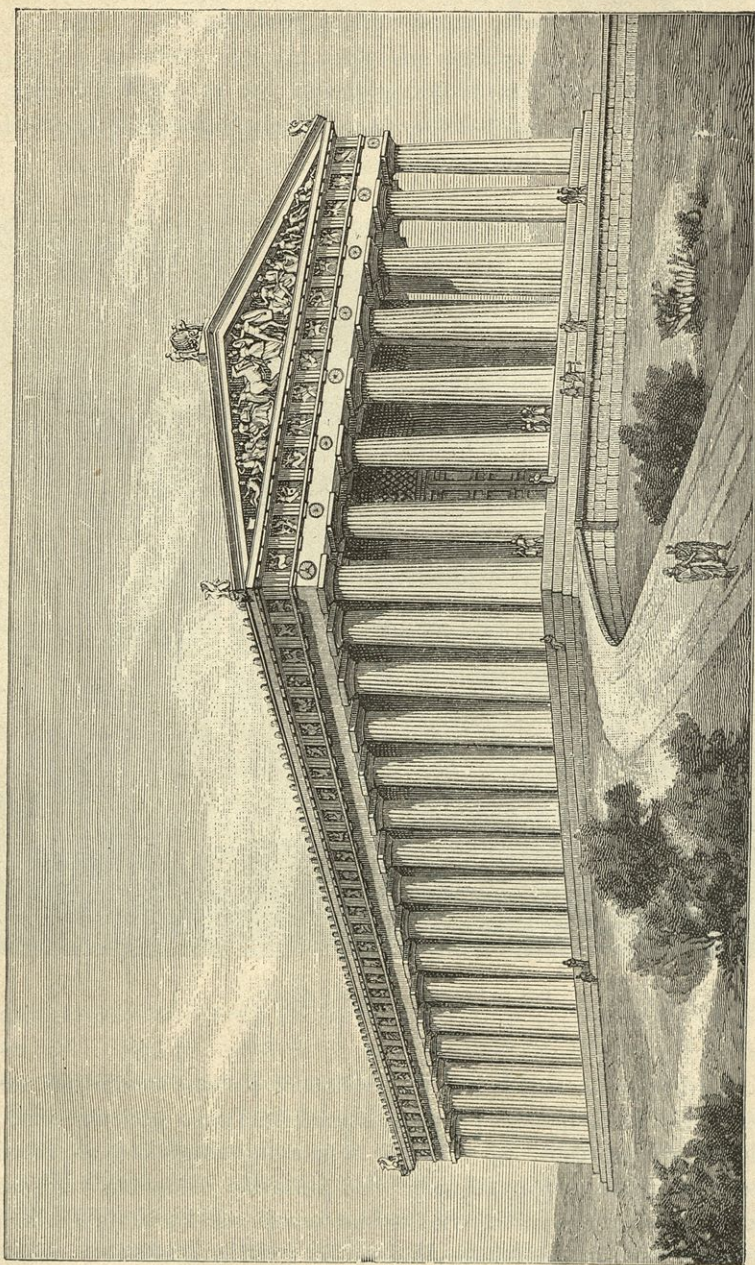
Za Perikleja je najlepše cvetelo dramatsko pesništvo. Grška gledališča niso imela streh, in prostori za gledalce so se dvigali od stopinje do stopinje. V velikem gledališči ob jugovzhodnem pobočji akropolja so bili sedeži za 15.000 gledalcev; tu so igrali žale igre treh najslavnejših pesnikov: *Eshila* (Aeschylus), *Sofokleja* (Sophocles) (pod. 38.) in *Evipida* (Euripides).

Pod. 36. Tezejevo svetišče v Atenah.

Periklej se je trudil, da bi meščani v obilem številu uživali in izkoriščali državljske pravice. Dognal je, da so prejemali plačo vojaki in oni meščani, ki so hodili v narodno skupščino ali sodni zbor; siromašnim meščanom se je celó plačevala vstopnina v gledališče. Zgradbe in druge državne troške narodu na korist je Periklej plačeval iz zavezne blagajnice, katero so z Dela prenesli v Atene ter jo položili v partenonskem svetišči. Njegovo gospodarstvo je bilo

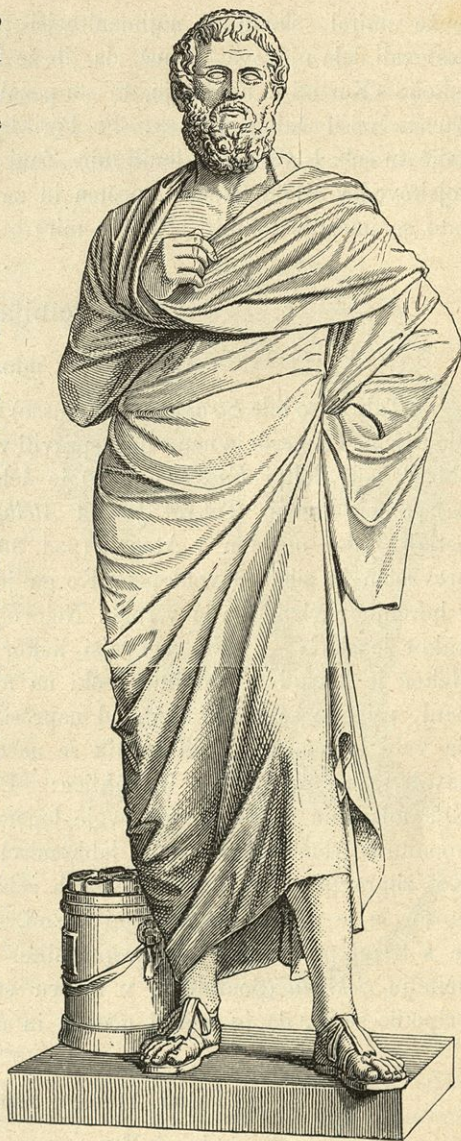
Pod 37. Partenon.

izvrstno, zakaj tudi za vojno je prihranil velik državni zaklad. In res je pretila vojna, ker so Špartanci črtili Atence in njih rastočo oblast.

2. Periklej vodja v peloponeški vojni.

Ker so Špartanci zavidali Atencem, vnela se je med obema narodoma l. 431. vojna, ki je trajala sedemindvajset let. Zove se *peloponeška*, ker so vsa mesta peloponeška potegnili s Špartanci. Na koplini so bili Špartanci močnejši, zato je Periklej nasvetoval atiškim seljanom, naj se s svojo imovino umaknejo v mesto Atene. Tedaj so Špartanci brez ovire pustošili polotok, Atenci pa so plenili po brežini peloponeški. Drugo leto so zanesli tuji mornarji v Atene kugo, ki se je hitro razplodila v preobljudenem mestu in pokosila mnogo meščanov. Beda je bila velika, ljudstvo je godrnjalo, češ, da je Periklej zakrivil vojno. Nehvaležnost meščanov in rodbinske nadloge so globoko užalile tega sicer stanovitega moža. Kuga mu je vzela sestro, starejšega sina in mnogo

431.

Pod. 38. Sofoklej.

prijateljev, a vse to ga ni potrlo, na grobu svojcev niti ni jokal ni tarnal. Ko mu je pa umrl tudi poslednji sin in mu je po atenski šegi položil mrtvaški venec na glavo, posilila ga je boleost, da je zaihtel in bridko zajokal. Naposled je kužna pošast popadla tudi njega. Ko

je že umiral, slavili so najimenitnejši prijatelji njegove zasluge in naštevati dela njegova, meneč, da jih že ne umeje. Zdajci se vzdigne, rekoč: «Kar mi je najdražje, to ste pozabili: Zaradi mene ni nobeden Atenec nosil žalne obleke». Po Periklejevi smrti so se vojskovali dalje in šele l. 421. so sklenili mir. Zanj se je najbolj poganjal atenski vojskovodja *Nicija* (Nicias), pošten in za spravo vedno vnet mož, in zato se imenuje ta mir «Nicijev mir».

VII. Alcibijad.

1. Njegova mladost.

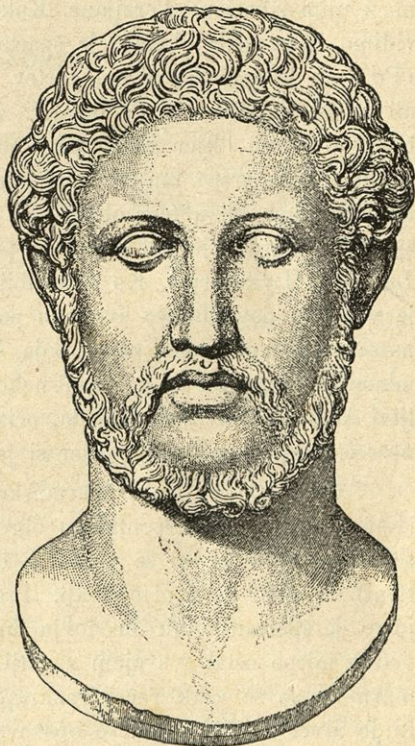
Takrat so bile *Sirakuze* (Syracusa) najmogočnejše mesto na otoku Sicilskem. To mesto je namerjalo spraviti vsa druga mesta otoška v svojo oblast; celó daljni *Egesti* (Egesta) je delalo silo, dokler ji niso prišli na pomoč Atenci. Takrat je bil *Alcibijad* (Alcibiades), Periklejev netjak, jako ugleden v Atenah (pod. 39.). Že deček je bil srčen, prevzeten in silno slavohlepen. Ko ga je hotel dečko nekoč prekositi v borenji, ugriznil ga je v roko. Nejevoljni deček zakliče: «Ti grizeš kakor ženske!» — «Ne, reci rajši, kakor lev!» odgovori mu Alcibijad. Nekoč je kockal z drugimi dečki na ulicah. Ko pride ravno vrsta nanj, pripelje se voz. Alcibijad naprosi voznika, naj toliko postoji, da vrže kamenčke. Toda voznik se neče ustaviti. Sedaj se drzovitež zavalí ravno pred konje in zakliče: «Pa poženi, če te je volja!» Kot mladenič je bil zaradi svoje lepote in bistre glavice ljubljene imenitnih Atencev, dasi je z lahkomiselnimi tovariši živel razkošno. Kot zapravljivec ni imel v Atenah sebi jednakega. K olimpijskim igram se je pripeljal s sedmimi vozmi, česar ni storil nihče prej, in je s tremi premagal svoje nasprotnike. Zvesto je bil udan svojemu učitelju *Sokratu* (Socrates); v taboru sta spala v istem šatoru, in pripetilo se je, da je učitelj učencu in učenec učitelju otel življenje.

2. Vojna Atencev zoper Sicilijo.

Ko so prišli poslanci Egestancev v Atene prosit pomoči, navetoval je Alcibijad, naj jim dovolijo podporo, nadejaje se, da ga izvolijo za poveljnika in da bode kot vojskovodja premagal ne samo Sicilijo, ampak odtod tudi Kartagino in vso Italijo. In res oborože Atenci odlično brodovje, izvolijo Alcibijada za vojskovodjo ter mu pridenejo opreznega *Nicijo* in hrabrega *Lamaha* (Lamachus).

Nekoliko predno je odplulo brodovje, odbite so bile glave Hermovim stebrom. Take stebre so postavljali ob cestah na čast Hermi, bogu potnikov in trgovcev. Nekateri so dolžili Alcibijada, da jih je on oskrnil, toda preiskava se je odložila, in brodovje je odjadralo v Sicilijo. Toliko da pripluje do otoka, pozovejo Atenci Alcibijada domov na odgovor. Napoti se sicer domov, toda gredeč pobegne v Šparto. Nato ga obsojijo na smrt in mu vzamejo vse imetje. To zvedevši je dejal: «Atenci bodo skoro videli, da še živim». Po nasvetu Alcibijadovem so poslali tudi Špartanci Sirakužanom podporo in zajedno zasedli trdnjavo *Decelejo* (Decelea) v severovzhodni Atiki ter iz nje neprestano nadlegovali Atence. Tako se je obnovila peloponeška vojna. Ravno ko so se hotele podati Sirakuze Atencem, prijadral je špartanski vojskovodja *Gilip* (Gylippus) z nekoliko ladjami in je prodril v mesto. Sedaj se sreča obrne na stran oblegancev. Pobiti so bili Atenci in uničeno njih ladjevje, da si so dobili novo pomoč pod vojskovodjo *Demostenom* (Demosthenes). Lamah je končal življenje na bojišči; Nicija in Demosten sta odvedla ostanek vojske po kopnini, toda Špartanci so se drevili za njima, in naposled sta se morala oba udati (l. 413.). Sirakužani so vojskovodjama na mestnem trgu odsekali glavo, druge Atence pa so poslali v kamenišča, kjer so v neznosni vročini lomili kamenje, dokler niso pomrli od žeje in gladu. Ali tudi s tem ni bilo konca nesreči; špartansko brodovje je priplulo v Egejsko morje in Atencem izneverilo zaveznike. Alcibijad, ki je bil na ladjah, posredoval je, da so vrhu tega stopili v zvezo z maloazijskim satrapom *Tisafernom* (Tissaphernes).

Pod. 39. Alcibijad.

3. Poslednja leta peloponeške vojne (l. 413.—404.).

Ne dolgo potem so se Špartanci sprli z Alcibijadom; poslednji se je zopet dobrikal Atencem, in posrečilo se mu je, da so ga postavili za poveljnika atenskemu brodovju. Ž njim se je vrnila sreča k Atencem; Alcibijad je pri *Ciziku* (Cyzicus) v Propontidi popolnoma potolkel na kopnini in na morji špartanskega vojskovodjo *Mindara* (Mindarus) in ž njim združene Perzijane. Kako slabo se je godilo Špartancem, vidimo iz poročila, katero je špartanski podpoveljnik poslal eforom: «Po vodi je splavala sreča, mrtev je Mindar, vojaki gladujejo, in mi ne vemo, kam bi se dejali». Z bogatim plenom se vrne Alcibijad v Atene, kjer ga ljudstvo radostno vzprejme in slavi kot rešitelja. Toda sreča mu ni bila dolgo mila. Odplul je z brodovjem na otok Sam; blizu tega otoka, pri *Efezu*, usidrilo se je perzijansko-špartansko brodovje pod vodstvom premetenega in hrabrega Špartanca *Lizandra* (Lysandrus). Ko je Alcibijad nekoč moral odpotovati, izročil je vrhovno poveljništvo svojemu podpoveljniku *Antijohu* (Antiochus), naročivši mu, da ne sme začeti boja. Vzlic temu je nepremišljeni Antijoh udaril na Lizandra, ki je razbil nekoliko atenskih ladij. Nato so omahljivi Atenci odstavili Alcibijada, očitajoč mu, da je on zakrivil vso to nesrečo. Šel je v Tracijo, kjer si je bil dal sezidati nekoliko graščin.

405. Leta 405. je stalo špartansko brodovje pri mestu *Lampsaku* (Lampsacus) ob helespontskem obrežji pod vodjo Lizandrom. Atenci so šli za njim ter so se postavili ob ustji *Kozjega potoka* (Aegospotami) na silno nevarnem kraji. Prevzetni Atenci so prijadrili vsako jutro k špartanskemu brodovju in ponujali bitko. A Lizander je vedno mirno ostal v svojem zavetji. Atenci so bili zaradi tega malomarni in so se vsak večer razkropili v okolico po živež. Alcibijad, ki je živel v bližini in vse opazoval, prihitel je k atenskim poveljnikom in jih svaril, naj bodo oprezni. Ali ti so se mu posmehovali ter klicali: «Sedaj zapovedujemo mi, ne ti». Nedolgo potem pazni Lizander nenadoma napade atensko brodovje, osvoji si je ter potem ujame tudi vojsko na kopnini. Atenci niso imeli sedaj niti brodovja niti vojske. Poslednje leto obsede Lizander Atene in prisili zapuščeno mesto, da se mu poda. Atenci so morali izročiti Špartancem vojno brodovje, podreti dolga zidova, prepustiti državno krmilo tridesetim, špartanski mislečim možem, tako zvanim tridesetim tiranom, in vzprejeti špartansko posadko v Akropolj. Potrta je bila atenska država, in Šparta je prevzela vodstvo vseh Grkov.

Alcibijad ni dolgo živel po porazu svoje domovine. Ker so ga preganjali rojaki in zalezovali Špartanci, bival je pri Perzijanih in naposled v majhni frigijski vasi. *Farnabaz* (Pharnabazus), frigijski namestnik, izpolnil je voljo Špartancev in ukazal svojim vojakom, naj ujamejo gosta. Ti zažgo hišo, v kateri je bival Alcibijad; ta popade goli meč in skoči iz hiše, a barbari streljajo s pušicami nanj, in slavni Alcibijad se zgrudi mrtev na tla.

VIII. Sokrat.

Onih *trideset tiranov* je kaj kruto ravnalo z Atenci. Morili in preganjali so ne samo svoje nasprotnike, ampak tudi poštene državljane ter se bogatili z njih imovino. Mnogi meščani so pobegnili v Tebe, kjer so bili gostoljubno vzprejeti. Z zbranimi pregnanci je šel *Trazibul* (Thrasybulus) na Atene ter izgnal sovražne samosilnike iz mesta. Potem se je vladalo kakor prej.

V tem groznem času je živel v Atenah mož blagega in čistega značaja, po imeni *Sokrat* (Socrates). Naučil se je bil kiparstva. Toda sam ni kiparil, marveč trudil se je boljšati z ukom in z vzgledom svoje rojake ter jih vaditi starih preprostih običajev in nravnega življenja, ki ga je delalo kaj srečnega in zadovoljnega. V peloponeški vojni se je večkrat junaški bil in je dvema učencema, Alcibijadu in *Ksenofontu* (Xenophon), v bojnem hrupu otel življenje. Bil je *filozof*, t. j. prijatelj modrosti. Njegovo geslo je bilo: «Kdor ničesar ne potrebuje, ta je božji. Kdor pa potrebuje kolikor moči malo, ta je bogu najbližji». Najvrlejši možje in najmarljivejši mladeniči so radi občevali z njim, da bi jih izučil in zmodril. Dasi je brezozirno očital svojim učencem napake, bili so mu vendar udani in so ga visoko častili. Celó preteče nevarnosti jih niso zadrževale, da so zahajali k priljubljenemu učitelju. Ko so se v vojnem času Atenci zagrozili Megarcem, da odsekajo glavo vsakomur, kdor bi se drznil priti v Atene, prikradel se je ukaželjni *Erklid* (Euclides) zvečer v mesto, da se razgovarja s Sokratom.

Sokrat je poučeval zastonj, ne za denar, tudi ne v hiši, pouku namenjeni, ampak na šetališčih, boriščih ali na mestnem trgu. Imel je mnogo prijateljev, a še več sovražnikov, ki so ga zasmehovali in obrekovali. Ti so zatožili sedemdesetletnega starčka, da kvari mladino in širi vero v nove bogove. Zagovarjal se je neustrašeno, zakaj zavedal se je svoje nedolžnosti; vendar so ga sodniki obsodili na smrt.

Njegovi tovariši so mu prigovarjali, naj pobegne ž njimi, ali on jih je zavrnil, rekoč, da hoče biti pokoren državnim postavam. Ko nekov učenec prežalostno vzdihne: «Grozno je, da bi moral umreti nedolžen!» odgovori mu Sokrat nasmehoma: «Ali bi morda želel, da umrjem kriv?»

399. Do zadnjega trenutka se je razgovarjal s prijatelji in veselega srea izpil smrtni trobelikovec (399). Šele po njegovi smrti so spoznali Atenci, kakšno krivico so storili možu, katerega je imenovalo delfsko prerочиšče najmodrejšega vseh smrtnikov.

IX. Epaminonda in Pelopida.

Špartanci so bili po peloponeški vojni še drznejši in grozovitejši nego prej. V mirnih časih napade *Febida* (Phoebidas) s špartansko vojsko l. 383. tebanski grad Kadmejo ter si ga osvoji. Mnogo Tebancev zbeži v Atene, kjer jih vzprejmo prav tako gostoljubno, kakor so dvajset let prej Tebanci vzprejeli atenske pregnance. Načelnik pregnancev je bil blagi in domoljubni *Pelopida* (Pelopidas). Pregovoril je svoje tovariše, naj se vrnejo v Tebe in izženo usiljence iz mesta. Ko je razsajal zimski vihar po mestu, prikradli so se po lovsko oblečeni v mesto, planili na samosilnike, ki so se ravno nasladno gostili, in jih pobili. Še tisto noč so sklicali meščane k orožju, in skoro je morala odriniti špartanska posadka. Špartanci, hrepeneči po osveti, začeli so takoj vojno. Tebanci so imeli spretnega vojskovodjo *Epaminondo* (Epaminondas). Bil je potomec plemenite, toda obubožane rodovine; slul je za izobraženega, oskromnega in pravičnega moža. Pelopida in Epaminonda sta si bila zvesto udana prijatelja. Rad bi bil Pelopida Epaminondi pomagal z denarjem, ali nikdar ga ni mogel pregovoriti, da bi bil vzprejel kaj podpore, dasi ga je stiskalo siromaštvo. Imel je samo jedno gorenjo obleko, in če je bila v perilu, moral je ostati doma. Častnih služeb ni iskal, a kadar so mu jih izročili sodržavljeni, opravljal jih je najvestneje. Perzijanskemu poslancu, ki ga je hotel podkupiti, dejal je nekoč: «Če so nakane tvojega kralja moji domovini koristne, tedaj ni treba tvojega zlata; če so pa škodljive, ondaj me tvoje zlato ne izneveri domovini». Pelopida in Epaminonda sta se neumorno trudila, da bi povzdignila svojo domovino nad druge države. Mnoga mesta so se morala združiti s Tebami in priznati njih načelstvo. Ko je l. 371. prišla lacedemonska vojska v Beocijo, šel je Epaminonda proti sovražniku in razvrstil svoje čete pri *Levktri* (Leuctra). Pelopida je vodil tako zvano «sveto četo», to je 300 odličnih prijateljenih mladeničev. Po grozovitem boji se spuste Špartanci v beg.

371.

Nato žene Epaminonda svojo vojsko v Peloponez, da popolnoma ukroti Špartance. Oslobodil je tu Mesence in Arkadee ter jih proglasil za samostojne. Tako so bile Tebe prva država na Grškem. Tolika je bila njih moč in veljava, da so pozvali Pelopido v Macedonijo, naj poravna razpor v kraljevi rodovini. Odtod je privedel kraljeviča *Filipa* (Philippus) kot talnika v Tebe, ki je živel tu tri leta. Pelopido so v Tesaliji ubili v nekem konjeniškem boji.

Leta 362. pride Epaminonda četrtič v Peloponez. To pot se drevi naravnost proti Šparti in prihrumi do mestnega trga; toda Spartanci in njih osemdesetletni vodja *Agezilaj* (Agesilaus) junaški odbijejo napad, in Epaminonda se mora umekniti v Arkadijo. Pri *Mantineji* (Mantineia) se spoprimejo. Kopje je Epaminondo tako globoko zadelo v prsi, da se je odlomilo kopjišče in da je ost obtičala v rani. Z osojnega griča, kamor so ga bili prinesli, zrl je na bojni metež, roko na rani držeč. Zdravniki so rekli, da mora umreti, če izdere železno strelico iz prsij; ko so mu pa poročili, da so zmagali Tebanci, dejal je: «Sedaj je čas umreti!» in sam si je izdrl strelico iz prsij. Ko ga prijatelj miluje, da nima otrok, potolaži ga, rekoč: «Saj ostaneta za mano dve neumrljivi hčeri: Levktra in Mantineja». Nato izdahne junaško svojo dušo.

Zbok te vojne je prestalo vodstvo *Špartancev*, pa tudi Tebanci se niso obdržali na tisti stopinji moči, kamor sta jih bila vzdignila Pelopida in Epaminonda. Naposled tudi *Atene* niso mogle dobiti prejšnje veljave.

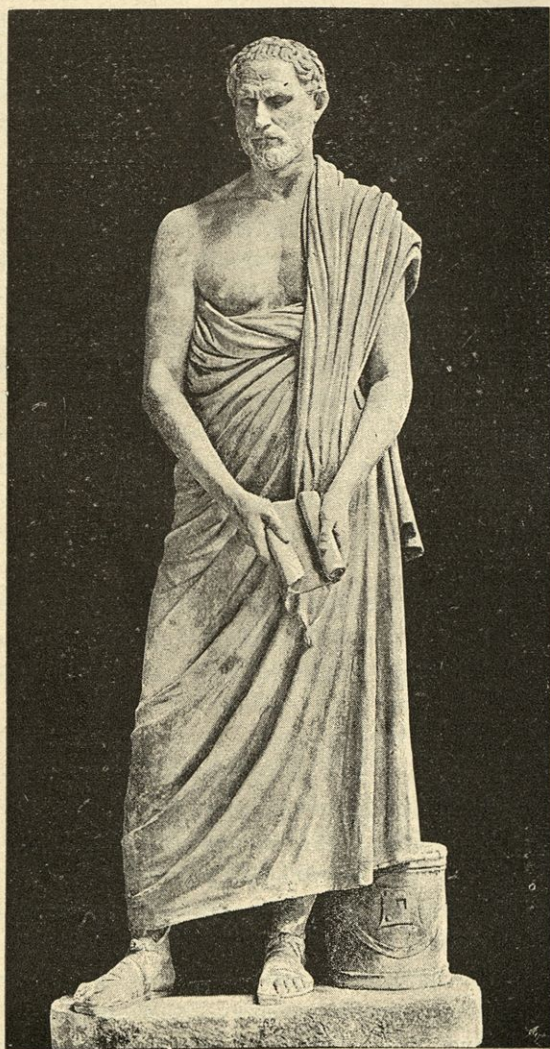
X. Filip Macedonski.

Proti severu od Tesalije se razprostira pusta gorata dežela, po kateri se vijo plodne doline. Tu so stanovali *Macedonci*. Kraljevali so jim Heraklejeviči, t. j. Heraklejevi potomci, ki so se trudili, da bi svoje na pol barbarske podložnike privadili grškemu jeziku in grškim običajem. Mladi kraljevič *Filip* je živel v Tebah kot talnik in se je tu naučil grškega vojaštva, zajedno pa je tudi spoznal nezlogo grških plemen, in takrat mu je prišla misel, da bi si kdaj usvojil grške države. Ko je zasedel kraljevski prestol, izvrševal je svoje naklepe.

Osnovel si je bojevito in zvesto udano vojsko, katere cvet je bila *falanga*. To je bil bojni red, po katerem so stali vojaki oboroženi z dolgimi kopji ali sarisami v šestnajstih vrstah druga za drugo. Tako razvrščenih vojakov ni mogel odbiti nihče. Filip je bil hraber,

premeten in tako hlinjiv, da ni imel sebi jednakega. Često se mu je posrečilo z denarjem pridobiti privrženca v grških mestih. Večkrat

Pod. 40. Demosten.

je dejal: «Ni ga tako visokega zidu, da bi ga ne mogel prestopiti osel, z zlatom obložen». Pozneje je očito rekel, da si je več mest usvojil z denarjem nego z orožjem.

Toda pravi domoljubi se niso udali zavédnemu kralju. Največji in najodločnejši nasprotnik mu je bil Ateneec govornik *Demosten* (Demosthenes) (pod. 40.). Ta mož kaže, kaj vzmore vztrajnost in neumorna marljivost. Ko se je v mladih letih vadil v govorništvu, zadel je na velike ovire: govoril je tiho, jecljal je in črke *r* ni mogel razločno izgovarjati; držal se je okorno in vrhu tega je imel to slabo navado, da je govoreč rame vzdigaval. Da bi si okrepil glas, hodil je glasno govoreč ob morski obali; da bi odpravil okornost svojega života, vadil se je govorjenja pred velikim zrealom in se postavljaj pod oster meč, ki ga je zbodol, kadarkoli je zmignil z ramenom. Da bi ga nihče ne pregovoril, naj gre na izprehod, obril si je pol glave do keče. Z železno voljo se je sčasoma odvadil vseh napak in je naposled zaslužil za največjega govornika ne samo v Atenah, ampak po vsi Greciji.

Ta mož je spoznal, da kani Filip usvojiti vso Grecijo. Ves vnet za slavo in slobodo domovine, prigovarjal je z gorečo besedo Atencem, naj se upro pogubnim naklepom macedonskega kralja. Toda dosegel je malo, zakaj upiral se mu je drug govornik *Eshin* (Aeschines) (pod. 41.), katerega je bil Filip podkupil, in njegove sladke besede so preslepile Atence. Filip je brez ovire zasedel skoro vsa mesta ob macedonski obali in na Halcidiškem polotoku, ker jim niso prišli Atenci na pomoč. Kaj? Celó Grki sami so ga pozvali v deželo, da jim poravna prepir. Prav rad je ustregel njih želji, ali gledal je pri tem le na svoj dobiček. Zasedel je namreč mesto *Elatejo* (Elatea), stoječe na severozapadni strani Kopajskega jezera ob cesti, ki je držala v Tebe in Atene. Ta glas je Atence silno prestrašil; šele sedaj so se ravnali po nasvetu Demostenovem ter se zvezali s Tebanci. Vojski obeh mest sta šli proti sovražniku. Spoprijeli se se pri *Hero-neji* (Chaeronea) v Beociji leta 338., kjer so bili Grki odločilno pre- 338. magani. Filip ni mogel odbiti Atencev, med katerimi se je Demosten bojeval kot hoplit, toda njegov bojaželjni sin *Aleksander*, ki je vodil levo krilo, drevil se je tako silno proti nasproti stoječim Tebancem, da so se morali umekniti vzlic svojemu junaštvu. Nato Filip še jedenkrat napade Atence in jih zapodi v beg. Sveta četa Tebancev je obležala na bojišči do zadnjega junaka. Grške države so se podale gospodstvu macedonskega kralja, samo Šparta je bila še samosvoja. Potem so se zbrali poslanci grških držav v Korintu, kjer so izvolili Filipa za vrhovnega poveljnika Grkov; zakaj sedaj, ko je gospodoval bojevitim Helenom, mislil je zvršiti še višji naklep:

usvojiti si je hotel perzijansko kraljevino in se za grški svet osvetiti prirojenim sovražnikom. Marljivo je nabiral vojsko, toda ko je hotel

Pod. 41. Eshin.

336. ž njo odriniti v Azijo, umoril ga je l. 336. zavratno nekov Mace-
donec.

XI. Aleksander Veliki.

1. Njegova mladost in zavlada.

Filipov naslednik je bil njegov sin *Aleksander* (Alexander) (pod. 42.). Lepa rast in bistra glava je dičila dvajsetletnega mladeniča. Filip mu je za vzgojitelja izvolil *Aristotela* (Aristoteles), najslavnejšega učenjaka tedanjega. V mladih letih je Aleksander najrajši poslušal pripovedke o starih junakih in najrajši čital Homerjeve pesmi; Ahil je bil njegov vzor. Goreče je želel, da bi bil junak kakor ta. Svojemu prijatelju *Hefestijonu* je bil prav tako udan kakor Patroklu Ahil. Kolikorkrat se mu je poročila kakova zmaga očetova, vzkliknil je slavohlepni mladenič žalostno: «Oče mi ne ostavi ničesar, da si kaj osvojim». Filip se je veselil, videč, kako velikodušje naudaja sina. Nekoč mu je dejal: «Poišči si drugo kraljevino; Macedonija je zate premajhna!»

Trdi časi so prišli za mladega kralja, ko je zasedel prestol. Ob severni in zapadni meji so se vzdignili podložni narodje, ko so čuli, da je Filip umrl. Ko se je bojeval z njimi, počil je glas, da je Aleksander ubit. Zdajci se vzdignejo Atenci in Tebanci, toda nenadoma se prikaže mladi kralj Tebancem, in ker se njih mesto neče udati radovoljno, zajame je naskokoma ter je razruši. Pustil je samo svetišča in hišo pesnika *Pindarja* (Pindarus), ki je bil v krasnih pesmih proslavljal zmagovalce pri grških bojnih igrah. Ta grozna kazen je prestrašila vse Grke, da so obljubili pokorščino. Sedaj se je lotil Aleksander naklepa svojega očeta. Tudi njega so izvolili v Korintu za vrhovnega poveljnika, in spomladi l. 334. je odšel s 35.000 Macedonci in Grki v Azijo.

2. Aleksander si osvoji perzijansko kraljevino.

a) Bitka ob Graniku in vojna v Mali Aziji.

Na dvesto ladjah je macedonsko-grška vojska preplula Helespontski preliv. Aleksander je prvi in ves oborožen stopil na zemljo azijsko. Na razvalinah trojanskih je z bojnimi igrami in daritvami poslavil spomin na junake Homerjeve. Nekoliko potem pride do reke *Granika* (Granicus), kjer se mu ustavi perzijanska vojska. Junaški udari nanjo in jo sijajno premaga. Toda malo da ga niso ubili, ko je na bojnem konji *Bucefalu* vsem svetil s svojim junaštvom. Perzijanski satrap že zavihti meč, da mu razkolje glavo, kar prihiti macedonski vojvoda *Klit* (Clitus) in odseče sovražniku ramo. Vsa zapadna Mala

Azija je pripadla zmagovalcu. Maloazijski Grki so zopet uživali slobodo. Nato prezimi macedonsko-grška vojska v Frigiji. V mestu *Gordiji* (Gordium) je bil spravljen star kraljevski voz, na katerem je bil privezan umetno zaozlan jermen. Pravili so, da tisti zagospoduje Aziji, kdor ga razozla. Aleksander ga je z mečem razsekal, in azijski narodje niso dvojili, da so Aleksandru bogovi namenili Azijo.

Dalje dospe Aleksander do cilicijskega mesta *Tarza* (Tarsus), skozi katero je tekla rečica *Ciden* (Cydnus). Ves poten skoči kralj v mrzle valove in zbok tega nevarno zbolí. Zdravniki so že obupali.

Pod. 42. Aleksander Veliki.

333. steci *Isu* (Issus) se spopadeta l. 333. Dasi je bilo mnogo več Perzijanov nego Macedoncev, bili so vendar popolnoma potolčeni. Darij je utekel, njegova mati, žena in otroci pa so bili ujeti. Zmagovalec je lepo in milo ravnal ž njimi. Ko je s prijateljem Hefestijonom stopil v šator k jetnicam, pokleknila je Darijeva mati pred Hefestijona, sodeča po njegovi visoki rasti, da je kralj. Spoznavši svojo zmoto, prestraši se zelo, toda kralj jo pomiri, rekoč: «Mati, ne boj se, tudi ta je Aleksander!»

Nedolgo potem pošlje nesrečni Darij k zmagovalcu poslance, ki ponujajo za pomirje polovico perzijanske kraljevine. Ali ta ponudba ni bila Aleksandru po volji; zahteval je, da se mu uda brezpogojno. Ko pravi Parmenijon: «Da sem Aleksander, vzprejel bi ponudbo,»

Sedaj mu sklene grški zdravnik Filip dati sicer nevarno, toda odločilno zdravilo. Zajedno izroče kralju pismo vojskovodje *Parmenijona* (Parmenio), ki ga svári, naj ne zaupa Filipu, zakaj podkupili so ga Perzijani, da mu zauda. Kralj izroči odprto pismo zdravniku in zajedno izpije zdravilo, katero mu je pripravil obrekovani zdravnik. Da mu je velikodušno zaupal, to mu je otelo življenje; ozdravel je namreč v nekoliko dneh in se zopet postavil preveseli vojski na čelo.

b) Bitka pri Isu in vojna v Egiptu.

V tem žene perzijanski kralj *Darij III. Kodoman* sam veliko vojsko proti Aleksandru. Pri cilicijskem me-

zavrne ga zmagovalec ponosno: «Tudi jaz, da sem Parmenijon». Nato krene Aleksander proti jugu k obali Sredozemeljskega morja. Vsa pomorska mesta se mu udado, samo *Tir* (Tyros), mesto na skalovitem otoku, ustavlja se mu trdovratno. Toda Aleksander dá s kopnine do otoka nasuti širok nasip in mesto okleniti z brodovi. Po osem-mesečnem obleganji je naskokoma vzame in razruši. Odtod je šel preko Palestine v Egiptet. Brez boja se mu udado Egipčani in ga radostno pozdravijo kot rešitelja od perzijanskega jarma. V kaj prilježnem kraju je zgradil mesto *Aleksandrijo* (Alexandria), ki se je hitro izpremenila v središče svetovne trgovine in grške učenosti. Potem je odpotoval k Amonovemu svetišču v prijetni zelenici Sivi, kjer so svečeniki pozdravili zmagonosnega kralja za sina Amonovega.

c) Bitka pri Gavgameli in Arbeli in vojna v vzhodnih deželah perzijanske kraljevine.

V tem je nabral Darij drugo veliko vojsko in jo postavil v ravnini med *Gavgamelo* in *Arbelo*, blizu slavnega mesta Ninive. Aleksander je drzno prebredel Evfrat in v mnogih nevarnostih deroči Tigrid ter meseca oktobra 331. l. zadel na Perzijane. Macedonski vojskovodje, osupli zaradi velike sile sovražnikov, nasvetovali so svojemu kralju, naj ponoči udari nanje. A Aleksander jim reče ponosno: «Ne, zmage nečem ukrasti,» in mirno zaspi. Drugo jutro ga Parmenijon vzbudi in pravi zavzet: «Ti spiš, kakor da si že zmagal». Nasmehoma odgovori Aleksander: «Ali ne misliš, da smo že zmagali, ker se nam ni treba dreviti za Darijem?!» Perzijani so bili tako pobiti, da je ta poboj odločil usodo perzijanske države. Dočim je bežal Darij v vzhodne dežele, usvojil si je Aleksander stara kraljevska mesta *Babilon*, *Suzo* in *Perzepolj* z neizmernimi zakladi. Nato se je napotil proti Kaspiškemu morju, kamor je zbežal brezupni kralj. *Bes* (Bessus), jeden njegovih namestnikov, ujel ga je in uklenjenega odvedel s seboj. Aleksander hiti za izdajico, ali ta ostavi voz, na katerem leži smrtno ranjeni kralj, da bi lože utekel. Darij je ravno izdihnil, ko prijezdi Aleksander. V srce ganjen, pokrije s plaščem mrtvo truplo in ga dá v Perzepolji slovesno pokopati. Skoro potem Aleksander ujame morileca in ga obsodi na smrt.

Z Darijevo smrtjo vojna še ni prestala. Silno težavno si je Aleksander prisvojil severovzhodne dežele perzijanske ter dospel do *Jaksarta* (Jaxartes). Čudovito drzno se popno vojaki, posnemaje kraljevo neustrašenost, na obzidje gorskih trdnjav v Baktriji in Sogdijani,

katerih ne more vzeti nihče, kakor se je menilo. V jedni teh trdnjav je Aleksander ujel kraljičino *Roksano* (Roxane), s katero se je pozneje poročil.

3. Aleksander, kralj perzijanski.

Aleksander je dajal imenitne službe in dostojanstva odličnim Perzijanom, da bi mu bili trajno udani; on sam se je nosil po perzijanski šegi in živel po perzijanskih navadah. Mnogo mladih Perzijanov je pozval na svoj dvor, da bi se naučili grškega jezika in se izurili v macedonskem vojništvu. Od svojih Macedoncev je zahteval, da bi po jutrovski šegi poklekali pred njim. To je vzbudilo toliko nejevoljo, da so celó njegovi bližnjiki osnovali zaroto. Toda prišla je na dan, in zarotniki so bili ostro kaznovani; celó Parmenijon in njegov mladoletni sin *Filota* (Philotas) sta bila kot zarotnika obsojena na smrt. Togotni kralj je ubil tudi *Klita*, svojega rešitelja. Laskavci so pri gosteh neizmerno proslavljali dela Aleksandrova; jedini Klit je oporekal, češ, da ga preseza Filip, oče njegov. Kralj se je silno razljutil. Vsi so se tresli za Klita ter ga odvedli iz sobe. Ali Klit zopet vstopi in ponovi prejšnje svoje trditve. Nato skoči gnevni Aleksander na noge, izdere stražarju kopje iz rok in prebode moža, ki mu je nekoč otel življenje. Toliko da to stori, zave se kralj in se ves v bolečinah nagne nad mrliča. Nato se zapre v svoj šator, ne hotoč pokusiti ni jedila ni pijače, in plaka ves skesan več dnij za svojim prijateljem.

4. Aleksander gre v Indijo.

H koncu pomladi 327. l. se napoti Aleksander s 100.000 vojščaki v Indijo. Prebivalci te rodovite in gosto obljudene dežele so se strogo ločili v razne vrste ali kaste, izmed katerih so bili najbolj spoštovani svečeniki, Bramani. Tej deželi je gospodovalo več kraljev, ki so se često bojevali med sabo. Ko Aleksander prebrede *Ind* (Indus), naleti ob *Hidaspu* (Hydaspes), pritoku Indovem, na veliko vojsko kralja *Pora* (Porus), v kateri je bilo 300 slonov. Po obupnem uporju zapodi vso vojsko v beg, samo stari kralj Por, jezdeč belega slona, ostane še na bojišči. Naposled se mora udati tudi on. Ko ga privedejo pred Aleksandra in ga vprašajo, kako se ravnaj ž njim, odgovori: «Kraljevski!» Aleksander mu je vrnil kraljevstvo, samo priznati je moral macedonsko oblast.

Aleksander je šel preko Hidaspa proti vzhodu ter je hotel prebresti tudi *Hifaz* (Hyphasis); toda vojščaki njegovi so bili nejevoljni in niso hoteli dalje. Naveličali so se brezkončnih bojov ter hlepeli po domovini in potrebnem pokoji. Videč, da je njih sklep neomahljiv, sklene Aleksander, da se vrne domov. Nepopisno je bilo veselje vojščakov. Jeden del vojske se ukreca pod vodstvom spretnega admiralra *Nearha* (Nearchus) na ladje in gre po Hidaspu in Indu v Indijsko morje in ob obali v Perzijski zaliv. Drugi del gre po kopnini proti jugu. Naskokoma vzame stolno mesto bojevitih Malcev, samo visoki grad se ubrani. Aleksander pride prvi na kresto, in ko se lestva zlomi pod njim, skoči v grajsko dvorišče. Hrabro se brani sovražnikom, ki se vale vanj, dokler mu ne pridejo na pomoč Macedonci. Vender ga je zadelo strelilo, in težko ranjen se je zgrudil na tla. Vsi so bili prestrašeni in so se bali za junaškega kralja; ali tem večja je bila navdušenost, ko so ga nekoliko dnij pozneje videli zopet čvrstelega in zdravega.

Od Indovega ustja je šel Aleksander preko *Gedrozijske* puščave domov. Več tisoč vojščakov je umrlo v žareči peščenini. Voljno in velikodušno je trpel vse nadloge s svojimi junaki. Ko je vojak prinesel nekoč malo vode v šlemu, izlil jo je kralj v pesek, rekoč: «Zame je je preveč, za vse premalo».

5. Aleksandrova smrt in usoda njegove države.

Prišedši v Suzo, kaznoval je namestnike, ki so za njegove odsotnosti tlačili ljudstvo, potem je odslovil stare vojščake in jih z bogatimi darili poslal v domovino. Njegov neumorni um se je bavil z novimi podjetji. Toda mnogi naporji so mu oslabili zdravje; vrhu tega ga je globoko ganila smrt Hefestijona, najljubšega prijatelja izza mladih let. V Babilonu ga je popadla huda mrzlica, in upa ni bilo, da kdaj okreva. Ob njegovi postelji so se zbrali prežalostni poveljniki. *Perdiki* (Perdiccas), jednemu izmed njih, izročil je svoj pečatni prstan; ko so ga vprašali, kdo bodi njegov naslednik, odgovoril je: «Najvrednejši!» Umrlo je l. 323. v 33. letu svoje dobe. Njegovo truplo 323. so v Aleksandriji v Egiptu slovesno pokopali.

Po Aleksandrovi smrti so se uprle grške države, sosebno Atene, da bi si priborile nekdanjo slobodo, toda spokoril jih je *Antipater* (Antipater), macedonski državni upravnik. Demosten, nespravni nasprotnik tujega gospodstva, bil je obsojen na smrt in je pobegnil na

otok Kalavrijo pred polotokom Argolskim, išoč zavetja v Pozejdonovem svetišči. Ko so zasledovalci obkolili tempelj, izsrkal je strup, katerega je nosil v pisalu, in se je pred Pozejdonovim žrtvenikom zgrudil na tla.

Država Aleksandrova je razpadla zaradi zavidnosti in vladateljnosti njegovih vojskovodij, ki so se vedno prepirali. Po dolgotrajnih bojih so se razvile iz nje tri države: *Macedonija z Grecijo*, *Sirija* in *Egipet*. V prvi so vladali kralji iz raznih rodovin, v Siriji Selevkoviči, v Egiptu Ptolomejeviči. Naposled so vse te države podjarmili Rimljani.

C. Zgodovina Rimljanov.

Apeninski polotok.

Italiski polotok se razprostira v jugovzhodni smeri v Sredozemeljsko morje. Na severu ga oklepajo Alpe, na vzhodu Jadransko, na zapadu Ligursko in Tirensko morje, na jugu ga cepi Tarentski zaliv na dva polotoka. Glavno gorovje italško je *Apenin*, ki se cepi od Alp in razprostira po vsem polotoku. Na zapadni strani tega gorovja so široke ravnine, po katerih teko imenitne reke, kakor *Aren* (Arnus), *Tiber* (Tiberis), *Lir* (Liris), *Volturen* (Volturnus) in *Silar* (Silarus). Zapadno obrežje ima več prostornih pristanišč nego vzhodno. Podnebje v Italiji je milo, zemljo namakajo reke; kdor pridno obdeluje polje, pridela obilo žita, vendar v starih časih mnogobrojnim prebivalcem ni zadoščalo to, kar je rodila domača zemlja, temveč uvažali so žito iz »žitnic«
Sicilije in Egipta.

Polotok se deli na Gorenjo, Srednjo in Dolenjo Italijo. *Gorenja Italija* obseza svet od Alp do Apenina, rečice *Makre* (Macra) in *Rubikona* (Rubico). Največja reka je *Pad* (Padus), v katerega tečeta na levi *Ticin* (Ticinus), na desni *Trebija* (Trebis); druga imenitna reka je *Adiža* (Athesis). Gorenja Italija obseza tri pokrajine: 1.) *Ligurijo* (Liguria) ob Ligurskem zalivu z mestom *Genovo* (Genua); 2.) *Galijo cisalpino*, katero je delil Pad v *Galijo cispadano* in *Galijo transpadano*. Tu so stala mesta: *Verona*, *Medijolan* (Mediolanum), *Vercelle* (Vercellae), *Mutina* (Modena); 3.) *Venecijo* (Venetia) z deželo Karnov in Istrijancev. Tu so slula mesta: *Patavij* (Patavium), *Akvileja* (Aquileia, Oglej), *Tergest* (Tergeste, Trst) in *Pola* (Pulj).

Srednja Italija je sezala do reče *Silara* (Silarus) in *Frenta* (Frento) ter je imela te-le pokrajine: 1.) *Etrurijo* (Etruria), deželo Etruščanov, ob reki *Arnu* (Arnus); na vzhodu in jugu jo je oklepal *Tiber*. Imenitna mesta so bila: *Kluzij* (Clusium), *Tarkviniji* (Tarquinii) in *Veji* (Vei); 2.) *Lacij* (Latium) z Albansko goro in Pomptinskim barjem. Od morja pet ur hoda je stal ob Tiberu *Rim* na sedmih gričih,

na Palatinu, Kapitolinu, Celiju, Aventinu, Eskvilinu, Viminalu in Kvirinalu. *Ostija* (Ostia) je bila njegovo пристanišče. Druga mesta so bila *Alba longa*, *Ardeja* (Ardea) in *Lavinij* (Lavinium); 3.) *Kampanijo* (Campania) z vulkanom *Vezuvom* in reko *Vulturnom* (Vulturnus); sloveča mesta so bila: *Kapua* (Capua), *Nola*, *Neapolj* (Neapolis), *Herkulanej* (Herculaneum), *Pompeji* (Pompei) in *Stabije* (Stabiae); 4.) *Umbrijo* z rečico *Metavrom* (Metaurus) in mestom *Sentinom* (Sentinum); 5.) *Picen* (Picenum) z *Ankono* (Ancona) in 6.) *Samnij* (Samnium), deželo Samničanov in Sabinecev z mestom *Beneventom* (Beneventum).

Dolenja Italija, zaradi mnogih grških naselbin tudi *Velika Grecija* imenovana, obsegala je: 1.) *Apulijo* (Apulia) z *Avskulom* (Ausculum) in *Kanami* (Cannae) tik rečice *Afida* (Aufidus, Ofanto); 2.) *Kalabrijo* (Calabria) z *Brundizijem* (Brundisium) najjimenitnejšim pristaniščem ob Jadranskem morji in *Tarentom* (Tarentum); 3.) *Lukanijo* (Lucania) s *Heraklejo* (Heraclea) in 4.) Dežela *Brutijcev* (Bruttii) s *Sibarjem* (Sybaris) in *Turiji* (Thurii).

Med otoki je *Sicilija* najjimenitnejša. Od Italije jo loči «Fretum Siculum» (morska ožina Mesinska), kjer sta bili baje strašni Scila in Haribda. Na vzhodni obali se dviga *Etna* (Aetna). Sloveča mesta so bila: *Mesana* (Messana), *Sirakuze* (Syracusae), *Agrigent* (Agrigentum), *Panorem* (Panormus, Palermo) in *Mile* (Mylae). Na zapadu Sicilije so *Egatski* (ins. Aegates), na severovzhodu *Liparski* (Liparae) otoci.

I. Rimski kralji.

1. Romul.

O početku in prvih zgodbah rimskega naroda nam poroča nastopna pravljica: Ko so Grki razrušili Trojo, pobegnil je junak *Enej* s kopo Trojancev in prišel po večletnem potovanji in mnogih nezgodah v Lacij, kjer je kraljeval Latin. Ta ga prijazno vzprejme in mu dá svojo hčer Lavinijo za ženo. Njegov sin *Askanij* (Ascanius) je zgradil *Albo longo* (Alba longa), kjer so kraljevali mnoga leta potomci njegovi. *Proka* (Procas), jeden teh kraljev, je zapustil dva sinova: *Numitorja* (Numitor) in *Amulija* (Amulius). Poslednji pahne svojega starejšega brata s prestola in dá njegovo hčer *Rejo Silvijo* (Rhea Silvia) k vestalkam, ki so služile boginji Vesti. Toda bog Mart jo je skrivši izvolil za ženo, in porodila mu je dvojčka *Romula* (Romulus) in *Rema* (Remus). Prestrašeni Amulij

ukaže mater živo pokopati, dvojčka pa potopiti v Tiberi. Ali bila je ravno povodenj, in ko je voda utekla, obtičala je košara z dečkoma pod smokvo na suhem. Zapuščena dvojčiča je dojila volkulja, dokler ju ni našel pastir *Favstul* (Faustulus) in odnesel domov svoji ženi. Tu sta dorasla kreпка in čvrsta mladeniča. Ko sta nekoč na čelu svojih tovarišev plenila po okolici, ujeli so Rema in ga privedli pred Numitorja. Ta se je čudil ličnemu in plemenitemu vedenju jetnikovemu, vprašal ga po rodu in zvedel, da sta Romul in Rem njegova vnuka. Nato jima razodene zločinstvo Amulijevo, in brata skleneta kaznovati morileca. S četo pastirjev pridereta v Albo longo, ubijeta Amulija in posadita Numitorja na prestol. Hvaležni Numitor dovoli bratoma, da sezidata mesto na Palatinskem griči, kjer sta bila vzrasla.

Tukaj sta leta 753. utemeljila Rimsko mesto. Toda nista se mogla pogoditi, po kom bi se mesto zvalo; zategadelj skleneta pozvedeti voljo bogov po ptičjem letu. Rem prvi ugleda šest jastrebov, malo potem Romul dvanajst. Za prvega je govoril čas, za drugega število. Med bratoma se vname prepir, v katerem zmaga Romul; zato se je mesto zvalo po njem *Rim (Roma)*. Ves razljučen skoči Rem, zasmehujoč svojega brata, čez nizki zid, in zato ga umori Romul. 753.

Da se pomnoži število podložnikov, okliče Romul mesto za *azil*, to je zavetišče preganjanim nesrečnikom in izgnanim zločincem. Tako se je v Rimu nabralo mnogo moških, toda imeli niso žensk, zakaj sosedje so branili svojim hčeram, da bi se možile s takimi možmi. Romul si pomore zvijačno in siloma. Ob podnožji Palatinskega griča priredi veliko svečanost in povabi nanjo sosede. Prišlo je mnogo radovednega ljudstva, sosebno Sabinecev z ženami in otroki. Ko preprosto gledajo bojne igre, planejo zdajci rimski mladeniči na gledalce; vsak zgrabi po jedno deklico in jo odnese domov. Prestrašeni roditelji pobegnejo tožoč na ves glas, da se je krušilo pravo gostoljubja. Da se osvetijo, pridero Sabinci pod kraljem *Titom Tacijem* (Titus Tatius) pod Kapitol. Tukaj se vname krvav boj. Kar planejo ugrabljene žene med bojevalce in milo prosijo, naj se sklene mir. Sabinci se naselijo na Kvirinalskem griči in se združijo z Rimljani v jedno državo, kateri sta kraljevala zajedno Romul in Tit Tacij. Romul je osnoval iz sto starih meščanov svèt ali senat, v katerega izbere sedaj še sto Sabinecev. Pozneje se je pomnožilo število članov na tristo. Senatorji, *«patres»* zvani, nosili so v znamenje svoje časti rdeče čevlje in obleko, s škrlatom obrobljeno.

Po smrti Tita Tacija je kraljeval Romul sam. Ko nekoč pregleduje vojsko na *Martovem polji*, v ravnici med Kapitolskim in Kvirinalskim gričem in Tiberu, vstane velik vihar, in bog Mart ga na gorečem vozu odpelje v nebo. Odslej so ga častili kot boga *Kvirina* (Quirinus).

2. Numa Pompilij.

Narod je sedaj izvolil miroljubnega in pobožnega Sabinca *Numo Pompilija* (Numa Pompilius) za kralja. Ta je uredil bogočastje. Najvišji bogovi so bili *Jupiter*, bog neba in zemlje, bojni bog *Mart* (Mars) in *Kvirin* (Quirinus). Pozneje so častili Rimljani tiste bogove kakor Grki, toda dajali so jim druga imena. Značilna je bila pri Rimljanih častitev dvoobraznega *Jana* (Janus), boga vsega početka in konca; s postarnim obrazom je zrl v prošlost, z mladostnim v bodočnost. Vrata njegovega svetišča so bila ob vojni odprta, da mu je lahko vsakdo daroval. Vsaka hiša v Rimu je imela svoje bogove varuhe, *penáte*, celó vsak Rimljan svojega duha zaščitnika, *genija*. Med vsemi svečeniki so bili najjemenitnejši «*pontifices*», katerim je načeloval «*pontifex maximus*». *Avguri* so pozvedovali voljo bogov iz ptičjega leta. Vestalke, svečenice Veste, boginje domačega ognjišča, morale so paziti, da ni nikdar ugasnil sveti ogenj v Vestinem svetišči.

3. Tul Hostilij.

Za miroljubnim Numo je zavladal bojeviti Rimljan *Tul Hostilij* (Tullus Hostilius), ki je začel vojno z Albo longo, z Rima materinim mestom. Stala je že vojska proti vojski, kar je predlagal albanski poveljnik *Metij Fufecij* (Mettius Fufetius) Tulu, naj ne določi bitka, ampak posamni bojevalci, čegava bode zmaga. Tul pritrди. Slučajno so bili v obeh vojskah trojčki, v rimski *Horaciji*, v albanski *Kurijaciji*. Tem se naroči, naj z orožjem razločijo med obema strankama. Tisti narod, čegar bojevalci zmagajo, gospodoval bode drugemu. Šest mladeničev nastopi med obe vojski, ki težkega sreca pričakujeta razsodbo. Koj v početku borbe padeta dva Rimljana mrtva na tla; a tretji je nepoškodovan; vsi trije Albanci pa so ranjeni. Horacij se zažene v beg, češ, da mu bodo Albanci toliko sledili, kolikor jim dopuščajo rane. Za nekoliko časa se obrne, plane na Kurijacija, ki mu je najbližji, in ga ubije. Nato se loti drugega in tretjega ter pobije oba. Sedaj so se Albanci pokorili Rimljanom. Vojski sta odšli domov. Na čelu rimske je ponosno korakal zmagovalec z bojno

opravo ubitih sovražnikov. Pri mestnih vratih sreča sestro, ki je bila zaročena z jednim Kurijacijem. Ko vidi na bratovih ramah svojega zaročenca vojni plašč, katerega je bila sama spletla, jame z razpletenimi lasmi plakati in kleti morilca. Razljučeni Horacij prebode sestro in vzklikne: «Tako bodi vsaki Rimljanki, ki plaka za sovražnikom!» Horacij je bil obsojen na smrt; toda oče njegov, ki je v jednom dnevi izgubil dva sina in jedno hčer, izprosil mu je pomilostitev.

Nedolgo potem se je hotel Metij Fufecij iznebiti rimskega gospodstva. Skrivaj je nagovarjal Fidence in Vejentce, naj napadejo Rimljane. Rimski kralj pozove Albance na pomoč. Metij privede svojo vojsko, toda sredi bitke se nekoliko unakne, češ, da pristopi tistemu, na čegar stran se nagne zmaga. Zapazivši izdajo Albancev, zakliče kralj Tul svoji vojski na glas, da ga čujejo Fidenci: «Zapovedal sem Albancem, naj napadejo sovražnika od zadi». Takoj se spuste osupli Fidenci v beg, Vejentci pa so bili do dobra premagani. Po bitki pride Metij zmagovalcu Tulu Hostiliju častitat, toda rimski kralj dá izdajico razkosati, Albo longo pa razrušiti. Prebivalce odvede v Rim in jih naseli na Celijskem griči, kjer se združijo z Rimljani.

4. Ank Marcij; Tarkvinij Prisk.

Tudi četrti kralj *Ank Marcij* (Ancus Martius), rodom Sabinece, vojskoval se je srečno z latinskimi mesti ter je njih prebivalce preselil v Rim na *Aventinski* grič. Zvali so se *plebejci*, bili pa so poseben stan, ki se je ostro ločil od starih državljanov ali *patricijev*. Dasi so plačevali davke, vender niso imeli nobenih državljanskih pravic in tudi na vojsko iz prva niso hodili. Za Anka Marcija se preseli v Rim Etruščan *Lucij Tarkvinij* (Lucius Tarquinius). Spotoma prileti orel, vzame mu klobuk z glave, vzleti kvišku ž njim in ga osuplemu popotniku zopet posadi na glavo. *Tanakvila*, žena njegova, ki je umela razlagati božja znamenja, prerokovala mu je, da ga čaka v Rimu velika čast. V Rimu so modrega in precej bogatega Tarkvinija visoko čislali in po kraljevi smrti izvolili za kralja.

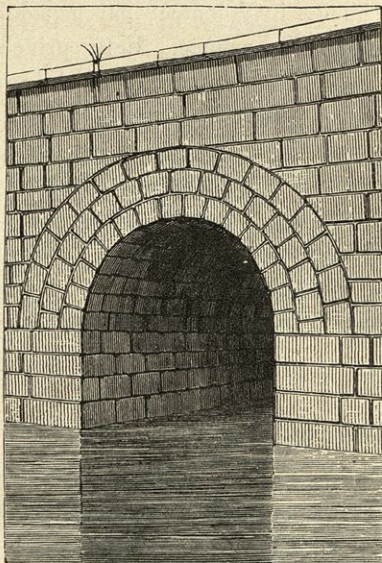
Tarkvinij Prisk (Tarquinius Priscus) je bil izvrsten vladar. Da se v mestu izsuše nizkoležeči kraji, izkopal je podzemeljske kanale (kloake) (pod. 43.), naredil Veliki trg (forum) (pod. 44.) in ogradil tekališče *circus maximus*; na *Kapitolskem* griči, kjer je stal *grad*, jel

je zidati Jupitrov tempelj. Sinovi Anka Marcija, hlepečí po kraljevem prestolu, dali so ga umoriti, toda narod ni izvolil za kralja nobenega izmed zločincev, ampak umorjenčevega zeta *Servija Tulija*.

5. Servij Tulij. Tarkvinij Superb.

Servij Tulij (Servius Tullius) si je pridobil za državo zaslugo, da je uvrstil tudi plebejce v rimsko vojsko. Pridružil je mestu še dva griča, Viminal in Eskvilin, da se je raztezalo po sedmih gričih. Umoril

Pod. 43. Velika kloaka.

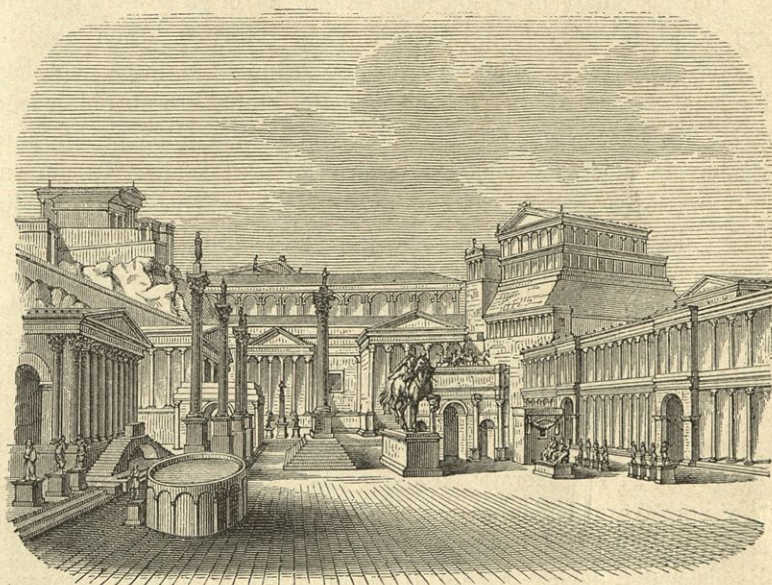
ga je njegov vladohlepni zet *Tarkvinij*, sin prejšnjega kralja ter se krivično polastil prestola. *Tarkvinij Superb* je bil svojevoljen vladar. Mnogo blagih Rimljanov, ki so se protivili njegovemu samosilstvu, dal je umoriti. Njegov sestrič *Lucij Junij Brut* (L. Junius Brutus) se je rešil tako, da se je delal bedastega. Nakladal je narodu visoke davke, in telesni stražarji so bili vedno okolo njega. Trdosrčneža so nazivljali s priimkom «superbus», t. j. ošabnež.

Utrdivši svoje gospodstvo, prisvojil si je mnoga mesta latinska. Dasi je slovelo njegovo junaštvo, vendar ni prestalo sovraštvo, ki je vnelo sreca

vseh Rimljanov do njega. Nekoč pošlje svoja sinova v Delfe, vprašat preročišče, kakšno bodočnost so mu naklonili bogovi. Spremljal jih je Lucij Junij Brut. Ko kraljeviča opravita naročilo očetovo, vprašata preročišče, kdo bode očetov naslednik na rimskem prestolu. To jim odgovori: «Kdor prvi poljubi svojo mater». Brata skleneta srečkati, kateri od njiju jo poljubi prvi, ko se vrneti. Toda Brut je prav razumel božji izrek. Stopivši iz svetišča, spotakne se kakor po naključji in poljubi zemljo, skupno mater vseh smrtnikov. Ko prideta sinova domov, jame Tarkvinij oblegati mesto *Ardejo*. Nekega dne prijezdi Sekst (Sextus), kraljev najstarejši sin, iz tabora v mestece *Kolacijo* (Collatia) in grdo ravna z blago *Lukrecijo* (Lucretia),

ženo svojega strijčnika *Tarkvinija Kolatina* (Collatinus). Razžaljena Lukrecija pošlje po očeta in moža, pové jima vse in si potisne nož v srce. Tudi Brut je pritekel in razkril prave svoje misli; napotil se je v Rim in pozval meščane, naj se osvetijo za sramoto. Rimljani so odpravili kraljevstvo ter izgnali Tarkvinija in vso njegova rodovino. To je bilo l. 510., torej tistega leta, ko so Atenci izgnali Hipijo. 510. Odslej je bilo ostro prepovedano voliti kralja. Tako se je rimska država izpremenila v republiko.

Pod. 44. Veliki trg (Forum romanum).

Kralja sta nadomeščala dva *konzula*, katera so vsako leto izvolili izmed patricijev. Vladala sta sporazumno s senatom, sestavljenim ponajveč iz patricijev, in z narodno skupščino. Prva konzula sta bila Lucij Junij Brut in Tarkvinij Kolatin. Samo v nevarnih časih so izročili najvišjo oblast jednemu jedinemu vladarju ali *diktatorju*, ki pa ni smel nikdar dlje vladati nego šest mesecev.

Tarkvinij se je sicer trudil, da bi zopet zasedel kraljevski prestol, toda zaman. Osnovel je zato v Rimu zaroto, in celó dva sina vrlega Bruta sta bila med zarotniki. Ali zarota se je zasledila, in Brut je dal svoja rodna sinova umoriti, ker mu je bila domovine blagost dražja nego življenje sinov.

II. Vojna s Porzeno.

Zmede v Rimu je porabil etruščanski kralj *Porzena* (Porsena), gospodar mesta *Kluzija*. Prignal je veliko vojsko pred Rim; Rimljani so se umeknili čez leseni most v mesto, in Porzena se je drevil za njimi. Tu se postavi *Horacij Koklit* (Horatius Cocles) pred mostom v bran in odbija navale Etruščanov, dokler za njim rojaki ne razrušijo mosta. Nato skoči junak v reko in priplava srečno k svojem, dasi streljajo sovražniki ostre pušice za njim.

Porzena obkoli mesto od vseh strani, da bi ga posilil z gladom. V tej stiski sklene rimski mladenič *Mucij* (Mucius) kralja ubiti in tako oteti domovino. Ukrade se v tabor sovražnikov in dospe nepoznan v Porzenov šator. Ali tu prebode namesto kralja krasno oblečenega pisarja. Ko hoče potem predreti s krvavim mečem tolpo prestrašenih vojščakov in uteči, zajamejo ga in privedo pred kralja. Ta mu zapreti s smrtjo na grmadi, ako ne ovadi svojih sokrivcev. Da kralju pokaže, da se ne boji nikakeršne grožnje, vtakne Mucij desnico v žerjavico na žrtveniku in jo pusti tako dolgo, da zgori. Kralj, osupel zbok takega junaštva, pusti mu življenje in slobodo. Nato reče mladenič, kakor bi hotel vrniti kraljevo dobrotnost: «Tristo rimskih mladeničev se je zarotilo zoper tvoje življenje. Mene je zadelo, da prvi poskusim srečo svojo; po vrsti pridejo drugi za mano, dokler ne zvršimo svojega naklepa». Kralj se tega prestraši in se pogodi z Rimljani. Ti mu morajo izročiti orožje, prepustiti kos zemlje in dati v poroštvo sklenjenega miru talce. Mucija pa so zvali odslej *Scevol* (*Scaevola*), t. j. levičnika, in ga visoko čislali. Med talci je bila tudi plemenita devica *Klelija* (*Cloelia*). Ona je ukanila stražarje, preplavala s svojimi tovarišicami Tiber in srečno prišla v Rim. Toda Rimljani so kralju izročili drzno devico. Porzena se je čudil tako junaštvu Klelijinemu kakor zvestobi Rimljanov in izpustil njo in njene tovarišice. Nato se je vrnil domov.

III. Ljudski tribuni. Menenij Agripa.

Ko je mlada republika prebila prve nadloge, pokazalo se je, kolika razlika je bila med patriciji in plebejei. Prvi so bili gospôda, zakaj sami so opravljali vse državne službe, sami so uživali za nizke davke državna zemljišča (*ager publicus*), t. j. zemljo, katero so jemali usvojenim mestom. Dočim se je množilo njih imenje, obubožali so mnogi plebejei, ker niso dobivali plače ob vojni. Bili so tedaj pri-

siljeni, da so od patricijev jemali na posodo, in kdor ni mogel plačati dolga, zaprli so ga ali zaslužili. Zaradi tega tožnega razmerja so se plebejci uprli l. 494. Oboroženi so se izselili na Sveto goro nedaleč od Rima, da si tu zgrade novo mesto. Ker je bil ta razpor za državo silno nevaren, poslali so patriciji priljubljenega *Menenija Agripo* (Menenius Agrippa) na Sveto goro, da jih spravi s plebejci. Agripa pové plebejcem to-le priliko: «Nekoč so se uprli udje človeškega telesa želodcu, češ, da ničesar ne dela, ampak samo uživa. Niso mu hoteli več donášati jedil. Želodec se skrči, a tudi udje oslabe. Videč, da dobivajo svojo moč od želodeca, jamejo mu udje zopet služiti». Plebejci so spoznali pomen te prilike, a spravili so se šele potem, ko so jim privolili izdatno olajšavo. Dovolili so jim izmed sebe izvoliti vsako leto zaščitne oblastnike, *ljudske tribune*; ti so bili nedotakljivi in dolžni braniti plebejce zoper patricije, če bi posezali v njih pravice. Smeli so celo ovreči senatove sklepe, če so škodovali blagosti narodovi. Sklicevali so narodne skupščine (comitia tributa), na katerih so zatožili vsakega patricija, ki je kratil pravice narodove.

IV. Korijolan.

Ko so postavili ljudske tribune, živel je v Rimu mlad in hraber patricij, Gaj Marcij *Korijolan* (Caius Marcius Coriolanus), ki se je odlikoval v vojski z Volščani. Nekoč so Rimljani oblegali volsko mesto *Korijole* (Corioli), kar pride velika vojska, da je oslobodi obsede. Dočim je napadala oblegovalce, planili so obkoljeni Volščani iz mesta. Mladi Marcij odbije z izborno četo Rimljanov ne samo navale meščanov, ampak predere skozi vrata v mesto, metaje goreče plamenice na hiše. Rimljani vzamejo Korijole in vzdenejo junaškemu patriciju častno ime *Korijolan*. Ali kakor se je bil hrabro, tako je mrzil plebejce. Leta 441. je bila v Rimu huda lakota. Ko iz Sicilije priplujejo žitne ladje, predlaga Korijolan v senatu, da se prepusti žito ubožnim plebejcem proti temu, če se odreko pravici, imeti ljudske tribune. Ta nasvet je vzbudil veliko razdraženost. Tribuni zatožijo Korijolana pred narodno skupščino, ali Korijolan pobegne iz Rima in gre k Volščanom, ki prično iz nova vojno z Rimljani. Na čelu veliki vojski gre na svoje rojstno mesto in grozno opustoši njegovo okolico. Zaman prosijo stiskani Rimljani miru, nič ne gane razsrjenega zmagovalca. Nato se napote njegova mati, žena z otroki in mnogo plemenitih gospâ v njegov tabor. Korijolan steče svoji materi naproti, da jo objame. Ali ta ga zavrne, rekoč: «Povej mi prej, ali stojim

pred sinom ali pred sovražnikom! Ali živim zato tako dolgo, da te vidim kot izgnanca in sovražnika?» Te besede in tožbe mu omečijo trdo srce. Objame mater, rekoč: «Mati, Rim si rešila, ali sjna si izgubila». Nato odvede vojsko domov. Razjarjeni Volščani so ga zategadelj ubili.

V. Furij Kamil. Mark Kurcij.

Silen sovražnik rimski državi je bilo etruščansko mesto *Veji*. Vejentci in Rimljani so se krvavo bojevali že za kraljev. Leta 406. pride do odločilnega boja. Vejentci se niso upali na bojišči udariti na Rimljane, temveč branili so se za trdnim obzidjem svojega mesta. Rimljani so oblegali Veje deset let. Naposled imenujejo *Furija Kamila* (Furius Camillus) za diktatorja. Ta dá izkopati od rimskega tabora do srede Vejev podzemeljski rov, ki se je končal ravno pod grajskim svetiščem boginje Junone. Ko od vseh strani naskakujejo mesto, predere s četo svojih vojakov iz podzemeljskega rova, osvoji si grad, odpre mestna vrata, in Rimljani se zadreve v mesto. Tako je Rim preobladal ponosne Veje. Zmagovitemu Kamilu so priredili sijajen triumf. Toda skoro je izgubil naklonjenost rimskega naroda. Očitali so mu, da je izneveril del bogatega plena. Ker je vedel, da bode obsojen, šel je rajši dobrovoljno v pregnanstvo v Ardejo.

Takrat so tudi *Galci*, prišedši iz severa v Italijo, pritiskali na 390. Etruščane. Ko so l. 390. oblegali mesto *Kluzij*, naprosili so Kluzijanci Rimljane pomoči. Toda poslali so jim samo tri poslance, ki so zahtevali, naj Galci ostavijo mesto. Ko so vprašali *Brena* (Brennus), vojnega kralja Galcev: «S kako pravico napadate zemljo slobodnikov?» odgovoril jim je ošabno: «To pravico nosimo na osteh nabrušenih mečev: junakov je svet». Poslanci se pridružijo bojevalcem ter ubijejo nekega galskega četovodjo. Razljučeni Bren ostavi Kluzij in gre naravnost na Rim. Ob rečici *Aliji* (Allia) udari na Rimljane in jih popolnoma pobije. Potem pridero Galci v zapuščeno mesto. Na Velikem trgu (forum) je sedelo osemdeset starih senatorjev v službeni obleki, ki so hoteli rajši umreti nego prebiti nesrečo svoje domovine. Galci planejo nanje, pomore jih, poplene mesto in je potem zažgo. Jeden del pobite vojske se umakne na Kapitolij, katerega oblegajo Galci. Lepo je svetil mesec, ko so nekateri predrzni Galci splezali po skalah na grad, meneč, da so že dospeli v trdnjavo; zakaj nikjer ni bilo stražarja, noben pes ni zalajal. Kar zagagajo v Junoninem svetišči goske in vzbude senatorja *M. Manlija* (M. Manlius). Ta zdajci

prihiti in trešči preko strme skale prvega Galca tako silno, da podere svoje tovariše, po vrsti plezajoče na grad, in jih pahne v nižino. Tako je bil otet Kapitolij, ali ker je obsedancem pošel živež, morali so prositi miru in odhajajočim sovražnikom plačati požigavščine tisoč funtov zlata. Ko so na trgu tehtali zlato, pritoževali so se Rimljani, češ, da imajo Galci krive uteži. Nato vrže ljuti Bren svoj meč na uteži, grozeč: «Gorje premagancem!» V tem hipu baje prihiti diktator *Kamil*, ki je zbral v Vejih razkropljene čete, in zapodi Galce v beg. Oslobojeno je bilo mesto, toda bilo je pusto pogorišče. Zato se je hotelo obubožano ljudstvo izseliti v prazne Veje, toda Kamil je pregovoril rojake, da so ostali na mestu stare slave. Zaradi te zasluge so ga nazvali drugega utemeljitelja Rima.

Mesto je bilo le za silo popravljeno, ko so se iz nova vneli stari prepiri. Pogumna ljudska tribuna *K. Licinij Stolon* (C. Licinius Stolo) in *L. Sekstij Lateran* (L. Sextius Lateranus) sta se kar najodločneje potezala za plebejce. Toda šele potem, ko osemdesetletni Kamil opominja k zlogi, vzprejmo l. 366. patriciji zakonske načrte, katere sta nasvetovala ljudska tribuna. Najvažnejša zapoved *Licinijevih* postav je bila, da je voliti jednega konzula izmed plebejcev. Nedolgo potem se je plebejcem odprla pot do vseh državnih služeb; postavljali so jih za *pretorje* ali sodnike in *cenzorje*. Poslednji so cenili imovino državljanov, upravljali denarstvo, nadzirali нравnost državljanov ter bili upravičeni voliti senatorje. 366.

Pripoveduje se, da se je ob istem času zdajci sredi mestnega trga ugreznila zemlja in da je zazijal brezdanji prepad. Vedeži so prerokovali, da se to brezдно sklene, če vržejo Rimljani vanje to, kar jim je najdražje. «Kaj je Rimljanom dražje nego orožje in junaštvo?» vzklikne plemeniti mladenič *Mark Kurcij* (Marcus Curtius) in se zvali ves opremljen na krasno opravljenem šarci v brezдно, ki se takoj sklene za njim. Ta pripovedka nam pravi, da je prestal razpor med državljani, ko ni bilo več razlike med patriciji in plebejci. Sedaj so nastopili Rimljani junaško pot, na kateri so si osvojili Italijo in potem svetovno gospodstvo. Zloga in domoljubje, preproste šege in zmernost, hrabrost in spoštovanje bogov in postav, te kreposti so dičile Rimljane in povečale njih državo. K temu je pomogla tudi izvrstno izvečbana vojska. Razdeljena je bila na legije po 4000 do 6000 mož; vsaka legija je imela za bojni znak srebrnega orla na drogu. V strahu so imeli vojake, in kdor je prestopil povelje, kaznovali so ga s smrtjo, kdor pa se je bil hrabro, tega so odlikovali.

VI. T. Manlij Torkvat.

T. Manlij je bil potomec onega Manlija, ki je Kapitolij otel Galecev. Ob njegovem času so Galci zopet drli proti Rimu. Rimska vojska, v kateri je bil tudi hrabri in domoljubni Manlij, šla je proti njim. Ko stoje Rimljani in Galci ob reki drug proti drugemu, stopi Galec izredno velike rasti na most in pozove najhrabrejše Rimljane na dvoboj. *T. Manlij* si izprosi od poveljnika dovolitev za dvoboj, vzame ščit in bodež ter pride bahaškemu gorostasu tako blizu za kožo, da temu nič ne koristi dolgo orožje. Prebode mu vrat, sname mu z vratu verižico in jo dene sebi okolo vratu. Preveseli Rimljani odvedo zmagovalca diktatorju in mu nadenejo častno ime *Torkvat* (*Torquatus*), t. j. verigonoša. Nastopno noč so Galci odšli. Tako je Manlij oslobodil svojo domovino.

Malo potem so Rimljani pričeli vojno z *Latinci*, dosedanjsimi svojimi zavezniki. Za konzula so izvolili *T. Manlija Torkvata* in *P. Decija Musa* (*P. Decius Mus*). Ko se vojski utaborita pod *Vezuvom*, prepove Manlij pod smrtno kaznijo vsak dvoboj. Njegov sin, ki je bil odšel na pozvedbo, naleti na sovražnikovega četovodjo ter ga ubije. Nato mu vzame vojaško opravo, vrne se v tabor in ves vesel poroči očetu svojo zmago. Ali ta da takoj sklicati vojsko in deje svojemu sinu: «Ker si se bil s sovražnikom zoper mojo prepoved in se nisi pokoril vojaškemu redu, obsojam te na smrt.» Liktor pristopi, priveže obsojenca na steber in mu odbije glavo. Plakaje in neusmiljenega očeta rote zažgo vojaki truplo hrabrega mladeniča. Malo potem se vname bitka. Ko že omahuje bojna vrsta Rimljanov, posveti svečenik *P. Decija Musa* bogovom smrti; konzul sam pa moli: «Podelite zmago rimskemu narodu, a strah, groza in smrt ugonôbi njega sovražnike! Za rimski narod in rimsko vojsko se posvečujem podzemeljskim bogovom». Nato zasede brzega konja in plane v največji metež. Skoro se zgrudi smrtno ranjen. Nadejaje se gotove zmage, planejo Rimljani na sovražnika. Manlij pošlje najhrabrejše vojščake na bojišče, videč, da so Latinci utrjeni. Tako so zmagali Rimljani. Po dveletni vojni so se Latinci pokorili Rimljanom.

Ob tem času so se Rimljani tudi bojevali s *Samničani*. Ta krepki narod je domoval v Apeninah, in često so pridrle samničanske čete iz puste gorate dežele v rodovito Kampansko nižavo ter plenile po grških mestih, seособno po Neapolji in Kapui. Hrabro so se bili

Samničani, a naposled so morali venderle, kakor mnoga grška mesta v Dolenji Italiji, priznati rimsko oblast.

VII. Vojna s Tarentom. Pir.

Najbogatejše grško mesto Dolenje Italije je bilo *Tarent*. Tarenčane je skrbelo za nezavisnost, ko so videli, kako širijo Rimljani svojo oblast. Ko se je nekoč usidrilo majhno rimsko brodovje v njih pristanišči, razbila je mestna drhal, črteča Rimljane, štiri ladje. Rimljani zahtevajo, naj se jim izroče tisti, ki so povzročili napad, ali Tarenčani se porogajo poslancem; nato jim Rimljani napovedo vojno.

Pomehkuženi trgovski narod pozove podjetnega *Pira* (Pyrrhus), kralja epirskega, na pomoč. Pir pride z dobro izvežbano vojsko in dvajsetimi sloni v Italijo (l. 280.). Drzni Rimljani mu gredo naproti in udarijo pri *Herakleji* nanj. Dolgo ni bilo moči odločiti boja; naposled požene Pir svoje slone, ki so oprtiv nosili stolpe polne vojakov, in Rimljani se spuste v beg. Ali ker je kralj hotel hitro končati vojno, poslal je svojega prijatelja in govornika *Cinejo* (Cineas) v Rim, da izposluje mir. Senatorji že omahujejo, kar vstane slepi *Apij Klavdij* (Appius Claudius) in pravi: «Žal, da nisem tudi oglušil, vsaj bi ne bil čul za Rim tolikanj sramotnih nasvetov!» Iz nova osrčeni senatorji odgovore Cineji, da ne bodo sklepali miru, dokler bode stal Pir na italjski zemlji. Skoro potem pride blagi *Fabricij* (Fabricius) na čelu poslancev h kralju, da se pogodi ž njim zaradi odkupa ujetih vojakov. Pir hoče privoliti v to, ako sklenejo Rimljani mir, in se trudi z zlatom pridobiti Fabricija. Ker se mu to ne posreči, hoče ga preplašiti. Ko se razgovarjata v dvorani, odgrne se razgrinjalo in velik slon stoji za Fabricijem in mu proži rilec čez glavo. Nasmehoma deje Rimljan: «Kakor me ni oslepilo tvoje zlato, tako me ne bode preplašil tvoj slon». Pir nato dovoli ujetnikom, da smejo iti na svečanost v Rim. Na določeni dan so se zopet vsi vrnili v kraljev tabor.

Prihodnje leto zmaga Pir pri *Avskulu* (Ausculum) v Apuliji, ali pade mu polovica najboljših vojakov, tako da vzklikne: «Še jedna taka zmaga, in prepal sem!» Takrat je Pirov osebni zdravnik pisal Fabriciju, da bi za dobro plačilo zaudal svojemu gospodu. Pošteni Fabricij izroči pismo kralju, ki se ne more načuditi blagosrčnosti svojega nasprotnika. Rekel je: «Prej bode izgrešilo solnce svoj tir,

nego Fabricij poštenosti pot». Zajedno izpusti vse ujete vojake brez odkupnine. Nato se napoti v Sicilijo, da ubrani otočane silnih Kartažanov. Ali tudi tu mu ni bila sreča mila. Vrnivši se v Italijo, napade rimsko vojsko l. 275. pri *Beneventu*. Zanašal se je tudi to pot na slone. Ali Rimljani streljajo nanje goreče pušice, besne živali zdirjajo nazaj in tako zmedejo Pirovo vojsko, da ga Rimljani popolnoma pobijejo. Kralj pobegne v Tarent in se odtod nejevoljen vrne v Epir. Rimljani so si osvojili Tarent in so sedaj gospodarili vsemu polotoku do Padske nižave.

VIII. Prva punska vojna (264.—241.).

Na severnem afriškem obrežji je bila *Kartagina* najmogočnejše mesto. Kartažani ali Punci so imeli mnogo naselbin ob severni obali afriški, v Hispaniji, na Balearskih otocih, Korziki in Sardiniji ter so si hoteli osvojiti tudi otok *Sicilijo*. Toda ondotna grška mesta in sirakuški vladarji so se jim krepko postavili v bran. Pripeti se, da odslovljeni sirakužanski najemniki, ki so se zvali Martovi sinovi ali *Mamertinci*, vzamejo mesto *Mesano* in se nastanejo v njem. Tu jih je sirakužanski kralj *Hieron* (Hiero) hudo stiskal, in zato so naprosili Rimljane pomoči. Predno priteko Rimljani na pomoč, zasedejo Kartažani mesanski grad in zapro Rimljanom pot v Sicilijo. Vzlic temu pošljejo Rimljani vojsko v Sicilijo, ki zasede Mesano. Zato se je vnela l. 264. *prva punska vojna*, ki je trajala do 241. l.

Skoro so posedli Rimljani vso Sicilijo. A pri tem so se uverili, da brez vojnih ladij ni moči do cela izgnati Kartažanov. Zato zgrade 120 peteroveselnic. Za vzorec jim je rabila kartažanska ladja, katero je butnil vihar ob italsko obrežje. Na vsaki ladji so postavili zapaden most s kopiko, in ko se je približala kartažanska ladja, spustili so most, ki se je z železno kljuko močno prijel nasprotne ladje, in Rimljani so se bojevali kakor na kopnem. S to napravo je premagal konzul *K. Duilij* (C. Duilius) pri *Milah* (Mylae) prvokrat na morji gospodujoče Kartažane.

Ta zmaga je dala Rimljanom toli poguma, da so l. 256. napadli svoje nasprotnike v Afriki sami. Konzul *Atilij Regul* (Attilius Regulus) se izkrea v deželi Kartažanov in skoro stoji pred vrati glavnega mesta. Prestrašeni Kartažani naprosijo miru, toda Regul jim postavi pretežke pogoje. Zato najamejo *Ksantipa* (Xanthippus), vodjo spartanskih najemnikov, ki pobije rimsko vojsko in ujame

Regula. Kartażani odpravijo poslanca v Rim in jim pridružijo Regula, da bi pridobil svoje rojake za mir. Ali Rimljanom je odločno nasvetoval, da je nadaljevati vojno, češ, da morajo sovražniki skoro prepasti; zvest svojemu obetu se je vrnil Regul v Kartagino, kjer so ga prevarani Kartażani baje umorili jako mučno.

Nadaljevali so vojno. Na morji so zmagali Kartażani, pa tudi na Siciliji so bili na boljšem, odkar se je njih izvrstni vojskovodja *Hamilkar Barka* (Hamilcar Barcas) utaboril na gori *Ericinski* (Eryx). Ker je pošel državni zaklad, zložili so nekateri bogati Rimljani iz svojega imenja toliko denarja, da se je oborožilo novo brodovje, in s tem je *K. Lutacij Katul* (C. Lutatius Catulus) l. 241. odločno zmagal pri *Egatskih otokih*. Sedaj se je sklenil mir. Kartażani so plačali veliko odškodnino in prepustili Rimljanom Sicilijo, ki se je izpremenila v *prvo rimsko provincijo*. Malo potem so Rimljani posedli tudi *Sardinijo* in *Korziko* ter ukrotili *Ilirce*, ki so domovali ob vzhodni obali Jadranskega morja in kot gusarji nadlegovali rimske trgovce; naposled so posilili *Galce* okolo Pada ter svojo državo razširili do podnožja Alp.

241.

IX. Druga punska vojna (218.—201.).

1. Hanibal.

Leta 236. pošljejo Kartażani svojega vojvodo *Hamilkarja Barko* v Hispanijo, da bi si osvojil deželo in nadomestil izgubo Sicilije, Sardinije in Korzike. Ko hoče odpluti, tedaj ga devetletni sinček *Hanibal* (Hannibal) srčno naprosi, naj ga vzame s seboj. Oče dovoli, ali pred odhodom ga odvede k žrtveniku, in tukaj mu mora sinček slovesno priseči, da bode sovražil Rimljane, dokler bode živ. Hamilkar Barka in njegov zet *Hasdrubal* (Hasdrubal) si osvojita deželo do Ebra. Hasdrubal bi bil preobladal tudi ostali del Hispanije, da se zavidni Rimljani niso ustavili rastoči moči Kartażanov. Sklenili so zavezo z mestom *Saguntom* (Saguntum) in prepovedali Hasdrubalu, da bi šel z vojsko čez reko. Po Hasdrubalovi smrti izvolijo častniki junaškega *Hanibala* za vojvodo. On zasede in vzame utrjeni Sagunt. Rimski poslanci so zahtevali v Kartagini, da se jim izroči Hanibal. Ker jim to Kartażani odklonijo, vname se *druga punska vojna*, ki je trajala od 218. do 201. leta.

Hanibala je prištevati največjim vojskovodjam starega veka. Ni ga bilo drznejšega in vztrajnejšega vodje; hitro se je zavedel

v vseh nevarnostih, noben napor ga ni utrudil. Lahko je trpel mraz in vročino, žejo in glad in nobene prednosti ni hotel imeti pred svojimi vojaki. Kakor je bil pogumen, tako je bil tudi oprezen. Dobro je preudaril vse okolnosti in izvrstno umel v vojni zvijačno prekositi nasprotnika.

2. Prvi dve leti vojne.

Hanibal je sklenil napasti Rimljane v Italiji sami. Šel je s pešci, konjiki in mnogimi sloni čez Pireneje, Rodan in dospel meseca oktobra l. 218. do podnožja *Alp*. Neprestano se vojskujoč s planinci, hodil je petnajst dnij po snežninah, ledeninah in ob strmih prepadih, v katere se je zvalilo mnogo ljudij in živalij, in prišel s precej zmanjšano in utrujeno vojsko v Padsko nižavo. Konzul *P. Kornelij Scipijon* (*P. Cornelius Scipio*) ga pričaka s svojo konjico ob Ticinu, toda Hanibal ga zadrevi v beg; istotako drugega konzula *Sempronija* (*Sempronius*), ki je pritekel Scipijonu na pomoč, ob Trebiji. Ravnokar pokorjeni Galci se sedaj pridružijo zmagovalcu.

Spomladi l. 217. pride Hanibal preko Apenin v poplavljeno porečje Arnovo. Brez počitka in pokoja morajo njegovi vojaki štiri dni in štiri noči gaziti po vodi. Hanibal, izgubivši mnogo vojakov, jezdil je na jedinem slonu, ki mu je ostal, toda oslepel je v kužnem zraku na jednom očesi. Po kratkem počitku se Hanibal približa *Trazimenskemu jezeru* (l. *Trasimenus*) in razpostavi svoje vojake na višinah, ki oklepajo malo ravnico malone do cela. Konzul *Gaj Flaminij* (*C. Flaminius*), nepremišljeno hlepeč po lahki zmagi, gre naglo za njim in privede vojsko v ravnico, ne da bi bil zaradi goste megle zapazil sovražnikov, ki so bili zasedli višine. Ko stoji rimska vojska v ravnici, ukaže svojim konjikom zapreti vhod v sotesko, drugim vojakom pa planiti z višine na presenečene Rimljane. Jeden prvih pade Flaminij; nekateri se obrnejo k jezeru, jedinemu nezasedenemu kraju, in se potope v njem, drugi obleže na bojišči. Vsa rimska vojska je bila uničena. Videti je bilo, da pade Rim, zakaj odprta je bila pot v Lacij; toda Hanibal si je hotel prej pridobiti rimske zaveznike in zato je krenil v Apulijo.

V tem nevarnem času so Rimljani postavili opreznega *K. Fabija Maksima* (*C. Fabius Maximus*) za diktatorja, ki se je izogibal vsaki bitki in oprezno sledil svojemu nasprotniku po višinah. Malo zadovoljni s takovim vojskovanjem, nazivljali so ga njegovi vojaki zbadljivo Kunktatorja, t. j. obotavljavca, in to ime mu je pozneje ostalo

kot časten priimek. Nekoč obkoli punskega vojskovodjo v neki soteski. Ali zvit Hanibal si izmisli lest. Nekaterim volom dá na roge privezati suhljad, ponoči jo prižgati in gnati besno živino na višine, katere so zasedli Rimljani. Meneč, da namerja Hanibal uiti preko gorâ, privede Fabij na višino oddelek, ki je stražil nad vhodom v sotesko; nato ostavi Hanibal brez ovire s svojo vojsko sotesko. Prepozno spozna Fabij Hanibalovo zvijačo. Zaradi tega so bili Rimljani še menj zadovoljni s svojim vojskovodjo. Kakor vojaki, tako je nepremišljeno sodil celo njegov podpoveljnik *M. Minucij* (*M. Minucius*); ta je izposloval, da se mu je izročilo poveljstvo nad polovico vojske. Koj pohiti nizdolu in napade Hanibala, a ta ga zvrabi v zasedo in popolnoma obkoli. Izgubil bi bil vso vojsko, da mu ni Fabij pritekkel na pomoč. Osramočen je združil Minucij svoj vojni oddelek z oddelkom vrhovnega poveljnika.

3. Bitka pri Kanah.

Za l. 216. so izvolili Rimljani za konzula opreznega *L. Emilija Pavla* (*L. Aemilius Paulus*) in silovitega *K. Terencija Varona* (*C. Terentius Varro*). Varon je s svojo preneglostjo provzročil bitko pri *Kanah* (*Cannae*) ob Avfidu. Tu so bili Rimljani popolnoma pobiti. Španski in galski konjiki v Hanibalovi vojski so se silovito drevili proti rimski konjici in jo zapodili v beg, toda rimski pešci so se bili junaški. Sedaj jih napade zmagovita punska konjica od zadi in jih popolnoma obkoljene do cela potolče. Ko se zmrači, uničena je vsa rimska vojska: 70.000 bojevnikov pokriva bojišče. Ali tudi sedaj niso obupali Rimljani. Hanibal, ki je v tej bitki tudi izgubil mnogo vojakov, ni se drznil iti na Rim. Njegov podpoveljnik *Ma-harbal* mu reče: «Naj grem s konjico naprej, ti teci za mano, in v petih dneh bodeš obedoval na Kapitoliji». Toda Hanibal je ravnal drugače. Ponudil je senatu mir, ta pa mu je odgovoril, da ne bode sklepal miru, dokler stoji še jeden Kartazan na zemlji italski. Ta stanovitost rimskega senata in zloga in požrtvovalnost naroda so rešile rimsko državo.

4. Obrat vojne sreče.

Hanibal je bil na vrhunci svoje sreče. Dolenja Italija mu je pripadla, Sirakužani in Macedonci so se zavezali s Kartazani. Toda skoro se je obrnila sreča, ker niso Kartazani izdatno podpirali svojega vojskovodje. Že v poslednjem letu je potolkel *M. Klavdij Marcel*

(M. Claudius Marcellus) Hanibala pri *Noli* (Nola) v Kampaniji. Prepeljal se je potem v Sicilijo in zasedel mesto Sirakuze. Tu je živel matematik *Arhimed* (Archimedes), ki je izunil strašne bojne stroje, s katerimi je prizadeval Rimljanom mnogo škode. Šele po triletnem obleganju so Rimljani vzeli mesto (212.). Marcel je svojim vojakom naročil, naj varujejo slavnega Arhimeda. Ali nekov rimski vojak je pridrl v sobo, ko je Arhimed globoko zamišljen črtal geometriške slike na tla, s peskom posuta. «Glavo mi vzemi, a slik mi ne teptaj!» zakriči nanj, ali surovi vojak mu razkolje glavo. V poslednjem letu so oblegali Rimljani nezvesto Kapuo v Kampaniji. Hanibal je hotel osloboditi bogato mesto tako, da je šel s svojo vojsko proti Rimu. Strah in groza izpreletita Rimljane, ko počí glas: «Hanibal stoji pred vrati!» Toda oblegovalci se niso genili od Kapue; Hanibal se je vrnil v Kampanijo, ne da bi bil napal Rima, in malo potem so vzeli Rimljani Kapuo.

Hanibal se je zanašal samo na *Hasdrubala*, svojega brata in poveljnika v Hispaniji, da mu pride z vojsko na pomoč. Proti temu se je vojskoval *P. Kornelij Scipijon*, sin onega Scipijona, ki je bil ob Ticinu pobit. Bistroumen vojskovodja, liki Hanibal in velikodušen in milostiv, se je Špancem skoro priljubil. Premagal je tudi Hasdrubala, toda pota v Italijo mu ni mogel ustaviti. Hasdrubal je gnal svojo vojsko preko Pirenej in Alp po tisti poti v Italijo, po kateri je šel deset let prej njegov brat. Rimu je pretila iz nova poguba, če se združita brata. Ali Rimljani so ujeli vse sle, katere je pošiljal Hasdrubal svojemu bratu, in Hanibal ni prejel nobenega poročila.

207. Hasdrubal pride l. 207. v Umbrijo do reke *Metavra* (Metaurus), a tukaj ga ustavi rimska vojska. Hasdrubal je bil pobit in je junaški umrl na bojišči. Težko je pričakoval Hanibal v Apuliji svojega brata. Sedaj ukaže konzul *Klavdij Neron* (Claudius Nero) vreči Hasdrubalovo glavo v tabor Hanibalov. Videč glavo svojega brata, vzklikne globoko ganjeni vojskovodja: «Sedaj vidim usodo Kartagine!» —

5. Bitka pri Zami in konec vojne.

- Osvojivši si Hispanijo, odpluje Scipijon l. 204. v Afriko, kjer se mu pridruži *Masinisa* (Masinissa), kralj zapadne Numidije. Kartazane je spravil v toliko stisko, da so pozvali Hanibala iz Italije na pomoč. Sluteč pogubo, ostavi Hanibal težkega srca deželo, v kateri
202. je tolikrat zmagal. Pri *Zami* (Zama) je bila l. 202. odločilna bitka. Prej je Hanibal povabil svojega nasprotnika na besedo, in Scipijon

je vzprejel povabilo. Slavna vojskovodji sta se sešla nekje na griči vpricho obeh vojskâ. Malo časa sta molče zrla drug drugega, potem jame Hanibal nagovarjati Scipijona, naj sklene mir. Pogovor ni bil uspešen, ker je rimski vojskovodja preveč zahteval; morala je torej odločiti bitka. Hanibal je bil premagan in je svojim rojakom nasvetoval, naj sklenejo mir tudi s težkimi pogoji. Kartagina je morala ustopiti Hispanijo in izročiti Rimljanom skoro vse bojne ladje; tudi je obljubila petdeset let plačevati davek in se zavezala, da brez dovolitve Rimljanov ne začne nobene vojne. Rimljani so priredili Scipijonu sijajen triumf in mu dali častni priimek «Africanus».

6. Hanibalova smrt.

Hanibal je delal odsihdob neumorno na to, da si potrta Kartagina zopet opomore s koristnimi napravami in skupnimi zavezniki proti skupnemu sovražniku. To spoznavši, zahtevali so Rimljani, da se jim izroči Hanibal. Ta pa pobegne k mogočnemu sirskega kralju *Antijohu III.* in ga pregovori, da napade Rimljane. Ali tudi Antijoha so Rimljani potolkli in ga prisilili, da jim je moral ustopiti vsa svoja posestva v Mali Aziji. Nadalje jim je moral obljubiti, da jim izroči Hanibala. Nato je Hanibal zbežal v Bitinijo h kralju *Pruziji* (Prusias). Ko pa rimski poslanci zahtevajo tudi od njega, da jim izroči 76 letnega starčka, dovoli jim obkoliti grad, v katerem je bival Hanibal. Da ne pride živ smrtnim sovražnikom v pest, izpije strup, katerega je s sabo nosil v otlem pečatnem prstanu, in pravi: «Bodisi, osloboditi hočem Rimljane strahu, če ne morejo čakati smrti starčka». Istega leta (183.) je umrl tudi njegov slavni nasprotnik Scipijon.

183.

X. Tretja punska vojna (149. — 146.).

Leta 146. je *tretja punska vojna* pogubila Kartagino. Ponižano mesto se je bilo namreč sčasoma zopet vzdignilo do blaginje, in njega rastoča moč je iz nova vzbujala strah Rimljanom. Takrat je slul v Rimu *M. Porcij Katon* (M. Porcius Cato), preprost in strog mož, ki se je goreče trudil, da bi odpravil rastočo razkošnost. Menil je, da preti Rimu nevarnost, dokler stoji Kartagina. Vsak govor je končal z besedami: «Sicer pa menim, da je treba razdejati Kartagino». Nekoč prinese v senat nekoliko smokev, in ko se senatorji čudijo njih svežosti in lepoti, pravi: «Šele pred tremi dnevi so jih utrgali v Kartagini, in tako majhen je prostor, ki nas loči od zakletih sovražnikov».

Numidski kralj je s podporo Rimljanov napadal zemljo kartaginsko; Kartażani so se pritoževali v Rimu, zakaj brez dovolitve Rimljanov niso smeli začeti vojne. Ker pa je rimski senat zavrnil njih tožbo, zgrabili so za orožje, da si ohranijo svojino.

To je napotilo Rimljane, da so jim l. 149. napovedali vojno. Silno prestrašeni Kartażani obetajo pokornost in pošljejo 300 dečkov iz najjimenitnejših rodbin v talbo. Vzlic temu se izkrea rimska vojska v Afriki. Konzula zahtevata, naj jima izroče orožje in bojne priprave. Tudi temu ukazu se pokore Kartażani. Šele sedaj jim ukažeta, naj gredo iz mesta in se naselijo na drugem kraju, toda ne blizu morja. Temu trdosrčnemu povelju pa se ni pokorilo brezbrambno mesto. Obupni in silno razburjeni meščani sklenejo rajši umreti nego oditi s tal mile domovine. Nepopisno goreče so se noč in dan pripravljali na boj. Podirali so hiše in palače in jemali grede za ladje; celo od zlata in srebra so kovali orožje, ženske so si postrigle kite in sple-tale tetive od njih. Dve leti so se hrabro branili Kartażani. Sedaj izvolijo Rimljani mladega *P. Kornelija Scipijona Emilijana* (Aemilianus) za konzula in mu izroče vrhovno poveljstvo. Scipijon oklene 146. mesto na suhem in na morji in ga naposled l. 146. po ljutem populičnem boji vzame naskokoma. Kartażanski poveljnik *Hasdrubal* se umakne s svojo obitelji in malo četo v grajsko svetišče. Ko pa njegovi vojaki, oslabei od gladu, obupajo in zažgo svetišče, zbeži k zmagovalcu ter ga kleče prosi milosti. Ali njegova žena ni hotela preživeti pogube Kartagine in je skočila s svojimi otroki v plapolėči ogenj. Sedemnajst dnij in nočij je gorelo mesto, in ko je ogenj pojenjal, preorali so pogorišče in tako naznačili, da bodi vekomaj pušča. Zmagovalcu so dali častni priimek «*Africanus minor*» (t. j. mlajši), in zemlja kartaginska se je izpremenila v rimsko provincijo Afriko.

Leta 146. so Rimljani razdejali bogato trgovinsko mesto *Korint* in uvrstili Grško med rimske provincije.

XI. Marij in Sula. Prva državljanska vojna.

Okolo 100. leta pred Kristom sta živelā v Rimu slavna in častilakomna vojskovodji, ki sta hlepela po najvišji oblasti. Jeden je bil *Gaj Marij* (C. Marius), drugi *L. Kornelij Sula* (L. Cornelius Sulla).

Marij, sin kmetskih roditeljev, vzrasel je skoro brez pravega pouka. V mladih letih je šel k vojakom in se često poslavlil kot hraber

in spreten vojščak. Bil je zarobljen in trden kakor železo. Kot ljudski tribun je bil malo priljubljen pri plemenitnikih, a tem bolj pri ljudstvu. Zato je izvolila narodna skupščina nepodkupnega moža l. 107. za konzula, da dovrši *vojno z Jugurto* (Jugurtha).

1. Vojna z Jugurto.

Zviti in brezvestni *Jugurta* je bil vnuk Masinisov. Pomoril je svoja bratranca *Adherbala* (Adherbal) in *Hiempsala* (Hiempsal) ter se polastil numidskega prestola. Ker so bili Rimljani vrhovni oblastniki Numidiji, napovedali so mu vojno. Ali prekanjeni *Jugurta* je podmitil konzula in sklenil ž njim mir, sramoten za Rimljane. Sedaj ga pozovejo v Rim, da se opraviči. Pride in prinese s seboj mnogo denarja in daril ter ž njim podkupi mnogo senatorjev; vrhu tega se vede tako nesramno, da ga izženo in mu iz nova napovedo vojno. Odhajajoč je baje vzkliknil: «O Rim, ves si na prodaj, samo kupca je treba!» Konzul *Metel* (Metellus) ga je pobil in prisilil, da je pobegnil k svojemu tastu *Bokhu*, kralju mavretanskemu. Potem je izročil Mariju poveljstvo. Ta se je obnesel kot spreten vojskovodja, toda slavo te vojne je moral venderle deliti s svojim podpoveljnikom *L. Kornelijem Sulo*, ki je bil ujel *Jugurto* l. 105.

105.

2. Vojna s Cimbri in Tevtoni.

Marijevo ime je zaslulo še bolj v nastopni vojni. Rimljani so se sčasoma sešli s keltskimi razrodi v Alpah, sosebeno s Tavriščani, ki so domovali na Koroškem in Štajerskem. Ko je bil konzul *Papirij Karbon* (Papirius Carbo) v njih deželi na vojni, pridrli so l. 113. iz severa germanski *Cimbri* in ga potolkli pri *Noreji* (Noreia, Neumarkt na Štajerskem), ko jim je hotel ravno ustaviti pot. Nato krenejo v Galijo in prete odtod Rimljanom s pogubo. Silen strah obide Rimljane. Ljudstvo izvoli petkrat zaporedoma Marija za konzula in vojnega nadpoveljnika. Ta je moral svoje vojščake najprej privaditi groznemu pogledu sovražnikov, ki so jim podirali srea. Cimbri so bili namreč velike rasti in močni kakor orjaki; nosili so živinske kože in železne oklepke ter se bojevali s ščiti, visokimi kakor mož, z dolgimi meči in težkimi bati. Njim so se pridružili *Tevtoni*, drug germanski narod. Toda skoro potem so se razdvojili, in vsak narod je odšel po drugem potu v Italijo, *Tevtoni* ob Ligurski obali, *Cimbri* preko Tirol. Marij jih doide pri *Akvah Sekstijah* (Aquae

102. Sextiae, sedaj Aix v Provansi) in jih l. 102. popolnoma potolče; nato odhiti v Padsko nižavo, kamor so že pridrli Cimbri, in jih v nastopnem letu pobije pri *Verceluh* l. 101. Sedaj so izvolili Marija, rešitelja Italije, šestič za konzula in mu dali častni priimek: «Tretji utemeljitelj Rimskega mesta».

3. Vojna z Mitradatom in prva državljanska vojna.

Toda skoro potem je imenitni Sula Mariju otemnil slavo. Sula je bil v marsičem Marijev nasprotnik. Slul je po grški omiki in živel razkošno, vendar je bil kakor Marij podjeten in krepkovoljen. Njegovi prijatelji so izposlovali, da je bil izvoljen za konzula, in senat mu je poveril vodstvo vojne s pontskim kraljem *Mitradatom* (Mithradates). Ta krepki a krvoločni knez bi bil namreč rad zavladal vsi Mali Aziji; radostno so ga vzprejeli deželani kot rešitelja izpod rimskega jarma in so po njegovem povelju podavili malone vse Rimljane, živeče v Aziji. Tudi Grke je pozval, naj otresejo rimski jarem, in ugodili so pozivu. Sula je hotel ravno odpluti iz Dolenje Italije in iti na krutega sovražnika, ko počí glas, da mu je narodna skupščina odrekla vrhovno poveljstvo in je izročila Mariju samemu. Nato žene Sula svoje legije proti Rimu in ga obsede. Marij uteče na ladjo; blizu mesta *Minturen* (Minturnae) se skrije svojim preganjalcem v barji; toda tu ga zasačijo in odvedo v ječo. Nekemu cimberskemu robu se je ukazalo, naj ga umori. Marij ga strmo pogleda in zavpije z grmečim glasom nanj: «Človeče, pa ti se drzneš ubiti Marija?» Meč pade barbaru iz roke, in Marij zbeži v Afriko.

87. Ko Sula uredi razmerje v Rimu, napoti se l. 87. na Grško. Tu si osvoji Atene, pobije Mitradatovo vojsko v dveh bitkah in Grecijo zopet zavojuje rimski oblasti. Mitradat je moral Rimljanom vrniti vsa osvojena mesta in jim izročiti vojno brodovje. Potem se je Sula vrnil v Italijo.

V Rimu so bili med tem grozoviti boji. Narodna skupščina je po Sulovem odhodu Marija pozvala domov. Prišedši v Italijo, nabere Marij vojščakov izmed sužnikov in zadolženih privržencev ter jih odvede proti Rimu. Izstradano in zbegano mesto se mu uda, in sedaj se Marij strašno osveti svojim nasprotnikom. Mnogo odličnih imenitnikov dá umoriti, njih hiše opleniti in jim vzeti imovino. Marij je bil sedmič izvoljen za konzula. Toda zdravje njegovo se je toli shujšalo, da je umrl v početku leta 86. Ko se Sula izkrea l. 83. v Brundiziji, pridruži se mu mladi *Gnej Pompej* (Gnaeus Pompeius)

in mu privede vojsko, katero je sam nabral. Sula pobije svoje nasprotnike in jih strašno kaznuje. Okolo 5000 Rimljanov dá umoriti ali izgnati in razdeliti njih imovino med vojščake. Da uredi državo, izvolili so ga za diktatorja; toda za nekoliko let se odpove diktaturi. Živel je zasebno do l. 78. Sreča mu je bila mila do smrti, celo mrtvemu truplu so izkazali senatorji in narod najvišjo čast. 78.

XII. Pompej in Cezar. Druga državljanska vojna.

1. Pompej.

Med vsemi Sulanci se je najbolj poslavil *Pompej*. Malone še mladeniču so mu priredili zaradi uspešnega vojskovanja triumf, in Sula mu je nadel častni priimek «Veliki». Sreča je bila slavo-hlepnemu možu izredno mila. Najprej je ukrotil Špance, ki so se z ubežnimi Marijanci vzdignili zoper Rim. Tedaj so prijeli za orožje mnogobrojni sužniki, ker se je trdosrčno ravnalo ž njimi. Mnoge izmed njih so izučevali za gladijatorje, t. j. za borilce, da so razveseljevali Rimljane v amfiteatrih; tukaj so se borili na ravnem prostoru, posutem s peskom (arena), ali sami s seboj ali pa z zverinami, n. pr. z levi in tigri. Nekoč ubegne iz kapuanske borilnice nekoliko gladijatorjev, katerim se pridružijo mnogi sužniki, in te tolpe pobijejo pod vodstvom *Špartakovim* (Spartacus) več rimskih vojskâ. Šele *Liciniju Krasu* (Licinius Crassus) se posreči, pobiti upornike. Majhen oddelek ubežnih sužnikov je zbežal v alpske dežele, toda naleteli so na Pompeja, vračujočega se iz Hispanije, in ta jih je popolnoma potolkel.

L. 67. poverijo Pompeju vodstvo druge vojne. Zbok državljanskih vojskâ so se morski razbojniki tako pomnožili, da plovstvo na Sredozemljskem morji ni bilo več varno. Razbojniki so imeli nad tisoč ladij, s katerimi so zajemali žitne ladje in plenili po primorskih deželah. Pompej gre nanje in jih v treh mesecih užuga, njih ladje uniči in razdene zavetišča. Trgovina in promet sta se iz nova razcvitala po vsem Sredozemljskem morji. 67.

Zaradi tega je bil Pompej ljubljenec rimskega naroda, ki mu je tudi poveril vrhovno poveljstvo vojne z Mitradatom. Ta je namreč zopet prijel za orožje in se zoper Rimljane zavezal s svojim zetom *Tigranom* (Tigranes), kraljem armenskim. Konzul *Lukul* (Lucullus) premaga oba kralja; Pompej ju iz nova potolče in celo pridere do Kavkaza. Mitradat pobegne na Tavridski Herzonez, da si oboroži

novo vojsko. Ali ker se mu je uprl rodni sin *Farnak* (Pharnaces), ukaže nekemu Galcu, da ga prebode z mečem (63.). Nato se vrne Pompej v Rim, kjer poslavi, opravljen z opremo Aleksandra Velikega, zmago s toli sijajnim vhomom, da kaj takega še ni videlo Rimsko mesto.

2. Zarota Katilina.

Dočim se je Pompej bojeval v Aziji, osnoval je Katilina za rimsko državo nevarno zaroto. V Rimu je bilo mnogo izprijenih mladeničev, ki so zapravili svoje imenje ter hoteli brez strahu in srami pôtém zločinstva dospeti do bogastva in oblasti. Takov je bil tudi *L. Sergij Katilina* (L. Sergius Catilina), ki se je l. 63. zarotil z zlobnimi tovariši; namerjali so podreti vlado, zažgati mesto, moriti meščane, v splošni zmedi opleniti bogatine in si osvojiti vrhovno oblast. Malo da se jim ni posrečila ta namera. Toda *M. Tulij Ciceron* (M. Tullius Cicero), slavni govornik in konzul tega leta, odkril je še o pravem času zaroto in razodel senatu hudobne naklepe. Katilina ostavi mesto in nabira oborožene čete, da bi ž njimi začel očito vojno z Rimom. Toda Rimljani pošljejo vojsko za njim, ki premaga sovražnike pri *Pistoji* (Pistoia) v Etruriji. Katilina sam je bil po obupnem boji ubit. Nekatero njegove privržence so po nasvetu Ciceronomem v Rimu usmrtili. Senat je nadel Ciceronu priimek: «Oče domovine».

3. Gaj Julij Cezar in prvi triumvirat.

Vrnivši se iz Azije, sklenil je Pompej prijateljstvo z *Gajem Julijem Cezarjem* (Gaius Julius Caesar).

Cezar je bil plemenitega rodu (pod. 45.). Ze v mladih letih ga je dičila brza razsodnost in bistrournost. Njegova izvrstna mati *Avrelija* (Aurelia) ga je naučila prijaznega in uljudnega vedenja, zato so ga imeli povsod radi. Slabo zdravje si je s telesnimi vajami tako okrepil, da je v vojni lahko trpel vse težave. Po ničemer ni hlepel tako, kakor po slavi. Prišedši nekoč v majhno vas, rekel je svojim spremeljevalcem: «Rajši bi bil tu prvi, nego v Rimu drugi». V *Gadah* (Cadiz) je stopil v svetišče, kjer je stala poleg drugih tudi soha Aleksandra Velikega. Solznih očij je vzkliknil: «Aleksander si je že v mojih letih osvojil svet, a jaz nisem storil še ničesar!»

Cezar je bil Marijev sorodnik in pristaš ljudske stranke. Sula ga je hotel zaradi tega umoriti, toda njegovi velemožni sorodniki so mu izprosili milosti. Sula ga je pomilostil, rekoč: «Imejte ga, a vedite, da v

tem mladeniči tiči mnogo Marijev!» Cezar je nato odpotoval na otok Rod h grškim učiteljem, da bi se učil govorništva. Spotoma ga ujamejo morski razbojniki in zahtevajo dvajset talentov odkupnine. «Kaj!» pravi Cezar, «za moža, kakeršen sem jaz, samo dvajset talentov? Petdeset vam jih dam.» Nato odpošlje svoje spremljevalce po zahtevano vsoto.

Pod. 45. Cezar.

V tem se je vedel na ladji kakor poveljnik, ne pa kakor ujetnik. Kadar je hotel spati, ukazal je razbojnikom molčati. Časih jim je čital svoje pesmi, in če jih niso hvalili, zažugal jim je: «Zato vas dam križati, kadar bodem prost». Toliko da jim odšteje visoko odkupnino, nabere nekaj ladij, pohiti za njimi, ujame jih in jih dá pribiti na križ. V Rimu je mnogo žita razdajal med ljudstvo in prirejal krasne igre; tako je bil naposled ljubljenec narodov, a zbok tega

je tudi zabredel v velike dolgove. Potem je odšel kot namestnik v Hispanijo, kjer se je poslavil in obogatil.

60. Vrnivši se v Rim, sklenil je l. 60. s *Krasom*, najbogatejšim Rimljanom, in *Pompejem*, kateremu je dal svojo hčer Julijo za ženo, zavezo, imenovano *prvi triumvirat* (trovladje). Ti trije možje so sklenili vladati, ne oziraje se na senat, zato so si dali podeliti od ljudstva službe in dostojanstva: Cezar je dobil namestništvo v Galiji, nekoliko pozneje Pompej v Hispaniji in Kras v Siriji. Trem oblastnikom malo priljubljeni Ciceron je moral iti v pregnanstvo.

4. Cezar v Galiji.

58. Samo jugovzhodni del Galije so imeli Rimljani takrat v svoji oblasti; vse druge pokrajine je pridobil Cezar. Leta 58. odide v svojo provincijo. Nezloga med galskimi plemeni mu je delo nekoliko olajšala. Najprej premaga *Helvečane*, ki so bili ostavili svojo gorato domovino in si iskali druge v Galiji. Potem plane na *germanska* plemena, katera je bil privedel *Ariovist* (Ariovistus) preko Rena v Galijo. Naposled spokori tudi galska plemena; gre celó dvakrat preko Rena v Germanijo in se izkrea v Britaniji. V tem so se vender zložili Galci in postavili proti Cezarju ogromno zvezno vojsko, katero je vodil knez *Vercingetorig* (Vercingetorix). Toda prepozno je bilo. Cezar premaga l. 52. pri *Aleziji* (Alesia) blizu Dižona ustaško vojsko ter jo uniči. V tej vojni, katero je popisal sam, osvojil si je Galijo in pridobil dobro izvežbano in zvesto udano vojsko; nje cvet so bili stari legijonarji, pripravljene za vsako podjetje.

5. Druga državljanska vojna.

Cezarjeve zmage niso bile po volji Pompeju, ki je bil ostal v Rimu, zakaj otemnile so njegovo slavo. Ko umre tudi Julija, žena njegova, in ko so Krasa v neki bitki v Mezopotamiji ubili, omrznilo je prijateljstvo med oblastnikoma tolikanj, da sta si bila skoro huda sovražnika. Pompej je dognal, da je senat ukazal Cezarju, naj odsluvi vojsko in se odpove namestništvu v Galiji; ako bi se pa ne pokoril temu ukrepu, oklical bi ga za sovražnika domovine. Toda Cezar se ni pokoril, temveč prevedel je svoje navdušene legije preko Rubikona, mejne rečice svoje pokrajine, rekoč: «Kocka je padla». Tako se je pričela druga državljanska vojna.

Po bliskovo je hitel Cezar v Rim, dočim so Pompejeveci zapustili mesto in iz Brundizija pobegnili na Grško. Brez boja se

je Cezarju udala Italija. Odtod je hitel v Hispanijo, kjer so stale najhrabrejše legije Pompejeve. Cezar je rekel: «Najprej hočem premagati vojsko brez vojvode in potem vojvodo brez vojske». Zmagovito vrnivši se v Rim, gre takoj na svoje nasprotnike na vzhodu. Pompej je stal s svojo vojsko pri Dirahiji in blizu tu se je utaboril tudi Cezar. Vender se je moral po krvavih neuspešnih bojih umekniti v Tesalijo. Pompejeva vojska je šla za njim, ali Cezar jo je l. 48. pri *Farzalu* (Pharsalus) popolnoma potolkel. Pompej je zbežal v Egipt, češ, da ga prijazno vzprejme mladi kralj *Ptolomej Dijoniz* (Ptolomaeus Dionysus), ker ga je posadil na prestol. Toliko pa da stopi pri Peluziji na kopno, umore ga na povelje kraljevih varuhov. Ko se nekoliko dnij pozneje Cezar izkreca v Aleksandriji, prineso mu glavo nekdanjega prijatelja. Milo jokaje se obrne na stran. Poleg kralja posadi tudi njegovo sestro *Kleopatro* (Cleopatra) na prestol. Iz Egipta je odhitel v Azijo, kjer bi bil Mitradatov sin *Farnak* (Pharnaces) rad obnovil kraljevstvo svojega očeta. Cezar ga užuga v petih dneh ter zmago senatu kratko poroči: «Prišel sem, videl in zmagal». Nato se vrne v Rim.

V tem so se zbrali Pompejevci v Afriki, ali Cezar jih je premagal v bitki pri *Tapsu* (Thapsus). Pompejeva sinova Gnej in Sekst sta zbežala v Hispanijo, kjer sta nabrala še jedno vojsko. Tudi tja gre Cezar za njima in ju l. 45. popolnoma pobije v ljuti bitki pri *Mundi* (Munda) blizu Sevilje. Med vsemi bitkami, kar jih je bil, bila je ta najhujša. Njegovi vojaki so se že umikali, ko je zdajci vzkliknil: «Bodi torej ta dan zadnji mojega življenja!» in udaril je z golim mečem na sovražnike. Vojaki so se iz nova pognali naprej in naposled premogli sovražnike. Cezar sam je dejal pozneje: «Bil sem se često za zmago, pri Mundi pa za življenje». Ta bitka je končala drugo državljansko vojno.

6. Cezarjeva samovlada in smrt.

Cezar je bil sedaj samovladar in gospod rimski državi. Vojska, senat in ljudstvo, vsi so se ravnali po njegovih poveljih. Imenovali so ga za dosmrtnega diktatorja, on sam se je nazval «imperator» in je dal novce kovati s svojo podobo. Ker so se Rimljani pri štetju let uštevali, popravil jim je koledar: odmeril je navadnemu letu 365 dnij in dodal vsakemu četrtemu letu po jeden prestopen dan. Ta koledar se zove julijski. Mesec, katerega se je porodil, zval se je po njem julij. Napravil je mir in red med državljani ter vladal milo in

pravično. Toda republikancev ni mogel potolažiti. Zarotili so se zoper njega; glavni zarotnik je bil *Gaj Kasij* (Gaius Cassius). Njemu se je pridružil tudi blagi *Mark Junij Brut* (M. Junius Brutus), katerega je Cezar ljubil kakor sina. Dne 15. marcija 44. leta je bil sklican v gledališči Pompejevem senatski zbor. Grozne sanje so plašile *Kalpurnijo* (Calpurnia), ženo Cezarjevo; zato je naprosila svojega moža, naj ostane ta dan doma. Na poti v gledališče mu izroči prijatelj pismo, v katerem je bila odkrita vsa zarota. Cezar je shrani, ne da bi je prečital. Toliko da sede na zlati prestol pod kip Pompejev, prigneto se zarotniki z bodali pod plašči okolo njega. Divji Cimber mu strga togo z rame, drugi planejo z golimi bodali nanj. Ko zapazi Cezar med morilci tudi Bruta, vzdihne bridko: «Kaj tudi ti, sinko moj?» To reki si zavije togo okolo glave in se triindvajsetkrat ranjen zgzru di mrtev na tla.

XIII. Antonij in Oktavijan. Tretja državljanska vojna.

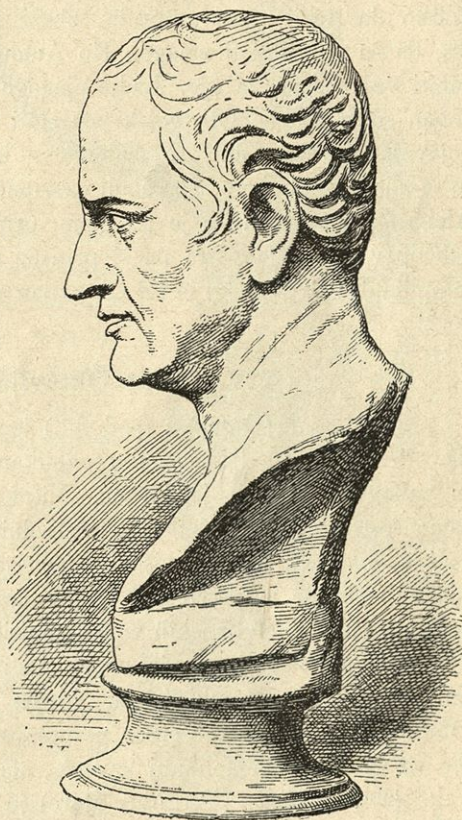
1. Drugi triumvirat.

Po Cezarjevi smrti so nastale nove zmede v rimski državi. Ker zarotniki niso vedeli, kaj bi počeli, hotel se je Cezarjev pristaš in konzul *M. Antonij* (M. Antonius) polastiti vrhovne oblasti. Postavil je truplo umorjenčeve na Velikem trgu na ogled, hvalil z živo besedo njegove velike zasluge, prečital oporoko njegovo in omenil obilih darov, katere je Cezar oporočil vojakom in meščanom. Besede Antonijeve so ljudstvo tolikanj razdražile, da so preplašeni morilci pobegnili iz mesta. Toda le malo časa je bil Antonij prvak v državi. Cezar je namreč posinil in podedičil *Oktavija* (Octavius), devetnajstletnega vnuka svoje sestre. Ta je sedaj prišel v Rim in si nadel ime *Kaj Julij Cezar Oktavijan* (Octavianus). Darežljivi mladenič se je vedel tako modro in oprezno, da je zase pridobil senatorje in ljudstvo. Antonij, videč, da ga je Oktavijan otemnil, dal si je od narodne skupščine podeliti Galijo cisalpino, kamor se je takoj napotil. Nato je senat očito prestopil k Oktavijanu ter M. Antonija oklical za izdajalca domovine. Ta ukrep je dognal Ciceron, katerega je bil že Cezar pozval iz pregnanstva. Nato je odšla vojska pod poveljstvom konzulov *Hircija* (Hirtius) in *Panze* (Pansa), katerima se je pridružil tudi Oktavijan, v Galijo in premagala Antonija pri Mutini. Toda padla sta oba konzula, in Oktavijan je sam stal na čelu zmagoviti vojski. Vender Antonij ni obupal, ker mu je zvesti *Lepid* (Lepidus),

namestnik galski, privedel drugih vojščakov. Ali Oktavijan ni hotel drugič poskusiti vojne sreče in je svojima nasprotnikoma podal roko v spravo. Sklenil je z njima l. 43. pri Bolonji zavezo, ki se zove *drugi triumvirat*. 43.

Triumviri so prišli v Rim in so se grozno osvetili svojim nasprotnikom. Med njih žrtvami je bil tudi govornik Ciceron (pod. 46.). Odpravil se je na svoje letovišče v južnem Laciiji, toda Antonijevi biriči so ga dotekli, ko je ravno hotel ubežati v nosilnici. Odabili so mu glavo in jo prinesli Antoniju, ki jo je na ogled posadil na govorniški oder. Ko so se počenjale te grozovitosti v Italiji, odšla sta Brut in Kasij v svoji provinciji Macedonijo in Sirijo ter nabrala tu vojsko. Na to so naleteli triumviri pri *Filipih* (Philippi) l. 42. in jo popolnoma potolkli. Brut in Kasij sta se usmrtila sama. Sedaj so si zmagovalci razdelili državo: Antoniju so pripadle vzhodne, Oktavijanu zapadne provincije, Lepidu Afrika. Da bi se zaveza še bolj utrdila, zaročil se je Antonij z Oktavijanovo sestro, krepostno *Oktavijo* (Octavia).

Pod. 46. Ciceron.

42.

2. Tretja državljanska vojna.

Toda tretjna države Oktavijanu ni bila dovolj; rad bi bil imel vso. Najprej izneveri Lepidu vojsko in mu vzame provincijo. Potem se obrne proti Antoniju, ki je na sijajnem dvoru egiptovske kraljice *Kleopatre* užival zgolj veselje. Nji in njenim otrokom je podeljeval rimske provincije, nji na ljubo je odslovil svojo blago soprogo *Oktavijo*.

31. *vijo*. Onda se je vnela vojna, ki naj bi odločila, kateri obeh mogotcev bodi samovladar. Vhod v Ambraški zaliv ožita dva rta; južni se zove *Akcij* (Actium). Tukaj je bila l. 31. odločilna bitka. Antonij je pred zalivom razvrstil v polokrogu svoje velike ladje; za njimi so stale ladje kraljice Kleopatre, in dalje na planem morji je *Vipsanij Agripa* (Vipsanius Agrippa) razpostavil male ladje Oktavijanove. Toliko da Agripa prvi napade, zbeži Kleopatra na svojih ladjah, češ, da se ni nadejati zmage. Ko Antonij to vidi, zapusti svojce in odhiti ves zbeغان za njo. Ladje njegove so se bile samo malo časa, potem so se podale. Obe vojski sta stali na rtovih in leni gledali na bojevnike. Sedem dnij so Antonijeve legije čakale povelja, potem so se udale Oktavijanu. Spomladi nastopnega leta se Oktavijan približa Aleksandriji. Videč, da je po njem, prime Antonij za meč in si ga zabode v srce. Kleopatra pa si pritisne strupenega gada na prsi, da jo opika do smrti. Sedaj je bil Oktavijan samovladar vsi rimski državi.

XIV. Cesar Oktavijan Avgust.

Prvi cesar *Oktavijan* (pod. 47.) je vladal od l. 30. pred Kr. do 14. po Kr. Odpravil sicer ni republikanskih častij, toda samovladar in vrhovni oblastnik je bil on. Visoko je čislal senat, ki je štel samo šeststo članov. Kot njih predsednik se je zval «*princeps*»; pa tudi «*augustus*», to je vzvišeni, «*imperator*» ali «*caesar*»; iz poslednjega imena se je razvil naš naslov *cesar*. Rimsko država, ki je oslabela z bok državljanskih vojen, umirila se je za tega miroljubnega vladarja, in blaginja se je zopet razcvetala. Dva slavna moža sta ga podpirala: pomorski junak *Agripa* in modri državnik *Mecenat* (Maecenas), ki je kakor cesar pospeševal vse umetnosti in znanosti. Te so za Avgusta tolikanj cvetele, da so zvali dobo njegovo zlati vek. *Vergilij Maron* (Vergilius Maro) je opeval v svojem epu «*Enejadi*» dela junaka Eneja, čegar sin *Jul* (Julius) je bil praded Avgustov in rodovine Julijske. *K. Horacij Flak* (Q. Horatius Flaccus) je takrat skladal svoje pesmi, in *P. Ovidij Nazon* (P. Ovidius Naso) je spisal pripovedke iz bajeslovja, «preobrazbe» imenovane, *Tit Livij* (T. Livius) Paduvan pa obširno zgodovino rimske države. Krasne zgradbe so lepšale Rim: cesar je ogradil nov trg, «forum Augusti» imenovan, Agripa je zgradil panteon (pod. 48.), to je vsem bogovom posvečen hram z velikansko kupolo, in dva nova vodovoda, po katerih je v mesto pritekalo dovolj bistre studenčnice.

Toda cvet rimske države je bil za Avgusta samo deloma resničen; zakaj nenravnost, poželjivost in neverstvo, vse to se je širilo čimdalje bolj. Ob tem času je bil porojen v Betlehemu v Palestini *Jesus Kristus*, naš Vzveličar, čegar vera se je brzo razširila po vseh delih sveta.

1. Osvojitev vzhodnih alpskih dežel.

Avgust je razširil rimsko državo po vzhodnih alpskih deželah, kjer so stanovali Keltje in drugi narodje; zakaj Dunav naj bi bil državi severna meja. Najprej si je osvojil *Panonijo*. Njegova pasterka sta šla na alpske narode; *Druz* (Drusus) je gnal svojo vojsko po Adiški dolini proti severu, njegov brat *Tiberij* (Tiberius) pa od zapada proti Bodenskemu jezeru. Pokorila sta leta 15. pred Kr. te-le alpske narode: Rečane, Vindeličane in Noričane in iz njih deželâ osnovala provincije: *Recijo* (Graubünden in severne Tirole), *Vindelicijo* (južno Bavarsko) in *Norik* (Avstrijsko pod Dunavo, Solnograjsko, Koroško in Štajersko). Zlati miljnik na Velikem trgu v Rimu je bil izhodišče vseh izredno trdnih vojnih cest, ki so liki razsežno omrežje preprezale stare in nove provincije ter jih vezale z rimsko prestolnico. Toda pokoriti *Germane*, to mu ni uspelo.

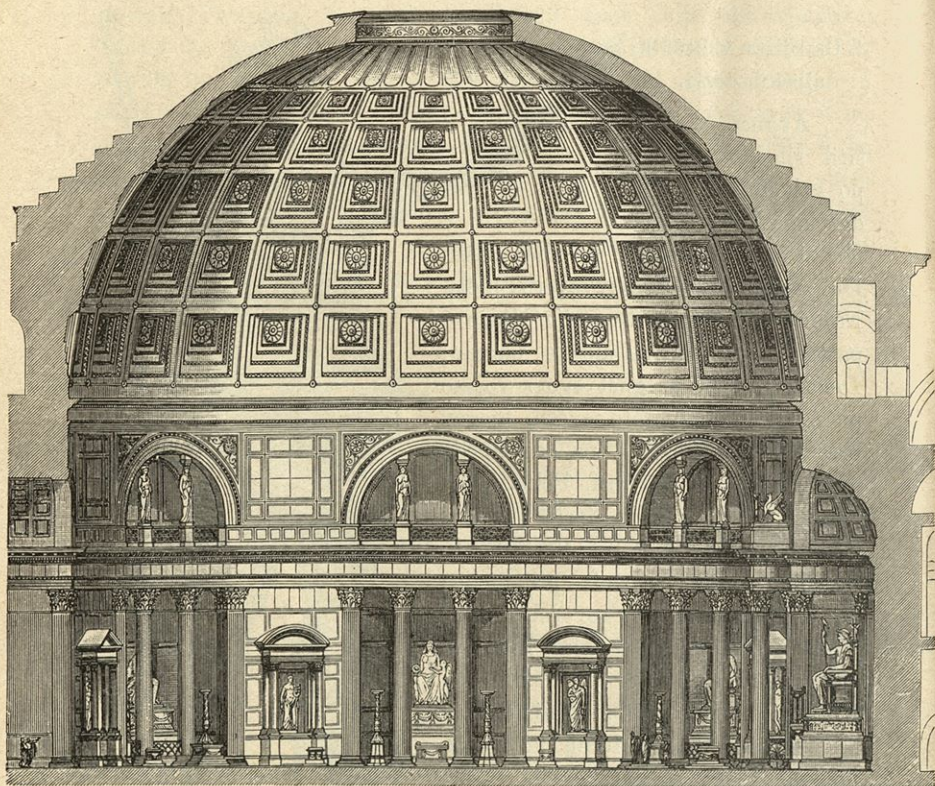
Pod. 47. Oktavijan.

2. Germani.

Germanija je obsezala svet med Renom, Dunavo in Vislo. Bila je pusta dežela, pokrita z gozdi in močevinami. Veliki germanski narod se je delil na več nego petdeset plemen; najjimenit-

nejši so bili: *Frizi* ob Severnem morji, *Langobardi* ob dolnji Labi, *Heruščani* ob Vezeri, *Hermunduri* (poznejši Turingi) med gornjim Menom in Labo, *Markomani* na Češkem. Vsako pleme je bilo občina zase, ki je ob mlaji in ščipu razpravljala svoje stvari v narodni

Pod. 48. Panteon.

skupščini. Ob vojni je izvolilo vsako pleme svojega vojvodo. Narod se je delil na *slobodne* in *neslobodne* ljudi; slobodniki so bili plemiči (*Edelfreie*), ki so imeli velika posestva in se ponašali z junaštvom svojih pradedov; neplemiči (*Gemeinfreie*) so bili pravi narod. Dvajsetletni mladenič je dobil v svečani skupščini orožje in se je odslej prišteval možem. Njih orožje je bilo iz prva preprosto, in šele v vojnah z Rimljani so je izboljšali. Oboroževali so se seosebno s kratkim

kopjem metavnim ali pa z dolgim za boj v bližini. Samo imenitnejši Germani so nosili šlem in oklopje. Ščiti so bili leseni ali pa spleteni od protja. Namesto plaščev so radi nosili živalske kože in so glavino potezali čez glavo. Na sovražnika so udarjali Germani pojoč ter držali pred usti ščit, da se je glas bolje razlegal. Često so se zbrali bojaželjni mladeniči okolo spretnega voditelja ter ga spremili v vojno kot *spremostvo*; voditelj pa jih je oskrboval z vsem, kar je bilo potrebno za vojno. Kdor je v bitki preživel voditelja, temu so oponašali strahopetnost. Ob miru so najbolj ljubili lov na ture, lose, medvede in volkove, poljedelstvo in živinarstvo pa so prepuščali robovom in ženam. Njih življenje, šege in navade, vse je bilo kaj preprosto. Rimljani se niso čudili samo njih visoki rasti in upornim modrim očem, ampak tudi njih ljubezni do slobode, zvestobe, gostljivosti in čaščenju njih ženstva. Toda očitalo se je Germanom seosebno, da pijo in jedo brez mere in da strastno kockajo.

Najvišji bog jim je bil *Votan* (Wuotan Allvater), ki stoluje v svoji palači *Valhali*; na ramah mu sedita krokarja, ob nogah pa počivata volka. Kadar vzbuja viharje, nosi viharski plašč; kadar se prikaže kot bog solnea, jezdi na šarci; on naklanja zmago hrabrim bojnikom, in *bojne device* (Walküren) nosijo ubite junake v njegovo palačo. Njegov sin *Donar* je bog groma; on luča razbijajoče kladivo, ki pa vsakokrat zopet prileti nazaj v njegovo roko; on plodi zemljo z dežjem. *Ciu* je bog vojske, *Baldur* bog pomladi in svetlobe, *Loki* lokavi bog ognja. Med boginjami sta bili imenitni *Friga*, ki se pa zove tudi Holda ali Berhta, in *Freja*. Velikani so posebjene prirodne sile. Svetle *Elfe* plešejo ob mesečini, in nakazni pritlikavci varujejo zaklade v gorah. Božjih hramov Germani niso imeli, svoje bogove so molili v svetih gajih, na bregovih in ob studencih ter so jim po največjem darovali živali ali pa zemeljske plodove. *Modre žene* so prerokovale bodočnost in voljo bogov iz krvi ubitih sovražnikov ali pa iz drugih znamenj.

3. Boji z Germani.

Druz je prodiral ob dolenjem Renu v deželo, da si tem pôtem osvoji Germanijo. Že v četrti vojni dospe do Labe, a na povratku umrje nenadoma. Ob levem bregu Rena je utrdil nekatere trdnjave, okolo katerih so pozneje sezidali mesta, kakor Majnc, Koblenc in Kolonjo (Köln). Za njim se je bojeval njegov brat Tiberij, in Germani so se skoro privadili tujega gospodstva. Germanski mladeniči

so stopali med rimske vojščake, kakor Heruščanski knežič *Arminij* (Arminius). Ko se je vrnil domov, bolelo ga je v srce videčega, kako hudo zatira Germane novi namestnik *Kvintilij Var* (Quintilius Varus); skrivaj mu je uspelo združiti germanska plemena zoper Rimljane. Ko gre Var l. 9. po Kr. s svojo vojsko skozi *Tevtoburški les*, kjer so ga ovirale globine, barje in goščave, napade ga Arminij ter ga popolnoma potolče. Var, ves obupan, usmrti se sam, in le nekateri Rimljani srečno utečejo. Začuvši ta poraz, vzklikne globoko ganjeni Avgust: «Vare, vrni mi moje legije!»

XV. Tiberij. Neron.

Naslednji štirje cesarji: *Tiberij*, *Kaligula* (Caligula), *Klavdij* (Claudius) in *Neron* (Nero), ki so cesarjevali od leta 14. do 68., bili so iz rodovine Avgustove. *Tiberij* je bil malobeseden in nezaupen trinog, ki je dal umoriti mnogo imenitnih Rimljanov. Njegov hrabri in blagi netjak in Druzov sin, *Germanik*, vojskoval se je srečno z germanskimi plemeni; ujel je celó Arminijevo ženo, *Tusneldo*, in prodril v *Tevtoburški les*, kjer je dal pogrebsti okostje svojih doslej nepokopanih rojakov. Zavidni Tiberij pozove mladega junaka v Rim, kjer mu prirede meščani sijajen triumf. Pred njegovim slavnostnim vozom so korakali mnogi imenitni Germani v sponah, med njimi *Tusnelda* in njen sinček *Tumelik*. Nato pošlje cesar svojega netjaka v Azijo, kjer je umrl nagle smrti. Za Tiberija je začel učiti *Jezus Kristus*, za tega vladarja je umrl naš Vzveličar na križi ter vstal od smrti.

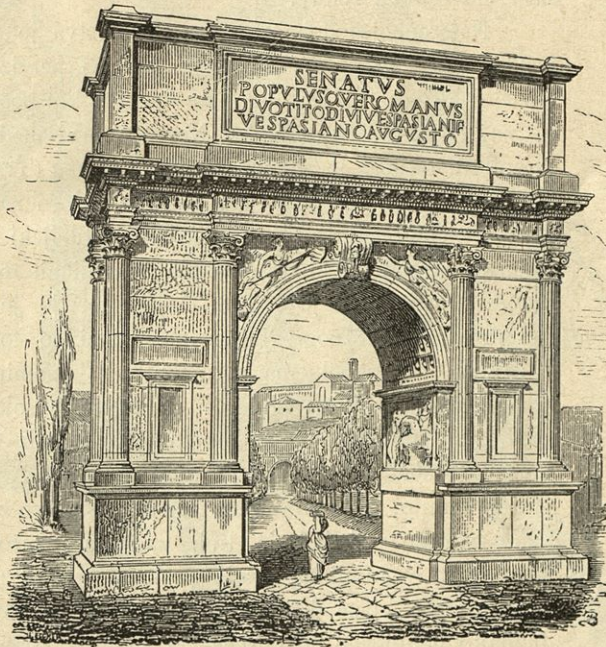
Neron, četrti naslednik Avgustov, bil je najhudobnejši vseh cesarjev. Dal je usmrtiti svojega brata, svojega učitelja *Seneko* (Seneca), svojo ženo in celo rodno mater svojo. Bil je prvi cesar, ki je ukazal očito preganjati kristjane. Kristovi nauki so pridobili že takrat mnogo spoznavalcev. Ko nastane l. 64. v Rimu velik požar, ki uniči malone vse mesto, počí glas, da je je dal zažgati Neron, češ, da želi videti, kako je nekđaj gorela Troja. Cesar je obdolžil kristjane, da so oni zapalili Rim, in jih je začel grozno preganjati. Tudi glavarja apostolov Peter in Pavel sta umrla kot mučenika; Petra so pribili na križ, Pavlu pa, ki je bil rimski državlján, vzeli so glavo. Naposled so se Neronu uprli vojščaki v Hispaniji; ko se je vnel malo potem tudi v Rimu upor, zbežal je Neron iz mesta, in sužnik ga je po njegovi volji prebodel z mečem. Takrat so se tudi

Zidje uprli rimskemu gospodstvu, in Neron je odposlal vojskovodjo *Vespazijana* (Vespasianus), da jih ukroti. Ta se je srečno vojskoval, in legije so ga l. 69. proglasile za cesarja.

XVI. Vespazijan. Tit. Cesarji posinjenci.

Vespazijan je izročil poveljstvo svojemu sinu *Titu* (Titus), ki je obsedel Jeruzalemsko mesto in ga vzlic trdovratnemu uporu l. 70. 70.

Pod. 49. Titov slavolok v Rimu.

premagal in razdejal. Nad pol milijona Židov se je pogubilo v tej vojni. Odslej živé Židje razkropljeni po vsem svetu. V spomin na to zmago so postavili Rimljani velikanski slavolok, ki stoji še danes (pod. 49.).

Vespazijan je bil moder in štedljiv cesar; z državnimi dohodki je gradil ceste in velikanska poslopja. V Rimu je sezidal *Kolosej* (Colosseum), ogromen amfiteater za 100.000 gledalcev, kjer so se borili gladijatorji in dražili zverine. Kratko, a blagonosno je bilo cesarjevanje njegovega sina *Tita*. Skoro potem, ko je zavladal, jela

79. je gora Vezuv (l. 79.) bljuvati ogenj in pepel ter je zasula mesta Pompeje, Herkulanej in Stabije. Po tej nesreči se je vnela kuga, in velik požar je nastal v Rimu. V vseh teh nezgodah je storil Tit sirotam mnogo dobrot. Rekal je: «Od cesarja ne sme nihče odhajati žalosten». Če kakega dne ni storil nikomur nič dobrega, tožil je zvečer bridko svojim prijateljem: «Prijatelji, današnji dan je izgubljen». Tega blagodušnega vladarja je zvalo ljudstvo «ljubezen in slast človeškega rodu».

96.-180.

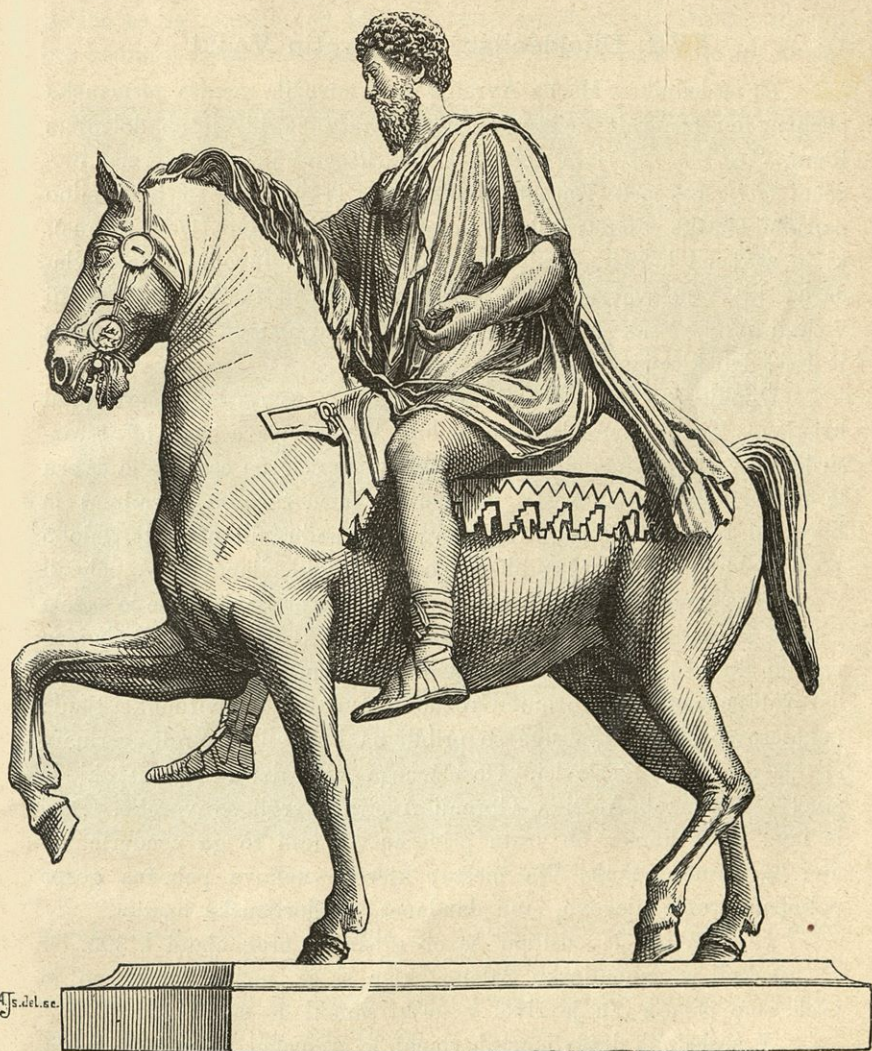
Pod. 50. Steber na Trajanovem trgu v Rimu.

Najsrečnejša doba rimskega cesarstva je bila od l. 96. do 180.; zakaj vladalo je ta čas pet izvrstnih cesarjev, ki so se vrstili drug za drugim kot posinjenci, ne pa kot sorodniki. *Nerva* (Nerva), prvi med njimi, posinil in oklical je za naslednika *Trajana* (Traianus), rodom Španca. Ta je šel na Dačane, ki so za kralja *Decebala* (Decebalus) bivali v sedanji Erdeljski in Rumunski. Zgradivši blizu Železnih vrat zidan most čez Dunav, osvojil si je l. 106. Dacijo ter jo je uredil kot provincijo. Mnogi rimski naseljenci so to deželo v kratki dōbi popolnoma poromanili. V spomin na to zmago je dal v Rimu postaviti 34 metrov visok steber (pod. 50.), na katerem so umetniki upodobili njegova junaška dela. Osvojil si je tudi Arabijo, Armenijo, Mezopotamijo, tako da je bilo rimsko cesarstvo za njega najobsežnejše. Skrbel je tudi za dobro pravosodje, ustanavljal vzgajališča, gradil prekope, ceste, mostove in vodovode, ki še dandanes proslavljajo njegovo ime. Jednako neumorno je pospeševal blaginjo državljanov njegov naslednik *Elij Hadrijan* (Aelius Hadrianus). Vnet je bil za umetnost in znanost ter je peš prehodil provincije, da se osebno prepriča o razmerji in potrebah svojih dežel. V obrambo Britanije je dal postaviti ob meji divjih Piktov «Piktovski zid».

Najrajši je živel v Atenah. V Traciji je sezidal po sebi zvano mesto Adrianopolj, v Rimu si je postavil ob desnem bregu Tibera nagroben spomenik, sloveči mavzolej, do katerega drži most, sloneč na petih oblokih. Ta nagrobni spomenik nima prejšnjega nakrasa, vendar pa sluje po imeni «Angeljski grad» kot znamenje Rimskega mesta.

Njegov drugi naslednik, blagi *Mark Avrelij* (Marcus Aurelius), cesarjeval je izvrstno od l. 161. do 180. (pod. 51.). Za njegove dobe

Pod. 51. Mark Avrelij.

so Markomani in Kvadi iz Češke in Moravske napadali rimsko krajino; nekoč so pridrli celó do Ogleja. Marko Avrelij se je drevil preko Alp za njimi, toda v obrambo dunavske meje se je moral ž njimi

bojevatl dlje časa. V tem se je najrajši mudil v *Karnuntu* (Carnuntum), sedanjem Petronelu ob Dunavi, ter je l. 180. umrl v trdnjavi *Vindoboni* (Dunaj).

XVII. Dijoklecijan. Konstantin Veliki.

Za naslednikov Marka Avrelija so se združila manjša germanska plemena ter osnovala velike narode. *Franki* so bivali ob dolenjcm Renu, *Sasi* ob Vezeri in dolnji Labi, *Alemanl* južno od Rena, močno *Gotje* pa med Karpati in Donom. Ti narodje so tako silno napadali rimsko cesarstvo, da je moral cesar *Dijoklecijan* (Diocletianus), ki je zavladal l. 284., razdeliti vrhovno oblast. Izvolil si je sovladarja, ki je stoloval v Milanu, sam pa se je nastanil v Nikomediji v Mali Aziji. Vsak cesar si je izvolil podcesarja, toda vrhovno oblast je imel Dijoklecijan sam.

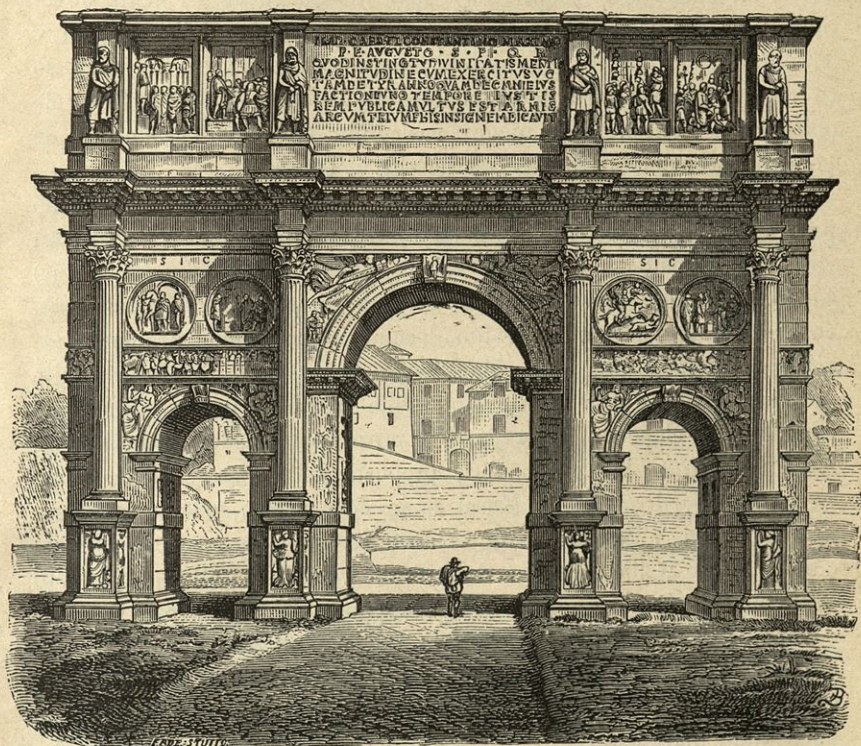
Dijoklecijan je oskrunil svojo slavo s tem, da je preganjal kristjane. Za njegove vlade se je bila Vzveličarjeva vera hitro razširila po vseh provincijah, v vseh legijah, in celó na cesarskem dvoru je bilo dokaj kristjanov. V marmorišči blizu *Sirmija* (Sirmium) je bilo med kiparji tudi pet kristjanov, ki so se branili narediti podobo boga Eskulapija. Zato so jih na povelje Dijoklecijanovo žive položili v svinčene krste in jih vrgli v Savo. Najhujše preganjanje se je začelo l. 303. Cesar je večkrat prepovedal opravljati krščansko službo božjo; nato je ukazal podreti cerkve in zapovedal vsem kristjanom, da morajo darovati paganskim bogovom. Grozno so ravnali s stanovitimi kristjani: nekatere so obglavili, druge so pribili na križ ali jih vrgli zverinam ali pa spekli na žerjavici. Dosluženega vojščaka *Florijana*, ki je živel v Lorhu ob Anizi v Gorenji Avstriji, vrgli so v reko. Dasi je imel težek kamen ob vratu privezan, odnesli so ga venderle valovi na strmečo skalo. Na mestu, kjer je nekova pobožna gospa pokopala truplo njegovo, stoji dandanes šentflorijanska opatija.

Dijoklecijan je odstopil še ob groznem preganjanji l. 305. ter se umeknil v dalmatinsko Salono, kjer si je sezidal prostorno in prekrasno palačo. Tu je živel v selski samoti do smrti.

V naslednjih državljskih vojnah je premagal *Konstantin Veliki*, ki je cesarjeval od l. 324. do 337., vse svoje sovražnike (pod. 52.). Premestil je svojo prestolnico v Bizancij, in odslej se je z novimi stavbami razširjeno mesto zvalo *Konstantinopolj*, t. j. Konstantinovo mesto. Krščanom in paganom je dal jednake verske pravice. Doslej so pagani sovražili in često preganjali krščane, najgroznejše za Nerona in Dijo-

klecijana. Toda potrpežljivost in radost, s katero so prenašali vse muke, navduševali sta celó pagane, in tako je bila prelita kri mučnikov seme, iz katerega so se porajali novi spoznavalci. Krščanske občine so se množile od leta do leta, svečeniki (presbiteri) so jim bili voditelji, katerim so načelovali škofje. Glavar cerkvi je bil rimski

Pod. 52. Konstantinov slavolok v Rimu.

325. papež. Kako daleč se je bila že razširila krščanska cerkev, priča prvi obči cerkveni zbor v *Niceji* (Nicaea) v Mali Aziji l. 325., na katerem so zavrgli in obsodili krive nauke *Arijeve* (Arius). Nad 150 škofov se je sešlo na tem zboru.

XVIII. Preseljevanje narodov in razpad zapadnorimskega cesarstva. Alarih. Atila.

375. Ko je vladal v zapadnorimskem cesarstvu *Valentinijan I.*, v vzhodnem pa njegov brat *Valent*, pridrli so malo pred l. 375. divji

Huni iz Azije v Evropo ter planili na germanske narode. Med temi je nastalo silovito gibanje, ki se zove *preseljevanje narodov*. Divji *Huni* so živeli ob koreninah, zeliščih in surovem mesu, katero so pod sedlom zmehčavali. Peš so se bojevali slabo, bili pa so tem spretnjši konjiki. Prebredši *Don*, udarijo na *Vzhodne Gote* ter jih potolčejo, dočim si *Zapadni Gotje* izprosijo od cesarja Valenta dovolitev, da se nastanijo v Meziji (med Dunavo in Balkanom) in v Traciji. A ker so jih tu cesarski namestniki hudo tlačili, uprli so se ter cesarja pri *Drinopolji* popolnoma potolkli (l. 378.). Cesar je obležal na bojišči. Šele njegov naslednik *Teodozij* (*Theodosius*) je pomiril razburjeni narod ter ga naselil v Traciji.

495. *Teodozij* je še jedenkrat združil vse rimsko cesarstvo, toda malo pred smrtjo (l. 395.) je je razdelil med svoja sinova; starejšemu *Arkadiju* (*Arcadius*) je določil vzhod, mlajšemu *Honoriju* (*Honorius*) zapad. Rastoča slabost in zmede v državi so napotile zapadne *Gote*, da so šli iskat plena. S svojim drznim in podjetnim kraljem *Alarihom* prihrume l. 396. preko *Macedonije* na *Grško* ter more in plenijo po *Tesaliji*, *Beociji* in *Atiki*. Ko izsilijo *Atencem* veliko odkupnino, udarijo na *Peloponez*, kjer se jim brez boja udado mesta *Korint*, *Argi* in *Šparta*. Da jih pomiri, prepusti jim *Arkadij* *Ilirijo*. Nato se napoti *Alarih* v *Italijo*. Moral se je sicer vrniti, toda malo potem pridere zopet v *Italijo*, osvoji si *Rim* in ga dobro opleni. Potem odide v južno *Italijo*, kjer ga dohiti smrt l. 410. Da nihče ne bi motil mlademu junaku miru in pokoja, izkopljejo mu *Gotje* grob v strugi odvrnjene rečice *Buzenta*, položé ga z dragocenimi zakladi vanj in zopet navrnejo vodo čez grob. Njega naslednik *Ataulf* je gnal *Zapadne Gote* v *Galijo*, kjer so l. 419. ustanovili državo, po prestolici *Tolozii* imenovano *toložansko*.

- Skoro potem so odpadle tudi druge provincije. *Svevi*, *Alani* in *Vandali* so se naselili v *Hispaniji* ter grozovito opustošili deželo; 429. odtod so se preselili *Vandali* l. 429. s kraljem *Gejzerihom* v *Afriko*, kjer so osnovali v rimski provinciji *Afriki* *vandalsko* kraljevstvo s prestolnim mestom *Kartagino*. Ko so se iz *Britanije* pozvale rimske legije v *Italijo*, niso se mogli sami *Britanci* braniti napadov *razbojniških* *Piktov* in *Skotov*. Zato naprosijo pomoči *Angle* in *Sase*, ki so bivali na polotoku *Jutlandiji* in ob dolenji *Labi*. Ti so res prišli 449. okolo l. 449., toda naselili so se sami v deželi ter ustanovili sedem majhnih kraljestev.

V tem so se bili Huni razširili do srednje Dunave. *Atila*, njih siloviti vladar, združil je vse narode od Volge do Rena v mogočno državo. Vzhodni in Zapadni Rim sta mu plačevala davke in pošiljala poslanca v njegovo prestolnico ob Tisinih bregovih. L. 450. se vzdigne Atila, imenovan «šiba božja», in odvede pol milijona bojevnikov v Galijo; gredoč razruši cvetoča mesta in opustoši rodovite dežele. Besede: «Kamor stopi Atilov konj, tam ne zrasede več trava», prišle so takrat v pregovor. Toda Zapadni Gotje in drugi hrabri germanski narodje so se pridružili Rimljanom. Atila je bil l. 451. v strašni mednarodni bitki na *Katalonskem polju* pri Troyes-ji pobit in se je moral umekniti v Panonijo. V naslednjem letu se navali v Italijo in spotoma razdere Oglej. Nesrečni meščani pobegnejo na lagunske otoke in utemljeje tu Benetke. Poplenivši Padsko nižavo, napoti se Atila proti Rimu; meščani mu pošljejo naproti poslanca, katere vodi papež Leon I. Njegove prošnje in velika odkupnina so napotile groznega siloviteža, da se je vrnil v Panonijo. Tu je umrl l. 453. nagle smrti, a v nemški pravljici še živi po imeni «Etzcl». Podjarmljeni nemški narodje se zopet oslobode. Žalostni časi so napočili rimski državi: cesarji niso imeli niti moči niti veljave, vojskovodje germanskih pomožnih čet so jih nastavljali in odstavljali. Jeden teh vojvod, po imeni *Odoaker*, pehnil je l. 476. mladega cesarja *Romula Avgustula* (Romulus Augustulus) s prestola in ga zasedel sam kot kralj italijanski.

Tako je razpadlo zapadno rimsko cesarstvo. Namesto pomehkuženih Rimljanov so določevali odslej usodo Evrope sicer surovi, toda nepokvarjeni Germani. Vzhodno rimsko cesarstvo pa je še trajalo do leta 1453.

